गेरुवा गाउँपालिका खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना
(२०७७)

Water, Sanitation and Hygiene Plan of Geruwa Rural Municipality, 2020

गेरुवा गाउँपालिका

गेरुवा गाउँपालिकाको कार्यालय

पशुपतिनगर, बर्दिया

लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

धन्यबाद र प्रतिबद्धता

खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रको एउटा दिर्घकालिन योजना खाकाको निक्कै खाँचो महसुस भैरहेको थियो। यसै सिलसिलामा भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेशले गाउँपालिकाको वाश योजना बनाउने कार्यको लागि सहजीकरण गरि योजना तर्जुमामा बाटो देखाउने कार्य गरेकोमा आभार व्यक्त गर्दछु। गाउँपालिका गठन भए देखि नै खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रमा आवश्यकता महसुस गरिएको एउटा दीर्घकालीन योजना खाकाको खाँचो पुरा गर्न यो वाश योजना सफल हुने कुरामा विश्वास लिएको छु। यो योजना दस्तावेज तयारीमा प्रदेश मन्त्रालय, बिभिन्न संघ संस्थाहरु तथा गाउँपालिका र वडाका जनप्रतिनिधिका साथै कर्मचारी साथीहरुको उच्च सहभागितात्मक संलग्नता रहेकोमा म अनुगृहित छु। जसले यो योजना कार्यानव्यन गर्न सबैले स्वमित्त्व ग्रहण गने कुराको प्रत्याभूति गर्दछ। मलाइ अशा छ यो वाश योजनाले हाम्रा अवश्यकता, पर्याप्त र सुरक्षित खानेपानी प्राप्त गने चाहना, घर आंगनमा यथोचित सरसफाइका सुविधाहरू सहित पूर्णसरसफाइ र ती सुविधाहरू दीगो गर्नको लागि पथ प्रदर्शन गर्ने दस्तावेज हुने छ।

गाउँपालिका वास योजना तयार गर्नका लागि प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश प्रति हामी धेरै अभारी छौ र धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छौ। यो वास योजना तयार गर्न ठुलो योगदान दिने तथ्याङ्क संकलकहरु, सहकर्मी जनप्रतिनिधि मित्रहरु, वडातह तथा नगरपालिका तहका वास योजना कार्यदलका सदस्यहरु, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत कासी प्रसाद पंगेनी, प्रदेश मन्त्रालयबाट खटिनुभएका वाश संयोजक यज्ञ राज जोशी, योजना तर्जुमामा सहजीकरण तथा तथ्यांकहरुको बिश्लेषण गरि योजना पुस्तक तयार गर्नमा सहयोग पुर्याउने IDS Nepal (GSF/UNHABITAT) र गाउँपालिकाको तर्फबाट सूचना प्रबिधि अधिकृत प्रकाश शर्मा लगायत गाउँ कार्यपालिकाको अन्य कर्मचारी मित्रहरु एवं प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सहयोग पुर्याउनु हुने सबैलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु।

सन २०२५ सम्म गेरुवा गाउँपालिकामा सबैलाई "एक घर एक धारा" अर्थात् आधारभूत स्तरको खानेपानी र सन् २०३० सम्म दीगो विकास लक्ष्य अन्तर्गत सुरक्षित खानेपानी, सुरक्षित सरसफाई र स्वच्छताको लक्ष्य हासिल गर्न यो वास योजनाको सफल कार्यान्वयनको लागि गाउँपालिकाको तर्फ बाट पूर्ण प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु र गाउँपालिका वास योजना अनुसारको लक्ष्य समयमै हासिल गर्न नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार, विकास साझेदार, दातृ निकायहरु, सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्थाहरु र अन्य सबै सरोकारवाला पक्षहरुबाट अमुल्य सहयोग प्राप्त हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु।

धन्यबाद !

अध्यक्ष
जमान सिंह के.सी
गेरुवा गाउँपालिका

विषय सुची

१. गेरुवा गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय ७

२. गाउँपालिका खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजनाको पृष्ठभुमी ९

३. गाउँपालिका वास योजनाका चरणहरु ९

४. गेरुवा गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता अवस्था १०

४.१ पानीको प्राथमिक श्रोतहरु १०

४.२ पानीको उपलब्धता १३

४.३ पानीको पर्याप्तता १४

४.४ पानी भर्न लाग्ने समयको आधारमा पहुँच १४

४.५ पानीको गुणस्तर (Water Quality) १५

४.६ दिगो विकास लक्ष्य अनुसार खानेपानीको सुविधा स्तर १६

४.७ निर्माणाधिन खानेपानी योजनाहरु १७

५. गेरुवा गाउँपालिकामा सरसफाईको अवस्था १७

५.१ घरयशी सरसफाई १७

५.२ दिगो विकास लक्ष्य अनुसार सरसफाईको सुविधा स्तर १९

६. गेरुवा गाउँपालिकाको संस्थागत खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता अवस्था २१

६.१. खानेपानी २३

६.२ सरसफाई २४

६.३ स्वच्छता २५

६.४ वातावरणिय सरसफाई २६

७. खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना २७

७.१ खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना लक्ष्य २७

७.१.१ दूरदृष्टि (सोच) २७

७.१.२ परिलक्ष्य (ध्येय) २७

७.२ खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजनाको उद्देश्यहरू २७

७.३ खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजनाको समयाअवधि २८

तालिका ७.१: खानेपानि सेवा स्तरको वर्गिकरण २९
तालिका ७.२ : सरसफाई सुविधास्तरको वर्गिकरण ३०
७.४. खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना कार्यान्वयन रणनीति ३०
८.खानेपानी योजना (पहिचान र प्राथमिकिकरण, निर्माण तथा स्तरोन्नती) ३२
८.१. रणनीतिक कार्यहरू ३२
८.२. कार्ययोजना: ३३
८.३. खानेपानी योजना प्राथमिकिकरण ३४
८.३.१. नयां तथा मर्मत खानेपानी योजनाहरु ३५
तालिका ८.१: प्रस्तावित नयाँ र मर्मत खानेपानी योजनाहरुको विवरण ३५
९.सरसफाई तथा स्वच्छता योजना ३६
९.१. परिकल्पना ३६
९.२. औचित्य ३६
९.३ नारा ३७
९.३.१. गाउँपालिकाको पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी अन्य नाराहरु ३७
९.४. लक्ष्य र अवधि ३७
९.५. उद्देश्य: ३८
९.६. रणनीतीक कार्यहरु : ३८
९.७. कार्यनीतिहरु ४०
९.८. समुदायमा पूर्ण सरसफाई प्रबर्द्धन योजना ४१
९.८.१. अपेक्षित उपलब्धिहरु ४४
९.९.शैक्षिक संस्थामा पूर्ण सरसफाई प्रबर्द्धन योजना ४४
९.९.१. रणनीतिक कार्यहरू ४५
९.९.२. कार्ययोजना ४५
९.९.३. अपेक्षित उपलब्धिहरु ४६
९.१०. कार्यालय तथा संस्थाहरुमा पूर्ण सरसफाई प्रबर्द्धन योजना ४६
९.१०.१. रणनीतिक कार्यहरू : ४६
९.१०.२. सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालयहरुमा पूर्ण सरसफाई प्रबर्द्धन योजना ४७
९.१०.३. अपेक्षित उपलब्धिहरु ४८
९.११. स्वास्थ्य संस्थामा पूर्ण सरसफाई प्रबर्द्धन योजना ४९

९.१२. शहरी क्षेत्रमा सरसफाई सामग्रीको बजारीकरण र सरसफाई प्रर्वद्धन योजना ५०
९.१२.१. अपेक्षित उपलब्धिहरु ५२
९.१३. सुरक्षित खानाको प्रयोग सम्बन्धी व्यवहार प्रवर्द्धन र खाद्य सुरक्षा योजना ५२
९.१५. सरसफाई योजना (पहिचान, निर्माण तथा स्तरोन्नति) ५३
९.१५.१. घरयासी शौचालय निर्माण तथा स्तरोन्नति ५३
तालिका ९.१ : स्तरोन्नति गर्नुपर्ने घरायसी शौचालयहरुको वडागत विवरण ५३
९.१५.२ संस्थागत शौचालय (विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, सार्वजनिक) निर्माण तथा स्तरोन्नति ५३
तालिका ९.२ संस्थागत शौचालय नयाँ निर्माण तथा स्तरोन्नति ५३
तालिका ९.३ सरसफाई तथा स्वच्छता तर्फका कार्यक्रमहरु ५६
९.१६. महिनावारी स्वच्छता प्रवर्द्धन योजना ५७
९.१७. साबुनपानीले हात धुने कार्य योजना ५७
९.१८. पूर्ण सरसफाईका सूचक, घोषणा र प्रमाणिकरण प्रक्रिया ५७
९.१८.१. सफा र स्वच्छ अवस्था क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरु ५७
९.१८.१.१. योजना तर्जुमा तथा व्यवस्थापन ५७
९.१८.१.२. चर्पीको समुचित प्रयोग ५७
९.१८.१.३. व्यक्तिगत सरसफाई ५८
९.१८.१.४. सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग ५८
९.१८.१.५. सुरक्षित खानाको प्रयोग ५८
९.१८.१.६. घरायसी एवं संस्थागत सरसफाई ५८
९.१८.१.७. वातावरणीय सरसफाई ५९
९.१८.२. पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरु ५९
९.१८.३. घोषणा प्रक्रिया ५९
९.१८.४. प्रमाणीकरण प्रक्रिया ५९
९.१८.५. सफा र स्वच्छ क्षेत्र घोषणा र पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा पश्चात स्टीकरको नमुना ६०
९.१८.६. निरीक्षण, अनुगमन, मल्याङ्कन र प्रतिवेदन ६०
९.१८.६.१. स्वअनुगमन ६०
१०. विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन योजना ६१
१०.१. विपद जोखिम व्यवस्थापन ६१
१०.२. जलवायु परिवर्तन अनुकुलन ६२
११. शिप तथा क्षमता विकास योजना ६३

११.१ पालिका स्तरमा क्षमता अभिबृद्धि क्रियाकलापहरु ६३

११.२. समुदाय स्तर क्षमता अभिबृद्धि क्रियाकलापहरु ६५

१२. पुरक विषय सवाल (Cross-cutting Issues) र सम्वोधन योजना ६६

१२.१ लैंगिक तथा समावेशिकरण मुल प्रवाहिकरण ६६

१२.२ प्रयोगकर्ता मैत्री संरचना निर्माण योजना ६७

१३. अनुगमन मुल्याङ्कन र वास योजना पुनरावलोकन ६८

१३.१. योजना कार्यन्वयन अवधारणा ६८

१३.२. अनुगमन योजना ६९

१३.२.१. अनुगमन ढाँचा तथा पद्धति ६९

१३.२.२. सूचक ६९

१३.२.३. अनुगमनको तह ६९

१३.२.४. अनुगमन विधी ६९

१४. योजना परिमार्जन ६९

१५. वास योजना स्विकृति र अवधि ७०

१६. अनुसुचि ७१

अनुसूची १६.१ गाँउपालिकाको एकीकृत वास कार्य योजना ७१

अनुसुचि १६.२: गाउँपालिका स्तरिय वास योजना तर्जुमा वैठक माइनुट ७५

अनुसुचि १६.३: संस्थागत खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छताको सुविधा स्तर ८४

अनुसुची १६.४ : सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मेवारी ८९

अनुसुचि १६.५. नीति निर्माण तथा समन्वय तह : ९२

अनुसुचि १६.६. खानेपानी,सरसफाइ र स्वच्छताका अन्तरनिहित विषयहरु ९२

अनुसुचि १६.७. अनुगमनका सूचकहरु र प्रमाणीकरणका आधारहरु ९५

अनुसुचि : १६.८ अनुगमन फारामहरु ९८

अनुसुचि १६.८.१ घरायसी तहमा प्रयोग गरिने अनुगमन फाराम ९८

अनुसुचि १६.८.२ बिद्यालय वास तीन तारा पद्धति मापदण्ड १००

अनुसुचि १६.८.३ स्वास्थ्य संस्थामा प्रयोग गरिने अनुगमन फाराम १०२

अनुसुचि १६.८.४ कार्यालय तहमा प्रयोग गरिने अनुगमन फाराम १०४

अनुसुचि १६.८.५ होटल,रेष्टुरा,चिया पसलहरु प्रयोग गरिने अनुगमन फाराम १०५

अनुसुचि १६.८.६. :WASH-CC को पदाधिकारीहरुको विवरण १०६
अनुसुची : १६.९ वडाबाट गाउँपालिकामा पेश गर्ने मासिक प्रगती प्रतिबेदन फारामको नमुना १०७
अनुसुचि १६.१० . गेरुवा गाउँपालीकाको पूर्ण सरसफाइ आचारसंहिता १०८
अनुसुचि १६.११ . गेरुवा गाउँपालीकाको पूर्ण सरसफाइ प्रतिबद्धता,२०७७..... १११
अनुसुचि १६.१२: नक्शाहरु..... ११३

१. गेरुवा गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

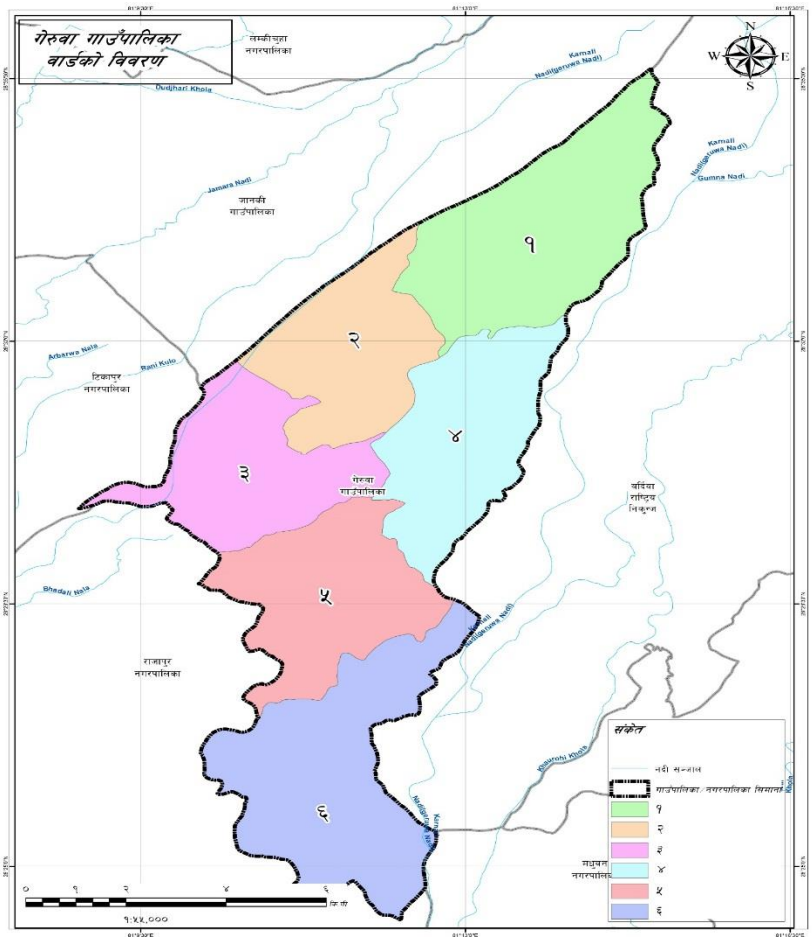

गेरुवा गाउँपालिका नेपालको लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत बर्दिया जिल्लामा रहेको छ। चिसापानी क्षेत्रबाट कर्णाली नदी दुई दिशा छुटिएको छ। कर्णाली नदी दुईतिरबाट भएर जाँदा बिचमा बनेको टापुमा गेरुवा गाउँपालिका रहेको छ। यो गाउँपालिका पर्यटकीय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण रहेको छ। गाउँपालिकाबाट बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जको मनोरम दृश्य तथा निकुञ्जका वन्यजन्तु (बाघ, भालु, हात्ती, मृग आदि) अवलोकन गर्न पाइन्छ। संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रीको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३/११/२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२७ मा साविकका पाताभार, गोला, पशुपतिनगर र मनाउ गा.वि.स. समावेश गरी जम्मा ६ वडाहरू कायम गरी गेरुवा गाउँपालिका घोषणा गरिएको हो।

बर्दिया जिल्लामा अवस्थित यस गेरुवा गाउँपालिका भौगोलिक क्षेत्रको हिसाबले तराई क्षेत्रमा पर्दछ। कूल क्षेत्रफल ७८.४१ वर्ग कि.मि. रहेको यस गाउँपालिका विश्व मानचित्रमा गेरुवा गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति २८° २४' १८.१७ " देखि २८°३५'३६.०४" उत्तरी आक्षांससम्म र ८१°८' ५१" देखि ८१° १५' १२ " पूर्वी देशान्तरसम्म फैलिएको छ। यो गाउँपालिका समुद्री सतहबाट १४५ मिटरदेखि १८० मिटरसम्मको उचाइमा फैलिएको छ। यस गाउँपालिकाको पूर्वमा गेरुवा नदि र बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज, पश्चिममा कर्णाली नदि र राजापुर नगरपालिका, उत्तरमा गेरुवा नदि र बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज र दक्षिणमा राजापुर नगरपालिका रहेका छन्।

गेरुवा गाउँपालिकाको वास प्लान बनाउने क्रममा सबै घरधुरीमा पुगी गरिएको सर्वेक्षण अनुसार यस गाँउपालिकामा जम्मा ७,१३४ घरधुरीहरुले बसोबास गर्दछन। गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ४१,२२४ रहेको छ, जस मध्ये महिलाको संख्या २०,३३८ रहेको छ भने पुरुषको संख्या २०,८८६ रहेको छ।

जम्मा घरधुरी ७१३४

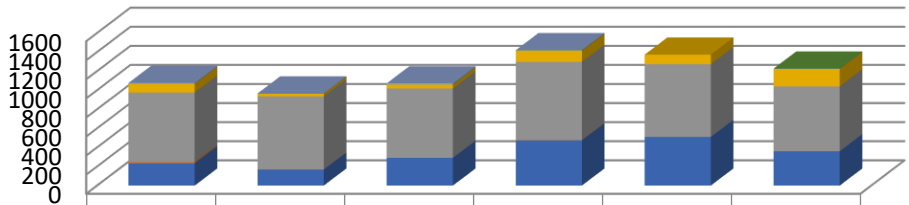

	1	2	3	4	5	6
लोपोन्मुख	7	1	11	1		
मुश्लिम	1		1	2		1
मधेसी		2	1	2		2
दलित	93	28	41	118	100	184
जनजाति	728	766	727	820	763	680
अन्य	14	1		3		
ब्राह्मण क्षेत्री	233	168	291	474	510	360

यस गाउँपालिकामा विभिन्न जाती, धर्म सम्प्रदाय र भेषभुषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । यहाँ अधिकांश हिन्दू धर्म मान्ने थारु आदिबासी, पहाडी र मधेसी मूलका मानिसहरू रहेका छन् भने त्यस्तै मुस्लिम र क्रिस्चियन धर्म मान्ने मानिसहरू पनि छन् । यहाँको मुख्य पेशा कृषि हो भने व्यापार व्यवसाय, नोकरी र बैदेशिक रोजगार सहायक पेशाहरु हुन ।

जम्मा जनसंख्या : ४१२२४
महिला : २०३३८
पुरुष : २०८८६

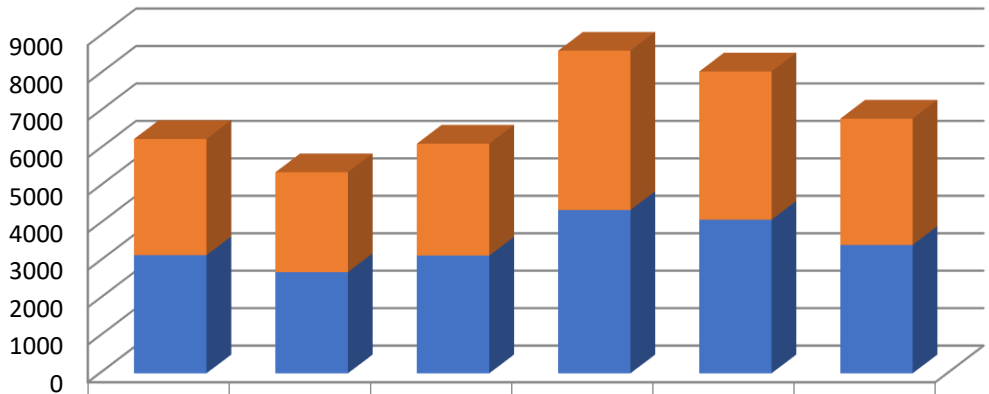

	1	2	3	4	5	6
Sum of महिला	3102	2667	2987	4253	3957	3372
Sum of पुरुष	3154	2701	3143	4360	4101	3427

गेरुवा गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्था मध्यम खालको छ । गाउँपालिकामा ८ स्वास्थ्य संस्थाहरु र ३४ शैक्षिक संस्थाहरु रहेका छन् । शैक्षिक संस्थाहरुमा २२ वटा आधारभूत तह (१-८), ६ वटा बाल शिक्षा र ७ वटा माध्यमिक तह (९-१२) छन् ।

२. गाउँपालिका खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजनाको पृष्ठभुमी

गाउँपालिका भित्रको खानेपानी सरसफाई र स्वच्छताको अवस्था पत्ता लगाई सन २०३० सम्म सुरक्षित खानेपानी र सुरक्षित सरसफाई तथा स्वच्छताको लक्ष्य हासिल गर्ने उद्देश्यले गाउँपालिकाले खानेपानी सरसफाई र स्वच्छता योजना निर्माण गर्ने निर्णय गरेको हो । गाउँपालिका वास योजना बनाउनुको मुख्य उद्देश्य हालको खानेपानी सरसफाई र स्वच्छताको अवस्था पत्ता लगाउने, तथ्याङ्कहरु संकलन गरी सर्वेक्षण बाट प्राप्त तथ्याङ्को विश्लेषण गरी गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता को नीति तथा प्राथमिकताहरु तय गरि प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि आवश्यक श्रोत साधान को यकीन गर्ने र कार्यन्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकनका विधिहरु सहित गाँउपालिका को निर्णय प्रक्रिया लाई सहज गराउनु हो ।

३. गाउँपालिका वास योजनाका चरणहरु

निर्माण का मुख्य सिद्धान्तहरु स्थानीय सरकारको नेतृत्व र समुदायबाट व्यवस्थापन, तल बाट माथि हुने योजना तर्जुमा (Bottom to Top Planing) विधि, पूर्णरुपमा सहभागिता र समावेशी प्रकिया, स्थानीय तहमा क्षमता विकास, जनचेतना, सुविधास्तर पहिचान र विश्लेषण, प्राथमिक तथ्याङ्को आधारमा मात्र प्राथमिकिकरण र निर्णयकर्ताहरुलाई सजिलो र आवश्यक मात्र सुचना संकलन हुन । गाउँपालिका वास योजना

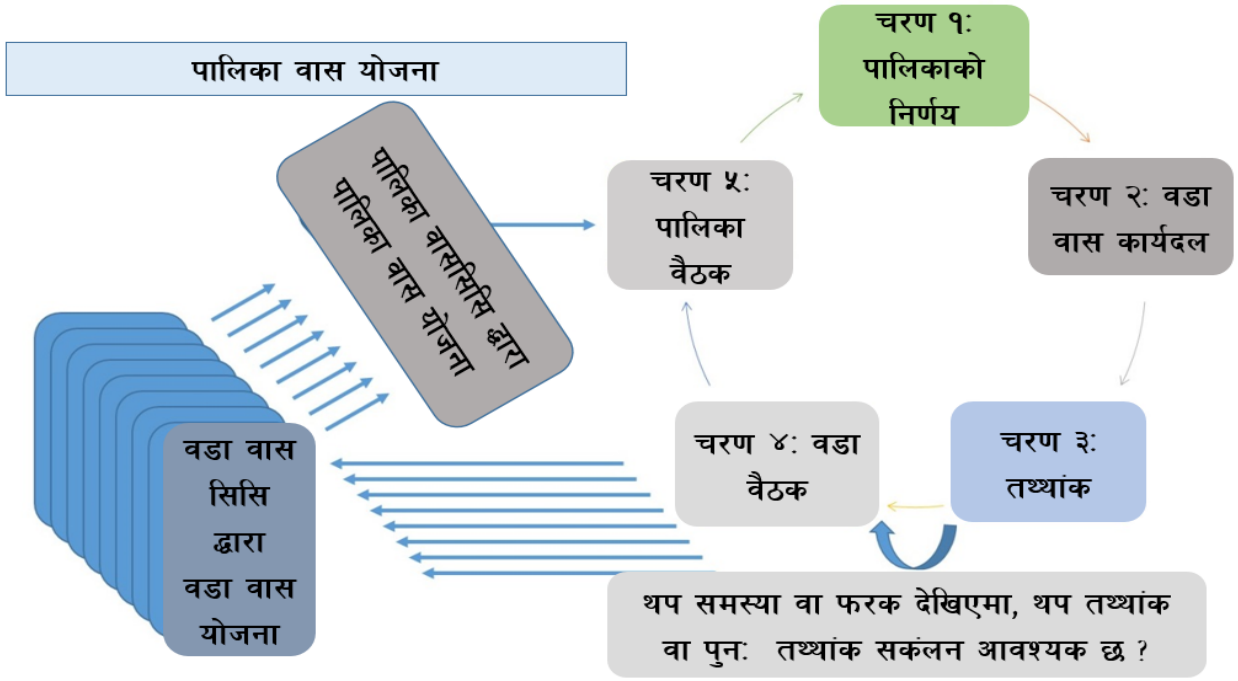

पाँचवटा चरणमा कियाकलापहरु सम्पन्न गरि तयार गरिएको हो । सबै चरणका कियाकलापहरु गाउँपालिका, गाउँपालिका वास ईकाई र वडाहरुमा सम्पन्न भएर गाउँपालिकाले यो प्रतिवेदन तयार गरेको हो । सवै कच्चा तथ्याङ्कहरु गाउँपालिकाको सम्पतिको रुपमा सुरक्षित रुपमा राखिएको छ । मोबाइल फोन सेट मा mWater Surveyor Application को प्रयोगमा गाउँपालिका भित्रका सबै घरधुरी, सार्वजनिक स्थल, संस्थाहरु तथा विद्यालयहरुमा तथ्याङ्क संकलकहरु परिचालन गरी भौगोलिक अवस्था (GPS Reading) सहितको तथ्याङ्क संकलन गरिएको हो । माथि देखाइएको चित्रले गाउँपालिका वास योजना तयारीका चरणहरु देखाउछ ।

यो वास योजना तयारी गाउँपालिका तहको बैठक, अभिमुखीकरण, वडा तहका बैठक तथा अभिमुखीकरणहरु र तथ्याङ्क संकलकहरु परिचालन गरी mWater Surveyor Application द्वारा सवै घरधुरी, संस्था तथा विद्यालयहरुको तथ्याङ्क संकलन, वडा तहमा सार्वजनिक सुचना/नक्साहरु प्रकाशन, वडाहरुका योजना तर्जुमा बैठक र गाउँपालिका तहको योजना तर्जुमा बैठक बसेर सम्पन्न गरिएको हो । वडा तहमा वडा वास योजना कार्यदलहरु, गाउँपालिका तहमा गाउँपालिका वास योजना कार्यदल र तथ्याङ्क संकलकहरुको ठुलो मेहनतले यो योजना तयार भएको हो । यो वास प्लान तयारी गर्ने कार्यमा UN HABITAT , IDS Nepal र भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, लुम्विनी प्रदेशले आवश्यक प्राविधिक सहयोग प्रदान गरेको हो र १२ जना क्षमतावान तथ्याङ्क संकलकहरु परिचालन गरि सम्पूर्ण पालिकाभरिको तथ्याङ्क संकलन गरिएको हो ।

क्र. सं.	तथ्यांक संकलकको नाम	तथ्यांक संकलन गरेको जम्मा घरधुरी संख्या
१	आसाराम चौधरी	६०५
२	ओम कुमारी चौधरी	५४०
३	केशब राज पौड्याल	६३४
४	गणेश चौधरी	७०७
५	नेत्रा कुमारी रावल	४४३
६	मोनिका थारू	७३८
७	लक्ष्मी प्रसाद थारू	७११
८	लहानु चौधरी	५३४
९	सन्तोष थारू	४८६
१०	सन्तोष विक	६२२
११	सुनिल चौधरी	६२९
१२	सुस्मिता थारू	४८५
	तथ्यांक संकलन गरेको जम्मा घरधुरी संख्या	**७१३४**

४. गेरुवा गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता अवस्था

४.१ पानीको प्राथमिक श्रोतहरु

यस भागमा प्रस्तुत गरिएको सबै तथ्याङ्कहरु गेरुवा गाउँपालिकामा सबै घरधुरीहरुमा गरिएको सर्वेक्षणबाट संकलन गरिएका प्राथमिक तथ्याङ्कहरु हुन । समग्रमा शतप्रतिशत (७१३४) घरधुरीहरुलाई स्यालो टयुववेल

वाट खाने पानीमा पहुँच पुगेको देखिन्छ । त्यसैले गेरुवा गाउँपालिकाका सबै घरधुरीहरुलाई सुधारिएको खानेपानी सुविधा पाएका घरधुरीहरुको रुपमा लिन सकिन्छ ।

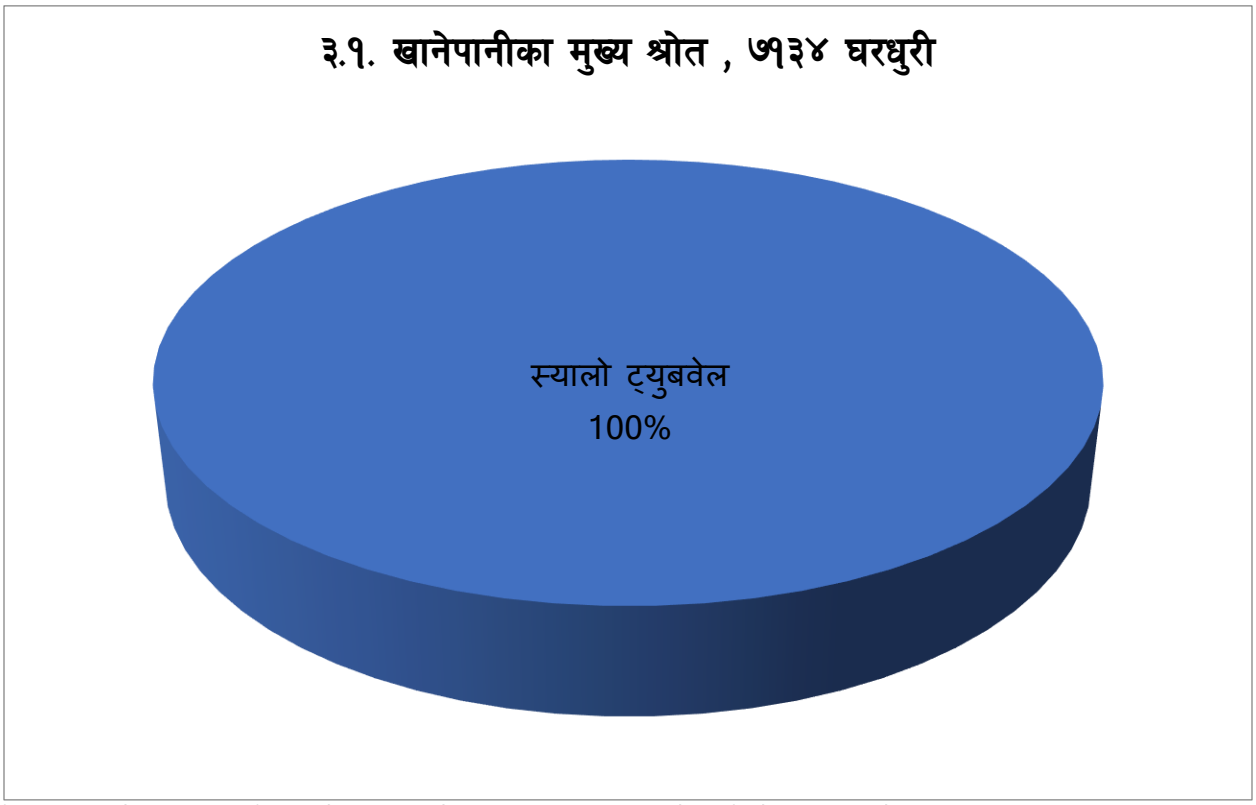

चित्र: ३.१ ले समग्र पालिकाको र ३.२ ले वडागत रुपमा खानेपानीको अवस्था देखाउछ ।

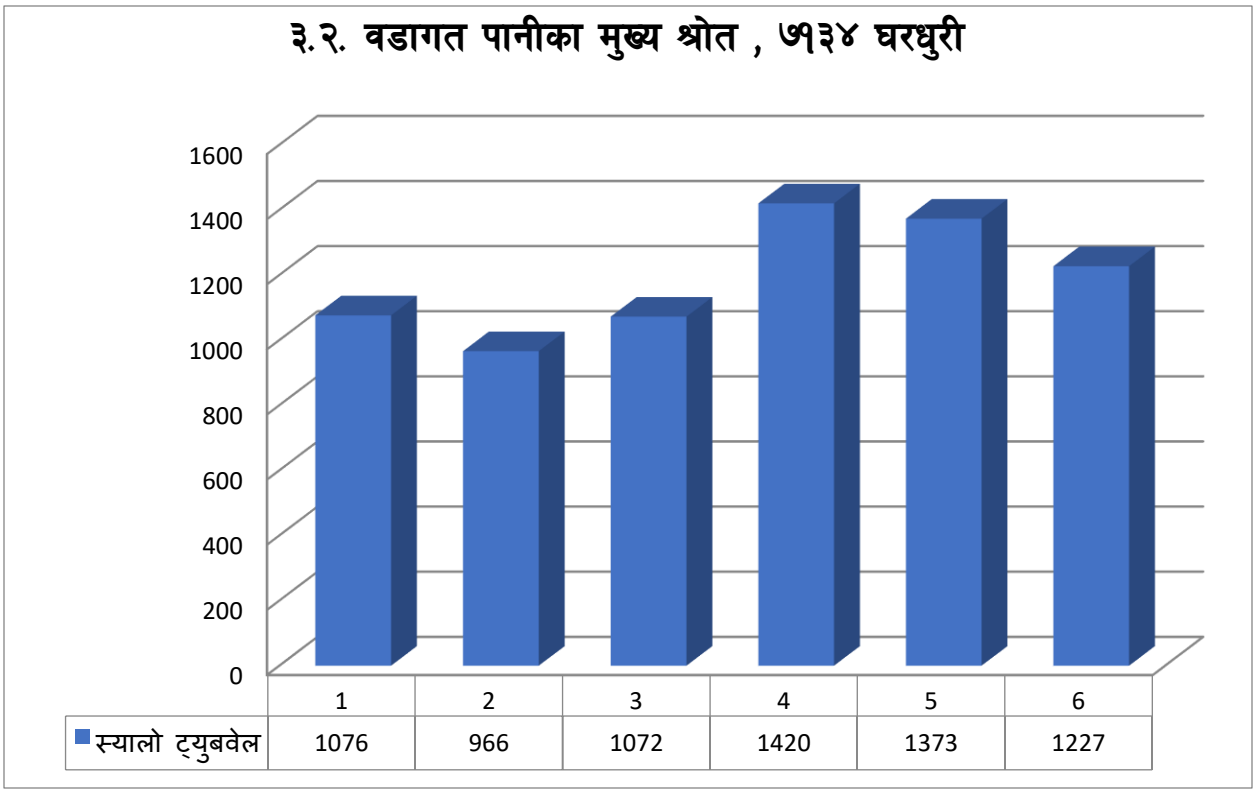

४.२ पानीको उपलब्धता

पानी सधै उपलब्ध हुन सक्छ भन्ने छैन । वर्षातको पानी संकलन प्रणालीको टंकी वा घैटोमा पानी छ भने यो धेरै सुविधाजनक हुनसक्छ तर यो वर्ष भरी उपलब्ध नहुन सक्छ । कुनै पानीका मूलहरुको हकमा पनि यही कुरा लागु हुनसक्छ, जुन सुख्खा समयमा सुक्छन । गेरुवा गाउँपालिकामा जम्मा ६७९३ (९५ %) घरधुरीलाई मात्र वर्ष भरी नै पानी उपलब्ध हुने देखिएको छ । (हेर्नुहोस, चित्र: ३.३)

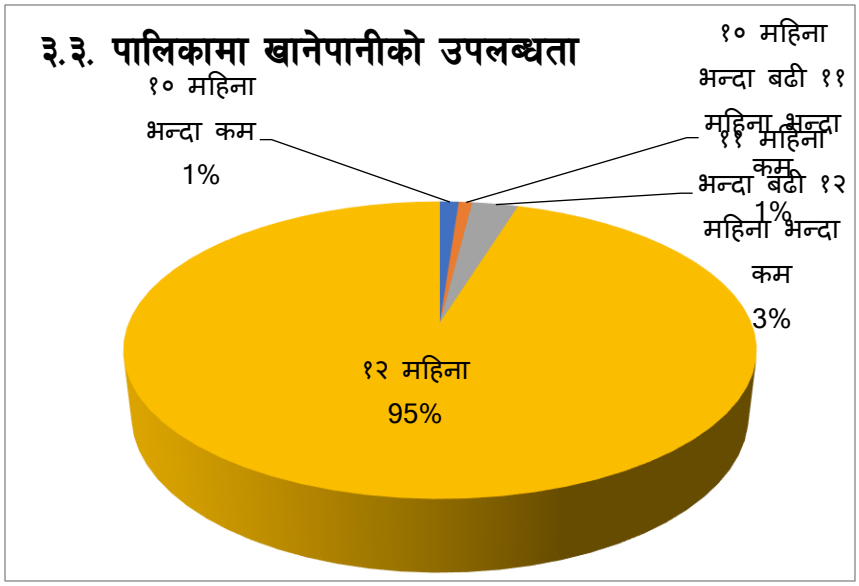

फेरि पनि पानीको उपलब्धता वडागत रुपमा फरक - फरक रहेको स्पष्ट रुपमा देख्न सकिन्छ, जस्तै वडा नम्बर १ को १ घरधुरी, वडा नम्बर ४ का २६ घरधुरीहरु र वडा नम्बर ६ को १ घरधुरीहरु १२ महिना नै उपलब्ध हुने प्राथमिक श्रोतको खानेपानी सुविधाब नपाएका घरधुरीहरु अन्तर्गत पर्दछन् । समग्रमा सबै वडाहरुमा पानी उपलब्धता सम्बन्धमा कुनै न कुनै समस्याहरु छन् (हेर्नुहोस, चित्र:३.४) ।

३.४. वडागत तहमा खानेपानीको उपलब्धता

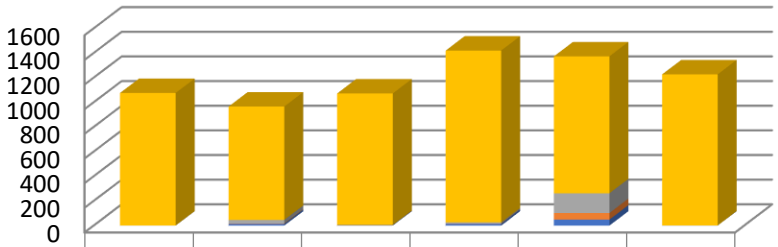

	1	2	3	4	5	6
१२ महिना	1075	920	1067	1394	1111	1226
११ महिना भन्दा बढी १२ महिना भन्दा कम	1	29		10	160	
१० महिना भन्दा बढी ११ महिना भन्दा कम		3	1	2	53	
१० महिना भन्दा कम		14	4	14	49	1

४.३ पानीको पर्याप्तता

खानेपानी योजनाहरुमा पानिको मात्रा वा पर्याप्तता मापन गर्ने विभिन्न आयाम तथा तरिकाहरु छन् । सबै घरायसी प्रयोजनको लागि पूर्णरुपमा पानी पर्याप्त नहुनुमा बराबरी रुपमा धेरै कारणहरु हुन्छन । ऋतु अनुसार पनि योजनामा पानिको परिमाण वा क्षमतामा परिवर्तन हुनसक्छ, वा बाढी/पहिरोले प्रभाव पार्न सक्छ । पानीको मुहानमा हुने समस्याहरु, शुरुमै राम्रो संग योजना डिजाईन नहुनु, वा सामान्यत योजनाले डिजाईन अवधि पार गरिसकेको जस्ता अवस्थामा पानिको परिमाण न्यून वा शुन्य हुनसक्छ । खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समितिको गैर जिम्मेवारीपन तथा समयमै गर्नुपर्ने काम नगर्नाको कारण पनि योजनामा पानिको मात्रा न्यून हुनसक्छ । उपभोक्ता समितिले सहयोग चाहेको बेलामा कहिँ कतै बाट पनि प्राविधिक सहयोग वा आर्थिक सहयोग वा दुवै प्राप्त गर्न नसकेको अवस्थामा पनि पानीको परिमाणमा नकारात्मक प्रभाव पर्दछ । यस गाउँपालिकामा ७१०१ , ९९.५४ % घरधुरीहरुले मात्र सबै घरायसी प्रयोजनलाई पुग्ने पानी पाइराखेको देखिन्छ भने वाँकि ३३ घरधुरीहरुको हकमा सबै घरायसी प्रयोजनका लागि पानि पर्याप्त मात्रामा पुगेको देखिदैन ।

३.५ वडा तहमा पानीको पर्याप्तता

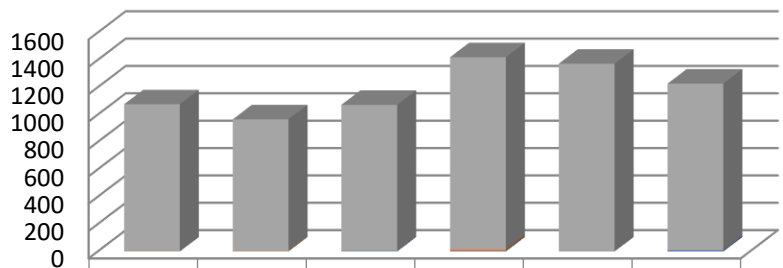

	1	2	3	4	5	6
सबै घरायसी प्रयोगको लागि पुग्छ	1075	963	1069	1404	1372	1218
पिउन र खाना पकाउन मात्र पुग्छ	1	3		12		1
पिउन मात्र पुग्छ			3	4	1	8

४.४ पानी भर्न लाग्ने समयको आधारमा पहुँच

एक पटक पानी ल्याउन लाग्ने (जाने-पर्खने-भर्ने-फर्कने) समयको आधारमा पानीमा पहुँचको अवस्था यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । यो एकपटक पानी भर्नको लागि लाग्ने समय मात्र हो, वास्तविकतामा एकपटक मात्र पानी भरेर पुग्दैन । परिवार संख्याको आधारमा सबैले पानी भर्ने काम गर्दछन भन्ने मान्यताका आधारमा औसतमा एक घरले प्रति दिन ४ देखि ६ पटक पानी भर्न जानु पर्छ ।

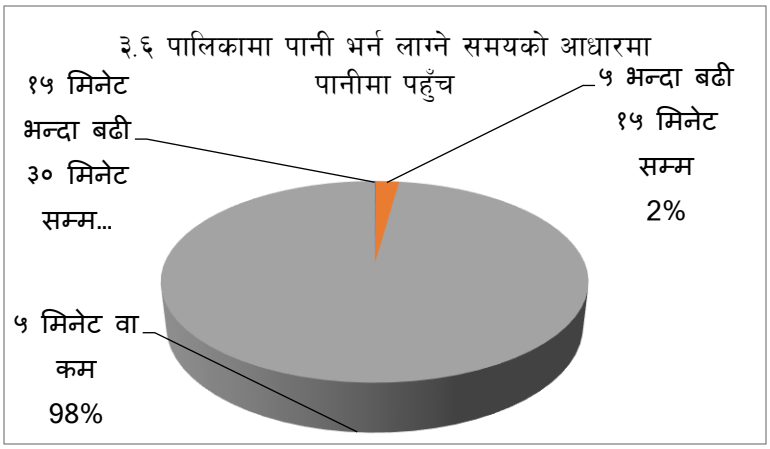

गेरुवा गाउँपालिकाको समग्र अवस्था नेपालका अन्य गाउँपालिका तथा गाएँपालिकाको तुलनामा राम्रो छ, तर अझै पनि केहि घरधुरीहरुले दैनिक रुपमा पानी ल्याउनको लागि कठिनता झेलीरहेका छन् । समग्रमा गाउँपालिकाका ६९७८ (लगभग ९८ %) घरधुरीहरुलाई ५ मिनेट भित्रै (पानी भर्न जाने-पर्खने-भर्ने -फर्कने समय) , १५६ घरधुरीहरुलाई ५ मिनेट भन्दा वढि समयमा पानी उपलब्ध हुने सुविधा छ जसमध्ये १५२ घरधुरीहरुलाइ १५ मिनेट सम्म, ४ घरधुरीहरुलाइ ३० मिनेट सम्मसमय लाग्ने देखिन्छ । चित्र: ३.६ ले गाउँपालिका भरीको अवस्था देखाउछ भने चित्र : ३.७ ले वडागत रुपमा देखाउछ ।

३.७ वडा स्तरमा पानी भर्न लाग्ने समयको आधारमा पानीमा पहुँच

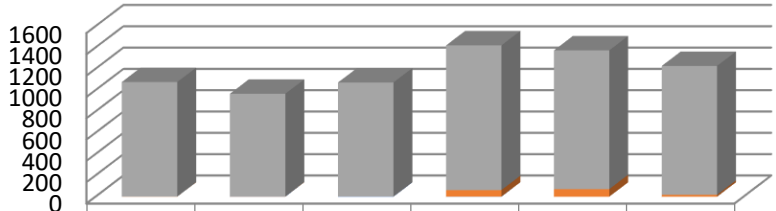

	1	2	3	4	5	6
५ मिनेट वा कम	1075	964	1070	1358	1302	1209
५ भन्दा बढी १५ मिनेट सम्म	1	1		61	71	18
१५ मिनेट भन्दा बढी ३० मिनेट सम्म		1	2	1		

सबैभन्दा खराब अवस्था वडा नं. ५ मा रहेको छ जहाँ ७१ घरधुरीहरुलाई सहजरुपमा खानेपानीमा पहुँच छैन । दोस्रो सबैभन्दा खराब अवस्था वडा नं. ४ मा छ जहाँ ६२ घरधुरीहरुलाई सहजरुपमा खानेपानीमा पहुँच छैन । वडा नं. १,२ र ३ को अवस्था भने राम्रो देखिन्छ ।

४.५ पानीको गुणस्तर (Water Quality)

हामीले खाने गरेको पानी तीन वटा कारणवाट प्रदुषित हुने गर्दछ । ती हुन रासायनिक कारण, भौतिक कारण र जैविक कारण । तराई क्षेत्रमा प्राय रासायनिक र जैविक दुई वटा प्रदुषणको जोखिमको सम्भावना रहने गर्दछ । पानीको गुणस्तर पानी आपूर्तिको सेवास्तर मापन गर्ने एउटा प्रमुख सूचक हो । यस अवस्थामा पानीको परीक्षण गर्दा पानीमा 'कोलिफर्म (Coliform)' ब्याक्टेरिया र आर्सेनिक उपस्थित छ/छैन-भनेर परीक्षण गरिन्छ, जसले सजिलै पानी 'कोलिफर्म' जीवाणुहरुबाट र आर्सेनिक मुक्त छ कि छैन भनेर देखाउछ । यो जिवाणु र आर्सेनिक खतरनाक हुन्छ र तुरुन्तै पानी जन्य रोगहरुको कारक हुन्छ । यी परिक्षणहरु धाराको तथा श्रोतहरुको पानी लिएर गरिएका हुनाले यसले घरायसी स्तरमा पानी कति सुरक्षित छ वा छैन भनेर संकेत गर्न सक्दैन ।

धाराबाट झरेको पानी सफा भए पनि यदि पानी राख्ने गाग्री र भाँडाहरु सफा राखिएको छैन भने, घरायसी स्तरमा पानी अझै पनि दूषित हुने सम्भावना रहिरहन्छ । पानीको गुणस्तरियता एक महत्वपूर्ण विषय हो, यो विषय पूर्ण सरसफाई तथा स्वच्छता र पानी सुरक्षा योजना जस्ता विभिन्न अभिमुखिकरण तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम, वैठक र अभियानहरुमा विषयवस्तु समावेश गरी सम्बोधन गर्न सकिन्छ ।

चित्र ३.८ : वडा स्तरमा पानीको गुणस्तर

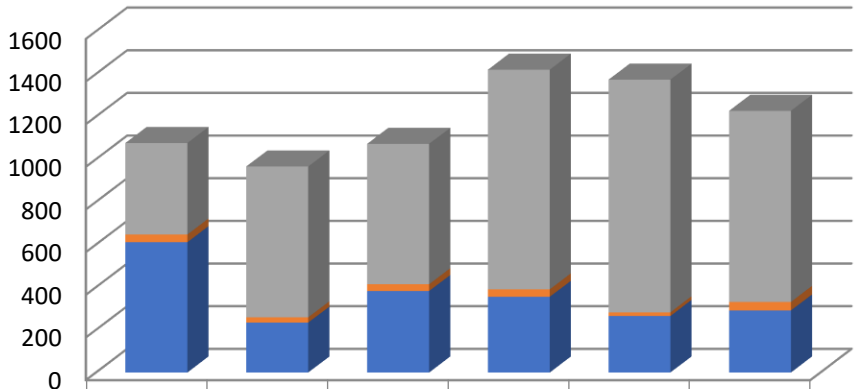

	1	2	3	4	5	6
जाँच नगरिएको	429	707	658	1030	1091	896
आर्सेनिक युक्त (>५० PPB)	36	25	32	35	17	40
आर्सेनिक मुक्त (<=५० PPB)	611	234	382	355	265	291

समग्रमा हेर्दा, गेरुवा गाउँपालिकामा खानेपानीको गुणस्तरको अवस्था राम्रो देखिदैन । सम्पूर्ण घरधुरीमा कुल २३२३ घरधुरी (३२.५६ %) ले प्रयोग गर्ने खानेपानी प्रणालीमा मा मात्र आर्सेनिक परिक्षण गरेको भन्ने देखिन्छ जसमा २१३८ घरधुरीले प्रयोग गर्ने पानीमा आर्सेनिक मुक्त रहेको परिणामले देखाएको छ । ४८११ (६७.४३ %) घरधुरीहरुले आर्सेनिक परीक्षण नगरेको पानी प्रयोग गरिरहेको परिणामले देखाएको छ । माथिको चित्र: ३.८ मा देखाएअनुसार पानी परिक्षण नगएिकोले यो परिणामले अवस्था कस्तो हो भनेर एकिन गर्न नसकिए तापनि ४९९६ घरधुरी उच्च जोखिममा छन् भन्ने देखिन्छ, त्यसैले परिक्षण गरेर मात्र पानि प्रयोग गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.६ दिगो विकास लक्ष्य अनुसार खानेपानीको सुविधा स्तर

समग्रमा, गेरुवा गाउँपालिकामा पानी आपूर्ति सेवालाई संक्षेपिकरण गर्दा, प्रत्येक घरधुरीमा पानीको आपूर्तिको मूल्याङ्कन पहिले सोधिएकाका प्रश्नहरुमा दिइएको जवाफहरुको आधारमा निम्न मध्ये एकको रुपमा मूल्याङ्कन गरिएको छ ।

यी परिभाषाहरु दिगो विकास लक्ष्यहरुसित पनि सम्बन्धित छन् र अब यो वास योजनाले जो हाल सम्म पनि सतहको नसुधारिएको असुरक्षित पानी, सिमिति सेवाहरुबाट ग्रस्त, वा असुरक्षित खानेपानी प्रणालीबाट पानी पिउन बाध्य भएका छन उनीहरुका लागि खानेपानी आपूर्तिमा सुधार गर्न रणनीतिक र वार्षिक योजना बनाउन निर्देशित गर्दछ ।

सुरक्षित तरिकाले व्यवस्थापन (Safely managed): घरपरिवारले तलको भनाइहरु सबैमा 'हो' भन्ने जबाफ दिएमा:

- व्यक्तिगत धारा जडान सामुदायिक धारा, सुरक्षित मूल
- ५ मिनेट भित्र पानीको उप्लब्धता
- १२ महिंना पानीको उप्लब्धता
- योजना पानीको परिक्षण गरेको सुचिमा 'जीवाणुरहित' उलेख भएको

आधारभूत (basic) :

- व्यक्तिगत धारा जडान सामुदायिक धारा, मूल, खोला, कुवा, बर्षातको पानी
- पानी संकलन समय ३० मिनेट भन्दा कम
- पानीको उप्लब्धता १२ महिंना भन्दा कम
- पानीको परिक्षण गरेको सुचिमा योजना 'जीवाणु देखिएको' उलेख भएको

सिमित (limited): माथिका मध्ये कनै पनि हुन सक्ने तर पानी संकलन

पालिकाको समग्र अवस्था हेर्दा शतप्रतिसत ७१३४ घरधुरीले नै आधारभूत सुविधा पाएको देखिन्छ । चित्र: ३.९

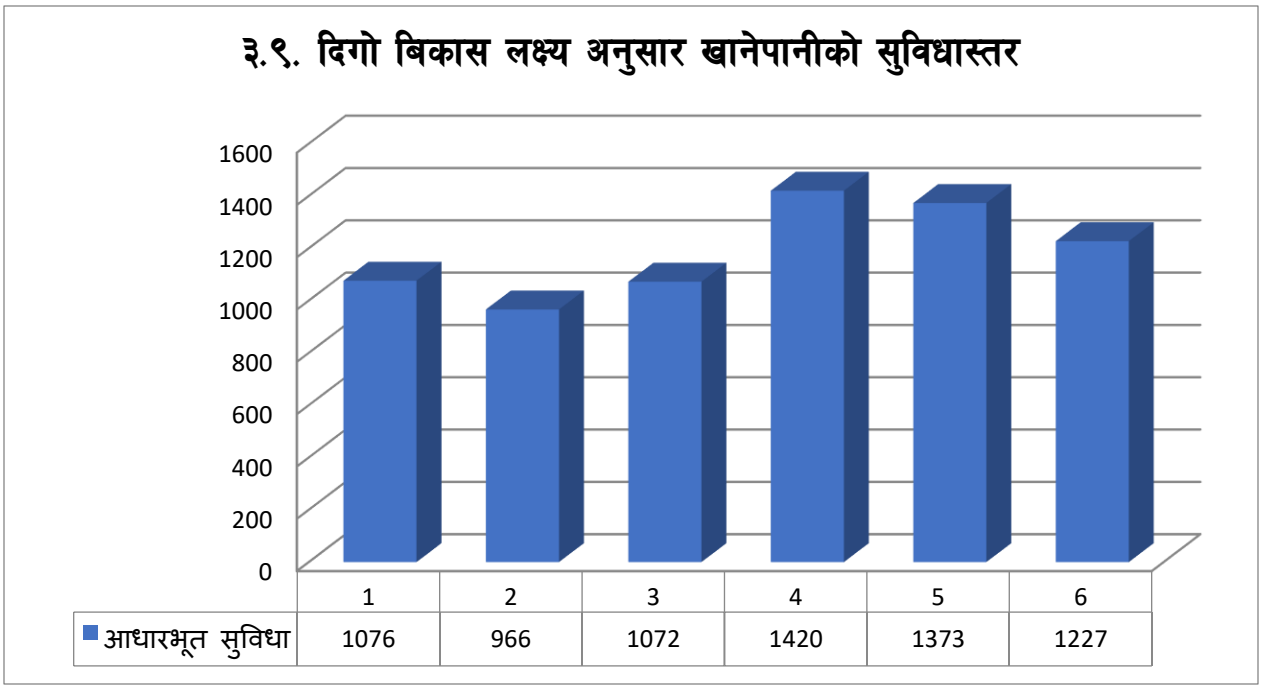

४.७ निर्माणाधिन खानेपानी योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	वडा नं.	प्रविधि	घरधुरी	जनसंख्या
१	सिंगाहि खल्ला खानेपानी तथा सरसफाई योजना	२,३	ओभरहेड इलेक्ट्रिक लिफट	१०९१	६४५१
२	भागाँवाडी खानेपानी योजना	४	ओभरहेड इलेक्ट्रिक लिफट	१०९	१०००

५. गेरुवा गाउँपालिकामा सरसफाईको अवस्था

५.१ घरयशी सरसफाई

यस भागमा प्रस्तुत गरिएका सबै तथ्यांकहरु गेरुवा गाउँपालिकामा सबै घरधरीहरुमा गरिएको सर्वेक्षणबाट संकलन गरिएका प्राथमिक तथ्याङ्कहरु हुन् । जिल्ला खुल्ला दिसा मुक्त भैसकेकोले गेरुवा गाउँपालिका पनि खुल्ला दिशा मुक्त क्षेत्र घोषित गाउँपालिका हो । यस कारण सैद्धान्तिक रुपमा शत प्रतिशत जनसंख्या मा सरसफाई को पहुँच हुनुपर्छ तर अझै ठयाक्कै त्यस्तो अवस्थामा भएको तलका प्रमाणहरुका कारण भन्न सकिदैन ।

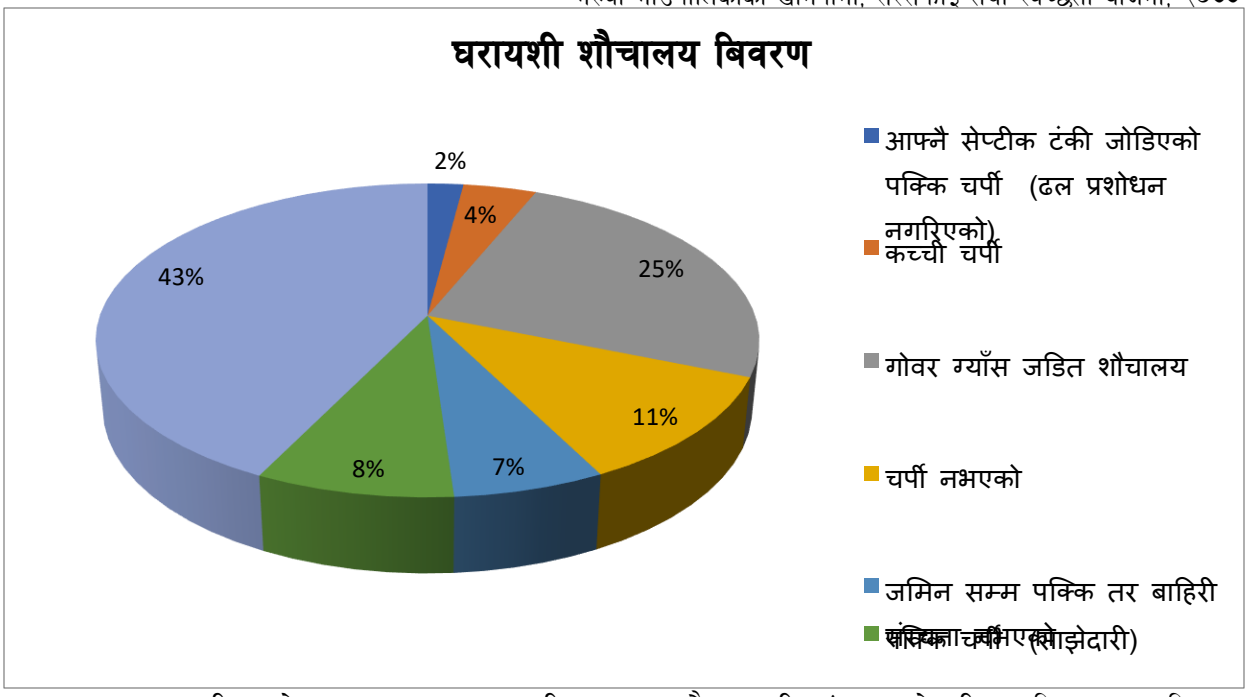

जम्मा ७१३४ घरधुरी मध्ये लगभग ७८% घरधुरीमा अरु कुनै घरधुरी संग साझेदारी नगरिएका सुधारिएका पक्कि शौचालय छन् । लगभग ८ % घरधुरीहरुमा सुधारिएको पक्कि शौचालय छन् तर यिनीहरु अन्य घरधुरीहरुसंग साझेदारीमा प्रयोग भैरहेका छन् र वाँकि १५.४७ % घरधुरीहरुमा अस्थायी/कच्ची शौचालय भएको देखिन्छ । सरसफाई तर्फको पहिलो प्राथमिकता शौचालय बिहिन २९७ घरधुरीमा शौचालय बनाउने हुनुपर्छ र त्यस पछिको प्राथमिकता अस्थायी/कच्ची शौचालय भएका ८०७ घरधुरीहरुमा सुधारिएका/पक्कि शौचालय बनाउनुपर्नेछ ।

चित्र ४.२:वडागत रुपमा घरायशी शौचालय बिवरण

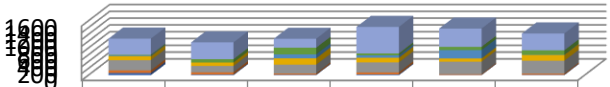

	1	2	3	4	5	6
आफ्नै एक खाल्डे पक्कि चर्पी	476	495	264	780	538	496
पक्कि चर्पी (साझेदारी)	24	98	195	56	96	127
जमिन सम्म पक्कि तर बाहिरी संरचना नभएको	17		117	71	244	8
चर्पी नभएको	117	102	187	134	96	171
गोवर ग्याँस जडित शौचालय	299	184	257	295	369	379
कच्ची चर्पी	79	67	36	61	21	33
आफ्नै सेप्टीक टंकी जोडिएको पक्कि चर्पी (ढल प्रशोधन नगरिएको)	64	20	16	23	9	13

चित्र: ४.२ ले वडागत रुपमा घरायसी शौचालयको अवस्था देखाउछ, जहाँ वडा अनुसार चर्पी भए/नभएको, पक्की/कच्ची चर्पी, अरु घरधुरीहरुसंग साझेदारी गरिए/नगरिएको जस्ता तथ्याङ्कहरु देखाएको छ ।

चित्र:४.३ ले वडागत रुपमा चर्पी नभएका घरधुरीहरु र अस्थायी चर्पी भएका घरधुरीहरुको प्रतिशत देखाउछ । यहाँ चर्पी नभएका वा कच्ची चर्पी भएका घरधुरीहरु कुन अनुपातमा सवै वडामा बाँडिएका छन भन्ने देख्न

चित्र ४.३. वडागत रुपमा चर्पी नभएका वा कच्ची चर्पी भएका घरधुरीहरु

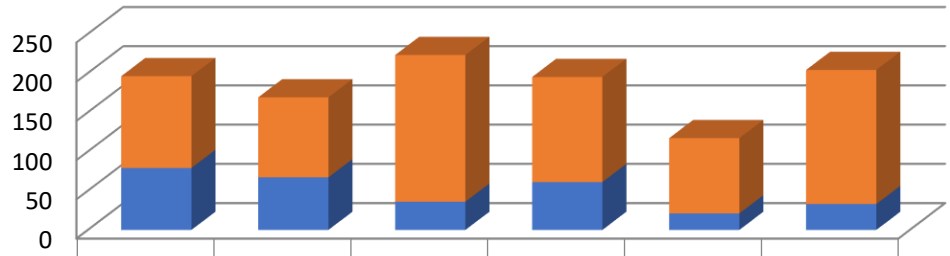

	1	2	3	4	5	6
चर्पी नभएको	117	102	187	134	96	171
कच्ची चर्पी	79	67	36	61	21	33

सकिन्छ । समग्रमा गेरुवा गाउँपालिका भित्रका ११०४ (१५.४७ %) घरधुरीहरुमा चर्पी नभएको वा अस्थायी/कच्ची चर्पी भएको अवस्था छ । सबैभन्दा राम्रो अवस्था वडा नम्बर ५ मा छ, यस वडाका जम्मा ०.८५ % घरधुरीहरुका लागि मात्र ध्यानाकर्षण हुनु जरुरी छ ।

५.२ दिगो बिकास लक्ष्य अनुसार सरसफाईको सुविधा स्तर

गेरुवा गाउँपालिकामा सरसफाई सेवाहरु दिगो विकास लक्ष्य (एसडीजी) का परिभाषाहरु प्रयोग गरी मूल्याङ्कन गरिएको थियो । यहाँ यो उल्लेख गर्न जरुरि छ कि यस पालिकामा धेरै घर नसुधारिएको, सिमित र आधारभुत सुविधामा परेका छन् र सुरक्षित सुविधामा स्तरोन्नती गर्नु पर्ने देखिन्छ । परिभाषाका लागि बक्स हेर्नुहोस ।
गेरुवा गाउँपालिकाका प्रत्येक घरका आफ्नै स्थायी शौचालयका सन्दर्भमा पनि अब खाडल भरियो भने के गर्ने भन्ने बारे पनि सोच्ने समय आइसकेको छ, यद्यपी साच्चिकै खुला दिसा मुक्त हुन अझै काम गर्न बाकी छ । ग्रामीण सुमदायहरुको चुनौतीपूर्ण भागौलिक अवस्थालाई हेर्दा दुई खाल्डे (डबल) शौचालय नै उत्तम समाधान हो । किनभने प्रत्येक घरधुरीहरु आफ्ना शौचालयहरु आफै सुरक्षित तबरले र सजिलै सँग खाडलहरु खाली गर्न सक्षम हुनुपर्छ । तर एउटा मात्र पिटभएको शौचालयमा खाडलमा भएको फोहोर कम्पोष्ट हुन पाएको हुदैन

सुरक्षितरुपले व्यवस्थित सरसफाई?

दिगो विकास लक्ष्यले 'सुरक्षित रूपले व्यवस्थित सरसफाई' लाई "सुधारिएका सुविधाहरूको प्रयोग जुन अन्य परिवारसँग साझेदारी गरिएको छैन र जहाँ फोहरलाई उत्पति स्थानमै, वा सुरक्षित रुपले फोहोर फाल्ने स्थानमा ढुवानी गरी व्यबस्थापन गरिएको' रुपमा परिभाषित गरेको छ । नेपालको सन्दर्भमा यो सामान्यतया डबल - पिट शौचालयहरूमा मात्र सम्भव हुन्छ जहाँ एउटा पिट भरिएको खण्डमा अर्को प्रयोग गरिन्छ र पिटमा कम्पोस्ट हुदै गर्छ जसले गर्दा भरिएको पिट कच्चा रुपमानै फोहर निकालेर खालि गर्नु पर्दैन ।
सर्भे गर्दा प्रायोग गरिएका अन्य परिभाषाहरु निम्नानुसार छन्

आधारभुत **Basic** : (पक्की शौचालय भएको तर अरु घरसँग साझेदारी नगरिएको, एकल गड्ढे वा सेप्टिक टैंक भएका शौचालयहरु)

सिमित :**Limited** (पक्की शौचालय भएको तर अरु घरसँग पनि साझेदारी गरिएको)

त्यसैले यो भरिएमा खाली गर्न गाह्रो हुन्छ । त्यसैले पूर्ण सरसफाई कार्यक्रममा डबल खाडल (दुई खाल्डे) चर्पीलाई प्रर्बद्धन गर्ने पनि एजेण्डा हुनु पर्छ जसले गर्दा सबै घर परिवारलाई अर्को खाल्डो कहाँ खन्ने भनेर सोच्न प्रोसाहित गरोस । पालिकामा दिगो विकास लक्ष्य अनुसार १७८३ सुरक्षित, ३१९४ आधारभूत, सिमित १०५३, असुरक्षित २९७ र ८०७ सुविधा विहिन शौचालयहरु छन् । वडागत विवरण चित्र ४.४ मा देखाइएको छ ।

४.४ दिगो विकास लक्ष्य अनुसार सरसफाइको सुविधास्तर

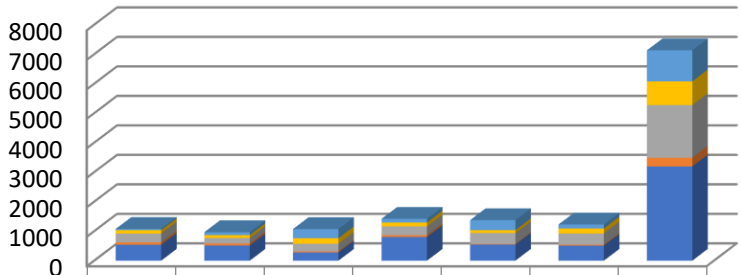

	1	2	3	4	5	6	Grand Total
सिमित	41	98	312	127	340	135	1053
खुला दिशा	117	102	187	134	96	171	807
सुरक्षित	299	184	257	295	369	379	1783
नसुधारीएको	79	67	36	61	21	33	297
आधारभूत	540	515	280	803	547	509	3194

५.३ पूर्ण सरसफाई

खुल्ला दिसा मुक्त घोषणा गर्नु नै पूर्ण सरसफाईका लागि प्रवेश विन्दु हो । बक्स हेर्नुहोस- पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शन २०७३ को अनुसार पुर्णसरसफाईका सुचकहरु ।

जब सबै सुचकहरु पुरा गरी ठिक छ भनी प्रमाणित भएमा पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा गर्न सकिन्छ । जबकि निलो स्टिकर पाएको घरधुरीले पूर्ण सरसफाईको अभियानमा सहभागी भएको जनाउँछ भने, हरियो स्टिकर प्राप्त घरधुरी ले सबै सुचक पुरा गरेको हुन्छ । स्टिकर छैन भने यी घरधुरीहरु पूर्ण सुरसफाईको कुनै पनि कार्यक्रममा समावेश नभएको जनाउँछ ।

गेरुवा गाउँपालिकामा, घरधुरी सर्वेक्षण प्रश्नावलीमा निम्न बमोजिमका ३ वटा अवस्थाहरुको प्रश्नहरु समावेश गरेर

पूर्ण सरसफाई?

क. पाँच मुख्य सरसफाई तथा स्वच्छता र व्यवहारहरु

- चर्पीको प्रयोग
- जोखिमपूर्ण अवस्थामा साबुन वा सफागर्ने सामग्री र पानीले हात धुने अभ्यास
- घरायसी तहमा सुरक्षित रुपमा पानीको प्रयोग र सुद्धिकरण (जस्तै घरायसी तहमा पानी सुद्धिकरणका विधिहरुको प्रयोग)
- व्यक्तिगत सरसफाई गर्ने (नियमित नङ काट्ने, नुहाउने, कपडा धुने, दैनिक रुपमा कपाल कोर्ने, दाँत माझ्ने आदि)
- घर भित्र र घर बाहिर र ठोस तथा तरल फोहर मैला व्यवस्थापन

ख. घरायसी सरसफाई

- सबै घरधुरीहरुमा चर्पी हुनुपर्ने र हातधुने सुविधा उपलब्ध हुनुपर्ने जस्ता साबुन, भाडासफा गर्ने प्लेटफर्म आदि
- चर्पीमा ब्रस , सफा गर्ने सामग्री आदि
- पानी र खानेकुरा छोपेर राख्ने
- घरका कोठाहरु, आगन र घर वरिपरिको नियमित सरसफाई
- गोठको उचित व्यवस्थापन भएको
- फोहोर पानी संकलन खाडल छोपिएको हुनुपर्ने
- सुरक्षित खानेपानीको सुविधामा पहुच भएको हुनुपर्ने
- ठोस फोहोर मैला व्यवस्थापनको लागि फोहोर संकलन तथा व्यवस्थापनको लागि भाँडो तथा खाडलहुनुपर्ने, र
- सुधारिएको चुलो वा बायोग्यास हुनुपर्ने (ऐच्छिक)

सर्वेक्षण गरिएको थियो ।
१. स्टिकर छैन : (घरधुरी पूर्ण सरसफाई अभियानमा समावेश छैन)
२. निलो स्टिकर : (घरधुरी पूर्ण सरसफाई अभियानमा समावेश छ , तर सबै सूचक पुरा भएका छैनन् ।)
३. हरियो स्टिकर : (घरधुरीले पूर्ण सरसफाईका सबै सूचक पुरा गरेको)

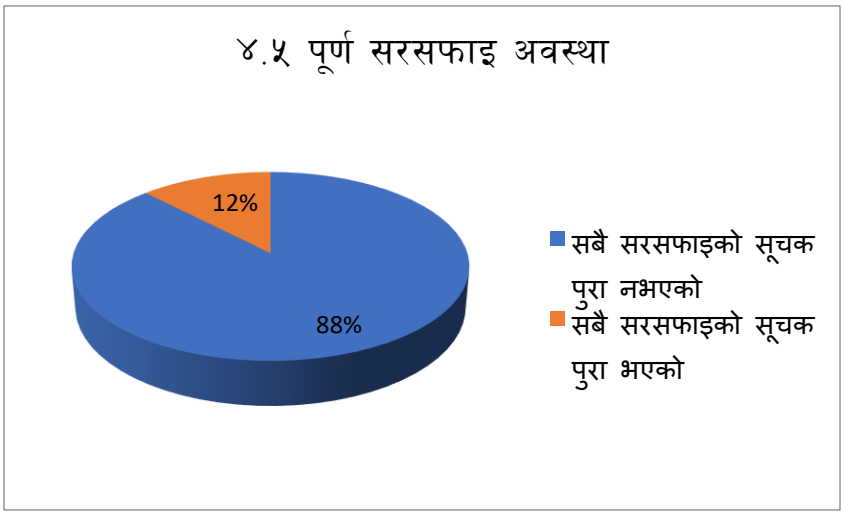

चित्र ४.५ मा देखाइ जस्तै, ६२५७ (८८%) घरधुरीले सबै सरसफाईका सुचक पुरा गरेका छैनन् । जम्मा ८७७ (१२ %) घरधुरी मात्र पूर्ण सरसफाईका सुचक पुरा गरेका छन । सबैले सधै नियमित रुपमा शौचालयको प्रयोग गर्नु र सुरक्षित वानि व्यवहार अपनाउनु नै पूर्ण सरसफाईका लागि आधार हो, र यसैले यसमा सधै ध्यान दिनु पर्छ ।

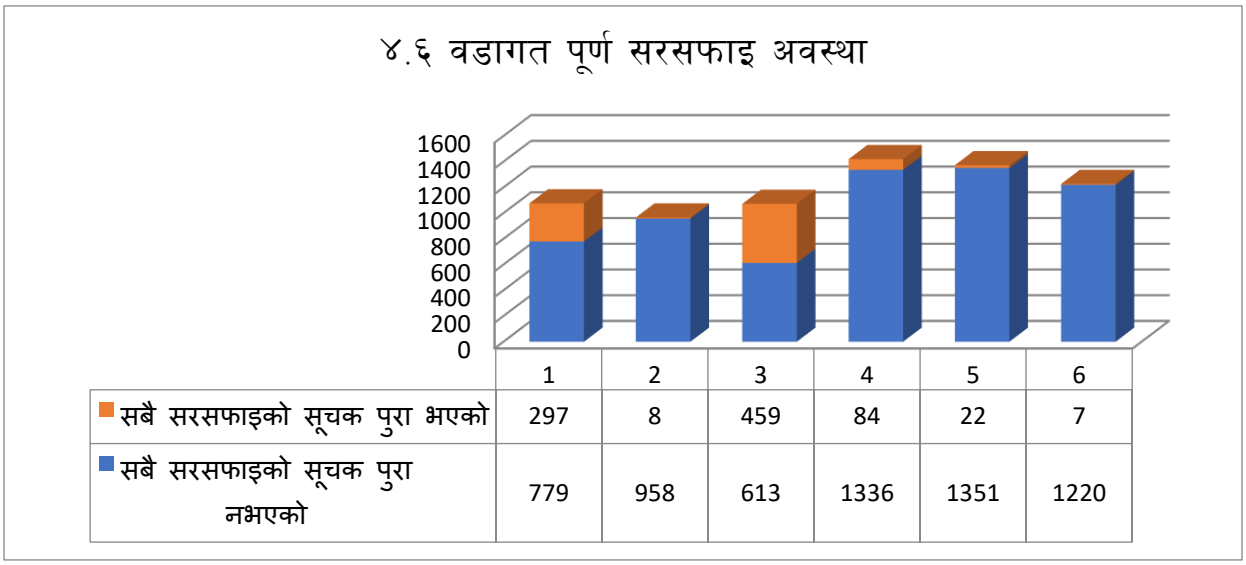

	1	2	3	4	5	6
सबै सरसफाइको सूचक पुरा भएको	297	8	459	84	22	7
सबै सरसफाइको सूचक पुरा नभएको	779	958	613	1336	1351	1220

६. गेरुवा गाउँपालिकाको संस्थागत खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता अवस्था

शारांसमा प्रस्तुत गरिएका सबै तथ्याकहरु प्राथमिक तथ्याङ संकलन गरी गेरुवा गाउँपालिकाका सबै सार्वजनिक स्थल, संस्थाहरु र विद्यालयहरु समावेश गरिएका छन् ।

जम्मा समावेश भएका नमुना १९ वटा सार्वजनिक स्थल, ८ स्वास्थ्य संस्थाहरु र ३४ शैक्षिक संस्थाहरु रहेका छन् । मन्दिर आमा समुह, युवा क्लब,वैंक, प्रहरि कार्यालय, सरकारी कार्यालय र सांस्कृतिक समुहहरुलाई

सार्वजकि संस्थामा राखिएको छ । शैक्षिक संस्थाहरु मध्ये २२ वटा आधारभूत तह (१-८)का र ६ वटा बाल शिक्षा, ६ वटा माध्यमिक तह (९-१२) छन् ।

चित्र ५.१: गाउँपालिका भित्रका संस्थाहरुको विवरण, जम्मा संख्या: ६१

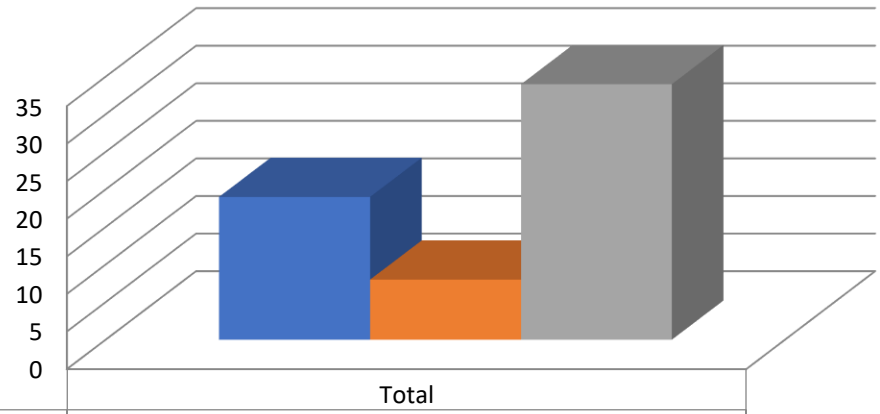

	Total
सार्वजनिक स्थल	19
स्वास्थ्य संस्था	8
शैक्षिक संस्था	34

चित्र ५.२: गाउँपालिका भित्रका शैक्षिक संस्थाहरुको विवरण, जम्मा संख्या: ३४

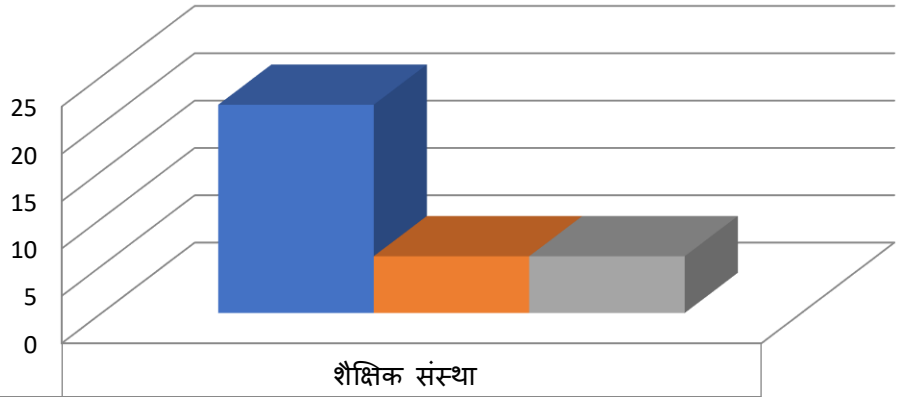

	शैक्षिक संस्था
आधारभूत	22
बाल शिक्षा	6
मा.वि.	6

६.१. खानेपानी

मापन गर्न सर्वेक्षणमा निम्न बमोजिम दिगो विकास लक्ष्यका सुचकहरु प्रयोग गरिएको छ ।

- आधारभूत: सुधारिएको स्रोतबाट पिउने पानी उपलब्ध छ (सुधारिएको स्रोत: पाइपबाट पानी, सुधारिएको मूल, वर्षातको पानी संकलन)
- सिमित: यहाँ सुधारिएको स्रोत छ, तर सर्वेक्षणको समयमा पानी उपलब्ध छैन ।
- सेवा विहिन: कुनै पनि स्रोत वा सुधारिएको स्रोत नभएको

चित्र ५.३ ले संस्थागत खानेपानीको समग्र अवस्था देखाउँछ । जस मध्ये शैक्षिक संस्थाहरुको खानेपानी अवस्थामा निकै सुधारको खाँचो देखिन्छ । अझै पनि सिमित सुविधा (अर्को शब्दमा त्यहाँ खानेपानीको धारा छ, तर सर्वेक्षणको समयमा पानी वा साबुन उपलब्ध छैन) पाउने १० शैक्षिक संस्थाहरु छन । त्यसैगरि सेवा विहिन (अर्को शब्दमा त्यहाँ कुनै पनि स्रोत वा सुधारिएको स्रोत नभएका) पाउने २ शैक्षिक संस्थाहरु छन । स्वास्थ्य संस्थाको हकमा १ वटामा खानेपानी सुविधा उपलब्ध छैन भने १ वटामा सिमित सुविधा छ । त्यसैगरि २ सार्वजनिक स्थलमा सिमित सुविधा भएको देखिन्छ ।

५.३. संस्थागत खानेपानि

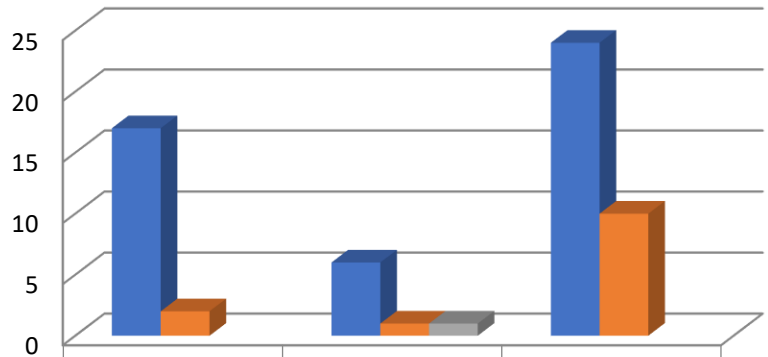

	सार्वजनिक स्थल	स्वास्थ्य संस्था	शैक्षिक संस्था
आधारभूत	17	6	24
सिमित सुविधा	2	1	10
सेवा विहिन (खानेपानीको सुविधा नभएको) वा सुधारीएको श्रोत नभएको		1	

खानेपानीको सुविधा कायम राख्न संस्थागत व्यवस्थापन समिति र समूहको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ, जस्तै केहि खानेपानी योजनाहरु मर्मत संभार नहुँदा सिमित सुविधा भित्र पर्न गयो । तसर्थ प्राथमिकता सेवा विहिन का लागि हुनुपर्छ ।

६.२ सरसफाई

मापन गर्न यो सर्वेक्षणमा निम्न बमोजिम दिगो विकास लक्ष्य को सुचकहरु प्रयोग गरिएको छ ।

- आधारभुत : पर्याप्त पक्कि चर्पीको सुविधा, महिला पुरुष छुट्टै भएको र प्रयोग गर्न सकिने ।
- सिमित : पर्याप्त पक्कि चर्पीको सुविधा नभएको, महिला पुरुष का लागि छुट्टै कोठा छैन वा सर्भेक्षणको समयमा प्रयोग योग्य छैन ।
- सुविधा छैनः चर्पी छैन वा कच्चा चर्पी

तलको चार्ट ले विद्यालय तथा संस्थागत सरसफाईको समग्र अवस्था देखाउँछ । भिन्न सुचकहरुको अवस्था बराबरीरुपमा सवै सुचकहरुमा बाडिएको छ,। सवै संस्थामा शौचालयको सुविधा छ, जसमा १९ वटामा आधारभूत सुविधा, ४२ वटामा सिमित सुविधा छ भन्ने अवस्था देखिन्छ । यहां सिमित सुविधा भन्नाले, त्यहाँ पक्कि चर्पीको सुविधा भएको तर महिला पुरुषका लागि छुट्टै कोठा छैन वा सर्भेक्षणको समयमा प्रयोग योग्य नरहेको अवस्थामा थियो भन्ने बुझाउँछ । अर्को शब्दमा भन्दा त्यँहा अध्ययन गर्ने, काम गर्ने वा भ्रमण गर्ने व्यक्तिहरुले सधै शौचालय प्रयोग नगर्न नि सक्छन् भन्ने अवस्था देखिन्छ ।

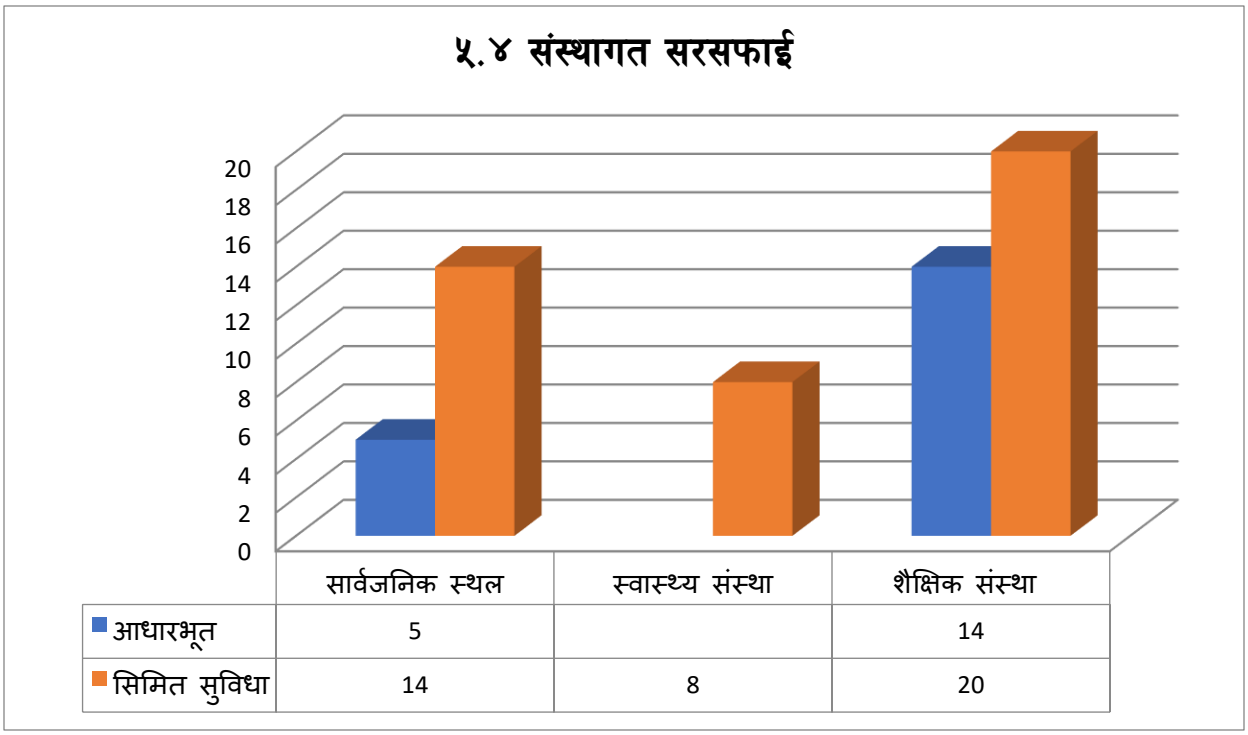

शैक्षिक संस्थाको सरसफाई लाई देखाउँदा, यहाँ अवस्था राम्रो छैन, जम्मा ३४ वटा मध्ये अझै २० वटा शैक्षिक संस्थामा सीमित सेवा सुविधा छ । अन्य संस्थाहरुमा पनि सरसफाईको अवस्था खराब छ, जसमा २७ मध्ये २२ संग सिमित सुविधा छ, अर्को शब्दमा भन्दा शौचालयको संख्या प्रयाप्त छैन वा प्रयोग योग्य छैन् । सरसफाइका सुविधा कायम राख्न संस्थागत शौचालय व्यवस्थापन समिति र समुहहरुको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ, जस्तै केहि शौचालयहरु मर्मत संभार नहुँदा सिमित सुविधा भित्र पर्न गए । स्वास्थ्य संस्थामा विरामीले मात्र प्रयोग गर्न छुट्टै शौचालय हुनुपर्छ, स्वास्थ्यकर्मि, विरामी लगायत अन्य सवैले एउटै शौचालय प्रयोग गर्ने भएकाले सिमित सेवामा पर्न गएका हुन् ।

६.३ स्वच्छता

स्वच्छता मापन गर्न यी स्थानहरुमा हात धुने सुविधा सहितको स्थानलाई अवलोकन गरिएको छ । सुधारिएको खानेपानी तथा सरसफाईबाट पूर्ण रुपमा लाभान्वित हुनका लागि, स्वच्छता अनिवार्य छ । स्वच्छ रहनका लागि धेरै कुराहरु मध्ये साबुन पानीले हात धुने कुरा महत्वपूर्ण रहेको कुरा बैज्ञानिक हिसाबले प्रमाणित छ । यो सर्वेक्षणमा स्वच्छता सुविधा अवलोकन गर्दा निम्न बमोजिमका दिगो विकास लक्ष्यका सुचकहरु प्रयोग गरिएको छ ।

- आधारभूत : पानी तथा साबुन सहित हातधुने सुविधा उपलब्ध भएको ।
- सिमित : पानी सहित हातधुने सुविधा उपलब्ध भएको तर साबुन नभएको ।
- सेवा विहिन : हातधुने सुविधा उपलब्ध नभएको वा हातधुनको लागि पानी नभएको ।

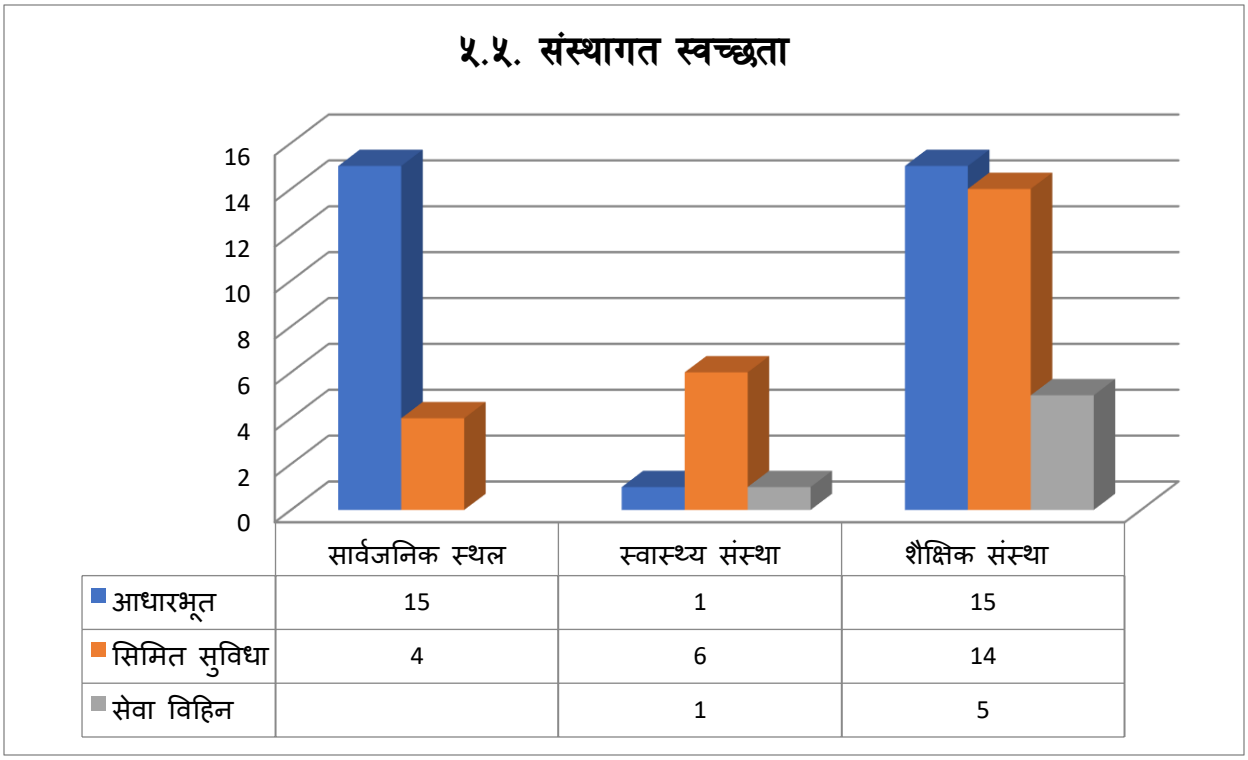

पालिकामा संस्थागत स्वच्छताको अवस्था एकदम खराब रहेको छ, ६ वटा संस्थामा (५ शैक्षिक संस्था, १ स्वास्थ्य संस्था) सुविधा नै छैन (हातुधुने सुविधा उपलब्ध नभएको वा यसमा पनि पानी बिना हातधुने सुविधा उपलब्ध भएको) भन्ने अवस्था देखिन्छ । जम्मा ३१ संस्थामा आधारभूत (पानी र साबुन सहित हातधुने सुविधा उपलब्ध छ) सुविधा उपलब्ध छ । त्यस्तै २४ संस्थामा सिमित (पानी सहित हातधुने सुविधा उपलब्ध भएको तर साबुन नभएको) सुविधा छ।

शैक्षिक संस्थाहरुको मात्र स्वच्छता अवस्था देखाउँदा, ३४ शैक्षिक संस्थाहरु मध्ये १५ मा मात्र पानी र साबुन सहित हातधुने सुविधा उपलब्ध छ भने, ५ वटा सुविधा नभएका शैक्षिक संस्थाहरु पनि छन् । १४ शैक्षिक संस्थाहरु संग सीमित सुविधा छ । अन्य संस्थाहरुको स्वच्छता अवस्था देखाउँदा, ८ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरु मध्ये १ मा मात्र पानी र साबुन सहित हातधुने सुविधा उपलब्ध छ भने, सोहि सुविधा नभएका ७ वटा स्वास्थ्य संस्था छन् । ४ वटा सार्वजनिम संस्थाहरु संग सिमित सुविधा भएको देखिन्छ ।

६.४ वातावरणिय सरसफाई

५.६. संस्थागत फोहर संकलन विधि

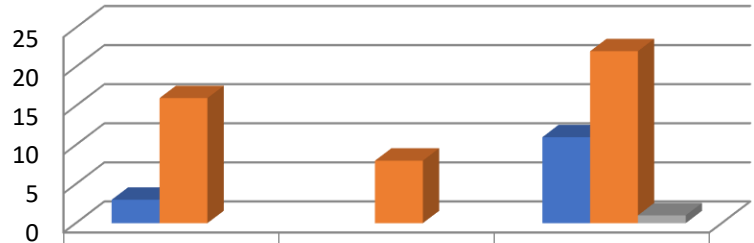

	सार्वजनिक स्थल	स्वास्थ्य संस्था	शैक्षिक संस्था
२ प्रकारमा बर्गिकरण गरि फोहर संकलन गर्ने व्यवस्था (कुहिने र नकुहिने)	3		11
बर्गिकरण नगरी संकलन गर्ने व्यवस्था	16	8	22
संकलन गर्ने ब्यबस्था नभएको			1

५.७. संस्थागत फोहर विसर्जन विधि

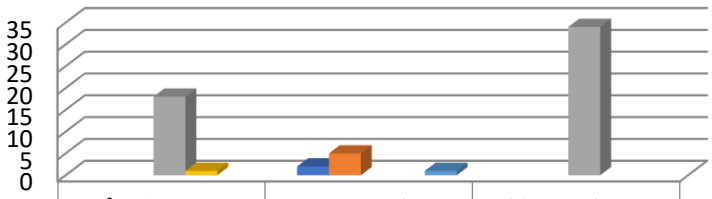

	सार्वजनिक स्थल	स्वास्थ्य संस्था	शैक्षिक संस्था
Autoclaved (फोहोरलाइ वाफको माध्यमबाट किटाणु नाश गर्ने एउटा उपाय)		2	
खुला जलाउने		5	
जमिनमा गाड्ने वा जलाउने गरिएको	18		34
नजिकै सार्वजनिक स्थलमा फ्याक्ने गरिएको	1		
फोहोर प्रसोधन नगरि खाल्डोमा गाड्ने गरिएको		1	

७. खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना

७.१ खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना लक्ष्य

नेपालमा वास क्षेत्रका मुद्दाहरू सम्बोधन गर्न एकीकृत तथा अन्तरसम्बन्धित पद्यतिहरूलाई मान्यता दिनु अवश्यक छ । वास क्षेत्रलाइ फराकिलो अर्थमा बुझ्दा संस्था, सङ्गठन, नीति र अभ्यास जसमा खानेपानीका स्रोतहरूको व्यवस्थापन, विविध जनसंख्या र उद्योगहरूका लागि खानेपानी सेवाहरूको प्रवाह समेत समेटिन्छ । सेवामा पहुँच नपुगेकाहरू धेरैजसो दुर्गम र बिकट ठाउँमा रहेका आवादीमा वस्ने र सीमान्तकृत तथा सङ्कटासन्न समुदायहरू नै हुन, अथवा शक्ति, स्रोत र "वास" सेवाहरूलाइ सफलतापूर्वक हासील गर्ने सीपमा कमी भएकाहरू पनि हन् । खानेपानी तथा सरसफाई सेवाहरूमा आम पहुंच सुनिश्चित गर्ने राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिमा जे कारणहरूले छुटेका भए पनि ती जनसंख्याको खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुंच हुनु अवश्यक छ । मानव विकासको लागि दिगो खानेपानी तथा सरसफाईका सेवाहरू सबैभन्दा शक्तिशाली चालक तत्वहरू हन् । तिनिहरूले अवसरको विस्तार, मर्यादामा वृध्दि र स्वास्थ्य सुधारको गुणात्मक चक्र सिर्जना र वृध्दिमा सहयोग गर्दछन । तसर्थ वास सेवा नपुगेको स्थानमा सेवाको बृद्धि र उपलब्ध सेवा तथा लाभहरूको प्रभावकारी उपयोगिता सुनिश्चित गर्नु नै यस खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजनाको प्रमुख लक्ष्य रहेको छ ।

७.१.१ दूरदृष्टि (सोच)

यस गाँउपालिकामा बसोबास गर्ने सबैका लागि जहां र जहिले पनि सुरक्षित, पर्याप्त, सर्वसुलभ, स्वीकार्य र किफायती खानेपानी तथा सरसफाई सेवाहरू मार्फत जनस्वास्थ्य र जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने ।

७.१.२ परिलक्ष्य (ध्येय)

प्रभावकारी, संवेदनशील, पारदर्शी र जबाफदेही "वास" क्षेत्र हुने छ । यस सोंचलाइ साकार पार्न यस पालिका अन्तर्गत सञ्चालित एकल क्षेत्रगत विकास वास योजना र एकल "वास" कार्यसम्पादन प्रतिवेदनको अनुसरण गरिने छ ।

माथि उल्लेखित दूर दृष्टि र परिलक्ष्य प्राप्त गर्न गाँउपालिकाले नेपालको संविधान २०७२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरि विभिन्न नीती तथा नियमहरु बनाएर अगाडि बढ्ने छ ।

७.२ खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजनाको उद्देश्यहरू

यो वास योजनालाइ विभिन्न विषयगत शीर्षकहरूमा समेटिएको छ । यी विषय शीर्षकहरू यस योजनाका रणनैतिक उद्देश्यहरू हुन् र तिनले थप विस्तृतमा हरेक उद्देश्यका लागि कृयाकलापहरू, लक्ष्यहरू, सूचकहरू तथा लागत अनुमान समेत प्रस्तुत गरेका छन् । यो क्षेत्रगत विकास वास योजना प्रभावकारी, कुशल र दिगो "वास" सेवाहरूको प्रवाह सुनिश्चित गर्ने एक रणनैतिक खाका हो । यस वास योजनाको मुख्य उद्देश्य निम्न अनुसार रहेका छन् ।

- वास सुशासन र प्रभावकारितामा सुधारका माध्यमबाट "वास" सेवाहरूलाइ सबैको पहुँचमा पुरयाउँदै सेवाको स्तरमा सुधार ल्याउने ।
- विद्यमान क्षेत्रगत मुद्दाहरू एवम भविष्यमा बिकसित हुन सक्ने परिदृष्यहरूको सम्बोधन गर्ने ।
- यस क्षेत्रको प्रभावकारी कार्यक्रम निर्माण एवम सुसङ्गत र सामञ्जस्सीय ढङ्गले कार्यान्वयन गर्नका लागि क्षेत्रगत प्राथमिकता र रणनीति स्पष्ट गर्दै क्रमशः क्षेत्रगत एकत्रीकरण गर्नु ।

- राष्ट्रिय प्राथमिकताहरू, रणनीतिहरू, मानकस्तरहरू एवम कार्यविधिहरूका तहमा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरू लाइ प्रभावकारी "वास" सेवा प्रवाहको कार्यक्रम निर्माण एवम व्यवस्थापनका लागि मार्गदर्शन तथा अभिप्रेरित गर्न ।
- सबै नागरिकहरू सम्म सुचारु र दिगो "वास" सेवाहरूको पहुँचको सुनिश्चितता गर्न क्षेत्र विकास योजनासंग तादात्म्य हुने गरी सक्षमकारी नीति, कानुनी एवम नियमनकारी खाका, सेवा प्रवाहको लागि स्पष्ट संस्थागत संयन्त्र, वित्तीय प्रबन्धहरू, क्षमता अभिवृद्दि, परिष्कृत समन्वय र कार्यसम्पादन अनुगमन पद्दति लागू गर्न ।

७.३ खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजनाको समयाअवधि

यो वास योजनाको समयावधि २०७७ देखि २०८७ साल अर्थात (ई २०२१-२०३०) सम्मको हुने छ र नेपाल सरकार, खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागद्वारा तयार पारिएको क्षेत्रगत विकास योजना (Sector Development Plan) का साथै विश्वव्यापि दिगो विकास लक्ष्यहरूसँग आवद्द छ । यो योजनालाई तीन चरणमा तत्कालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन चरणमा विभाजन गरिएको छ । यो एउटा रोलिङ्ग योजना हुनेछ र प्रत्येक तिन वर्षमा अद्यावधिक गरिने छ ।

अवधि	लक्ष्यहरु
तत्कालिन चरण (वि.सं. २०८० सम्म)	• सरसफाई (घरायसी चर्पि) सेवाको स्तरमा सुधार (आधारभुत ६५% र सुरक्षित ३५% जनसंख्या) • खानेपानि सेवाको स्तरमा सुधार (मध्यम ८५% र उच्च १५% जनसंख्या)
मध्य कालिन चरण (वि.सं. २०८१-२०८४ सम्म)	• सरसफाई (घरायसी चर्पि) सेवाको स्तरमा सुधार (आधारभुत ३५% र सुरक्षित ६५% जनसंख्या) • खानेपानि सेवाको स्तरमा सुधार (मध्यम ७०% उच्च ३०% जनसंख्या) • कार्यक्षमता र दिगोपनामा सुधार
दीर्घ कालिन चरण(वि.सं. २०८५-२०८७ सम्म)	• सरसफाई (घरायसी चर्पि) सेवाको स्तरमा सुधार (सुरक्षित १००% जनसंख्या) • खानेपानि सेवाको स्तरमा सुधार (मध्यम ५० % उच्च ५०% जनसंख्या) • कार्यक्षमता र दिगोपनामा सुधार • प्रभावकारिता मुल्याङ्कन

सेवा स्तर मापनका निम्ति पनि विशेषत खानेपानी क्षेत्रमा मुख्य दुई र सहायक पाँच गरि सात पारामिति (Parameter) तोकिएका छन् । मुख्य दुईमा आवश्यकता (Needs) र गुणस्तर (Water Quality) हुन् भने अन्य पाँचमा सुलभ पहुँच (Accessibility), विश्वसनियता (Reliability), लचकता (Resiliency), सेवाको दृढाङ्गता (Robustness) र वार्षिक सर्भेको आधारमा सेवा सन्तुष्टि (Service Satisfaction) स्तर हो । यी सवै पारामिति सहित खानेपानी क्षेत्रको सेवा स्तरको विस्तृत सूचकांक र सेवाको स्तर बर्गिकरण तालिका ७.१ (Matrix Table) ले स्पष्ट पार्दछ । सरसफाई क्षेत्रको सुविधा स्तरको विस्तृत बर्गिकरण तालिका ७.२ (Matrix Table) ले स्पष्ट पार्दछ ।

तालिका ७.१: खानेपानि सेवा स्तरको वर्गिकरण

पारामितिहरू		सेवा स्तर			
		निम्न स्तरीय	आधारभूत	मध्यम	उच्च
आवश्यकता (Needs)	परिमाण (L/P/D)	२५ — ४५	४५ — ६५	६५ — १००	१०० — १५०
	स्वच्छता	संभव नभएको (जबसम्म मुहानमै अभ्यास गरिँदैन)	सबै आधारभूत व्यक्तिगत र खाद्य स्वच्छता संभव हुने; नुहाई धुवाईमा अपुग	सबै आधारभूत व्यक्तिगत र खाद्य स्वच्छता सुनिश्चित भएको; कपडा धुन र नुहाउन पनि सुनिश्चित हुने	सबै स्वच्छताका आवश्यकताहरू पुरा हुने
गुणस्तर (Water Quality)		पिउन योग्य	राष्ट्रिय गुणस्तर मानक (ग्रामीण मापदण्ड) पुरा गर्छ	राष्ट्रिय गुणस्तर मानक पुरा गर्छ।	राष्ट्रिय गुणस्तर मानक पुरा गर्छ
सुलभ पहुँच (Accessibility)		२५% भन्दा कम उपभोक्ताले निजी धारा जडान गरेको	२५% भन्दा बढी उपभोक्ताले निजी धारा जडान गरेको	१०० % उपभोक्ताले निजी धारा जडान गरेको	१००% उपभोक्ताले निजी धारा जडान गरेको
विश्वसनीयता (Reliability)	वितरण अवधि (घण्टा/दिन)		८ (अधिक माग समयमा)	१२ (दिनको समयमा)	२४ (चौबीसै घण्टा)
	निरन्तरता (Continuity)		एक महिनामा एक पटकसम्म रोकावट हुने	तीन महिनामा एक पटकसम्म रोकावट हुने	१२ महिनामा एक पटकसम्म रोकावट
लचकता (Resiliency)			अवरुद्ध सेवा २ दिन भित्र सुचारु हुने	अवरुद्ध सेवा १ दिन भित्र सुचारु हुने	अवरुद्ध सेवा १ दिन भित्र सुचारु हुने
सेवाको दृढाङ्गता (Robustness)				प्रणालीले सेवाको मानकमा संझौता नगरी १० % सम्म अचानक श्रृजित माग धान्ने	प्रणालीले थप १० % अचानक श्रृजित माग धान्न सक्ने
सेवा सन्तुष्टि स्तर				७५%	९० %

तालिका ७.२ : सरसफाई सुविधास्तरको वर्गिकरण

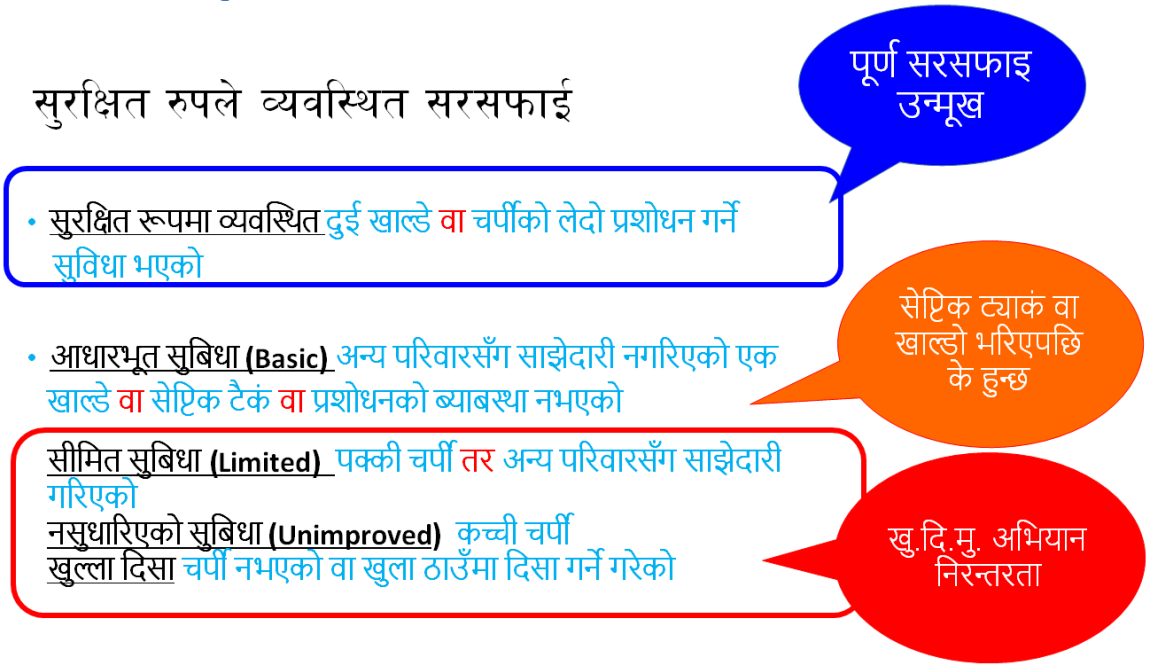

समग्रमा १० वर्षे योजनाले मुलुक र यस पालिकाको वि.सं.२०८७ सम्म को दीर्घकालीन सोच साकार पार्नमा योगदान पुरयाउने छ । यस योजनाको कार्यान्वयनले निम्न लिखित "वास" उपलब्धिहरू द्वारा वास योजनाले लिएका उद्देश्य प्राप्ति गर्न गति दिने छ ।

- पानी जन्य रोगहरूमा कमी आउने छ,
- विद्यालयमा पानी तथा सरसफाईका सुविधाहरूको पहुँच अभिवृद्दिले छात्राहरू विद्यालय बीचमा नै छोड्ने दरमा कमी आउनेछ,
- शिशु तथा बाल रुग्णता र मृत्यु दरमा कमी आउने छ, र
- मानव विकास सूचकाङ्कमा बढोत्तरी हुने छ ।

७.४. खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना कार्यान्वयन रणनीति

गाँउपालिकाद्वारा तय गरिएको खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता (वास) सम्वन्धि लक्ष्य पुरा गर्न गाँउपालिका क्षेत्रमा भएका सरोकारवालाहरुको छरिएका प्रयासहरुलाई एकीकृत गर्नु नै यस योजनाको प्रमुख रणनिति हुनेछ । तसर्थ गाँउपालिका क्षेत्रमा कार्यरत सम्पुर्ण सरोकारवालाहरुले आफ्नो कार्यक्रमको योजना तथा कार्यान्वयनका लागि तपसिलका रणनितिहरु अवलम्वन गर्ने छन् ।

- गाँउपालिकाका हाल सम्म पनि सुरक्षित खानेपानीको पहुँच नपुगेका जनसमुदायलाई सुरक्षित खानेपानीको सेवा उपलब्ध गराउने ।
- गाँउपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाईका क्षेत्रमा तय गरेको लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि अपुग रकम व्यवस्थापनका लागि अन्य निकायहरुसंग समन्वयकारी भुमिका निर्वाह गर्ने ।
- स्थानीय सरकारको नेतृत्वमा कार्यक्रम सञ्चालन गरीनेछ ।

- वडाहरुले आफ्नो वार्षिक बजेट तय गर्दा खानेपानी तथा सरसफाईका क्षेत्रमा कम्तिमा पनि विकास खर्चको १० प्रतिशत रकम विनियोजन गर्ने निति कार्यान्वयन गरिने छ । तर योजनाहरुको मागका आधारमा रकम बढि पनि विनियोजन गर्न सकिने छ ।
- विद्यालय, सरकारी कार्यालय तथा संघसंस्था, राजनीतिक दलको कार्यालयमा बालमैत्री, लैंगिक तथा अपांग मैत्री चर्पी निर्माण तथा प्रयोगको सुनिश्चतता गरीनेछ ।
- सम्पूर्ण विद्यालयहरुमा अनिवार्य रुपमा यूरिनल सहितका शौचालय निर्माण गरिनेछ । माध्यमिक तहका बिद्यालयहरुमा महिनावारी स्वच्छता सामाग्री र व्यवस्थापन समेतको सुबिधा सुनिश्चित गरिनेछ ।
- सबै घरधुरीमा चर्पी एवम संस्थागत निकाय र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थानमा शौचालयहरुको निर्माण गरी चर्पीमा सबैको पहुँच र साबुन पानी सहितको प्रयोगको सुनिश्चितता गरिने छ ।
- घरयासी चर्पी निर्माणको लागि सम्वन्धित घरपरिवारलाई नै जिम्मेवार बनाइने छ र त्यसको लागि कुनै प्रकारको आर्थिक अनुदान उपलब्ध गराइने छैन भने शारिरिक रुपमा अशक्त, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र एकल महिलाहरुका लागि अनुगमन समितिको सिफारिसमा आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउने निति लिइने छ ।
- चर्पी बनाउने आर्थिक हैसियत भएकाले पनि चर्पी बनाउन अटेर गरेमा गाउँपालिकाबाट उपलब्ध गराउने सहयोगहरु चर्पी नवनाउदा सम्मको लागि स्थगन गरिनेछ ।
- सार्वजनिक शौचालय सन्चालनका सम्वन्धमा परम्परागत रुपको सशुल्क विधिमा पुनर्विचार गरि विभिन्न आय आर्जनका गतिविधिहरु संग जोडिने छ जस्तै अगाडि पसल चलाउने र पछाडि सार्वजनिक शौचालय हुने वा गोवार ग्याँसमा जडान गर्ने आदि ।
- समुदायमा गोवरग्याँस, सुधारीएको चुल्हो, करेसाबारी, कम्पोष्ट पिट, जुठेल्नो, चाङ्ग (भाडा सुकाउने ठाउँ), खोर, भकारो आदिको निर्माण तथा प्रयोग, सम्पूर्ण घरपरीवारहरुमा प्रोत्साहित गराउने ।
- प्रत्येक वडाको कार्य योजनामा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव, विपत न्यूनीकरण क्रियाकलाप तथा महिनावारी व्यवस्थापन सम्बन्धी मुद्धाहरुलाई पहिचान र सम्बोधन गरिनेछ ।
- सरोकारवाला तथा निकायहरुले पालिका स्तरीय खानेपानी सरसफाई स्वच्छता रणनीतिसँग मेल हुने गरी आफ्ना कार्य योजना तथा क्रियाकलाप तर्जुमा गर्नु पर्नेछ ।
- जलवायु परिवर्तनका असरहरु कम गर्न जलवायु अनुकुलन योजनालाई विशेष प्राथमिकतामा राखी कार्यान्वयन गरिने छ ।
- यो कार्ययोजनाको कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा आवश्यक परेमा परिमार्जन गर्ने समेत जिम्मा गाँउपालिकाको हुनेछ ।
- नयाँ निर्माण हुने योजनामा खानेपानी सुरक्षा योजना लागु गरिने छ तथा चालु योजनाहरुमा पनि खानेपानी सुरक्षा योजना वा व्यवस्थित मर्मत योजना बनाइ लागु गरिने छ ।
- कार्ययोजनाले तय गरेका खानेपानी तथा सरसफाईका क्षेत्रको कार्ययोजना अनुसरका योजनाहरु कार्यान्वयनका लागि गाँउपालिकामा वास शाखा गठन गरिने छ । उक्त वास यूनिट अन्तर्गत एउटा सूचना केन्द्रको स्थापना गरिनेछ र सो सूचना केन्द्रमा सम्पूर्ण कार्यक्रम, सूचना तथा विवरणहरु अध्यावधिक गरिने छ ।
- बजार र बजार उन्मुख क्षेत्रहरुमा उत्पन्न हुने ठोस तथा तरल फोहोर को Grading तथा व्यबस्थापनका लागी उचित स्थानमा ल्याण्डफिल्ड क्षेत्रको निर्माण गरीने छ ।
- खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता प्रवर्द्धनका लागि संरचनागत तथा सचेतनागत क्रियाकलापहरुको क्षमता अभिवृद्धिमा प्राथमिकता दिइने छ ।

- खानेपानी तथा सरसफाई सेवाको दिगोपनाका लागि निजि संस्थाहरुको संलग्नतालाई समेत प्रोत्साहन र वातावरण तयार गर्न गाँउपालिकाले भुमिका खेल्नेछ ।
- गाँउपालिकामा कम्तिमा पनि एक स्थानमा खानेपानी गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना गरिने छ ।
- गाँउपालिकामा खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रमका लागि एउटा छुट्टै कोषको स्थापना गरिने छ । जसको संचालन गाँउपालिका वास समन्वय समितिले गर्नेछ ।

८.खानेपानी योजना (पहिचान र प्राथमिकिकरण, निर्माण तथा स्तरोन्नती)

गुणस्तरीय र पर्याप्त मात्रामा खानेपानीको सहजै उपलव्धता मानिसका मौलिक अधिकार हुन् । खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता क्षेत्रको विकासले व्यक्तिको स्वास्थ्य र स्वस्थ कामहरुमा सकारात्मक असर पार्दछ भने अन्य उत्पादनशील क्षेत्रको विकासमा मद्धत पुऱ्याउँदछ । सुरक्षित खानेपानी र स्वच्छताको राम्रो बानीले क्रमशः पानीजन्य रोगको नियन्त्रण र उक्त रोगको उपचारका लागि लाग्ने खर्चमा समेत कमी ल्याउँदछ । ग्रामीण क्षेत्रमा धेरैजसो रोगहरु दुषित खानेपानी र न्यून सरसफाईको कारणले गर्दा लाग्ने गर्दछन् ।

नेपालको संविधानले पनि खानेपानिलाई मौलिक हकको रुपमा अंगिकार गरेको हुदा यस पालिकामा बसोबास गने सबैका लागि जहाँ र जहिले पनि सुरक्षित, पर्याप्त, सर्वसुलभ, स्वीकार्य र किफायती खानेपानीका सेवाहरू मार्फत जनस्वास्थ्य र जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने यस पालिकाको पहिलो प्राथमिकता रहेको छ । त्यसै अनुरुप विश्वव्यापि दिगो विकास लक्ष्य र नेपाल सरकार, खानेपानि मन्त्रालयले विकास गरेको क्षेत्रगत विकास योजनाको सुचक र सेवा स्तर मापनसंग आवद्ध रहेर खानेपानि योजनाहरुलाई कार्यान्वयन गरिने छ ।

स्थानीय तहले विभिन्न सरोकारवालासंगको छलफल, सरसल्लाह र निर्णय र उपलब्ध श्रोत साधनको विश्लेषण गरि अति आवश्यक आयोजनाहरु वि.सं. २०८०-२०८४ र २०८५-२०८७ कार्यक्षमता र दिगोपनामा सुधार कार्यान्वयन गर्ने गरि वर्गिकरण गरेको छ । क्षेत्रगत विकास योजनाले परिभाषित गरेको ५० प्रतिशल जनताले उच्च स्तरको खानेपानी सेवा र बांकी ५० प्रतिशत जनताहरुले मध्यम स्तरको खानेपानी सेवा वि.सं. २०८७ सम्म प्राप्त हुने गरि योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।

८.१. रणनीतिक कार्यहरू

- पहुंच नपुगेका घर वा बस्तीहरूको पहिचान गरी पालिकाभरि नक्शांकन गरिने छ । जिपीएस प्रविधिको उपयोग गरी खानेपानीको सेवा पुगे नपुगेको बस्तीहरूको पहिचान र नक्शा तयार गरिने छ । यो कार्यले सेवा नपुगेको दुर्गम र बिकट भौगोलिक धरातलका साथै सेवाबाट वञ्चित, सङ्कटासन्न समुदाय, शक्तिको कमी, स्रोत साधन र सीपहरूको कमी भएकाको पहिचान गर्न सघाउ पुरयाउने छ । सेवाको पहंच नपुगेको जनसंख्याको तथ्याङ्क अनुगमन तथा मूल्याङ्कन बिषयक्षेत्र अन्तर्गत सङ्कलन गरिने छ र क्षेत्रगत अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीसँग जोडिने छ ।
- अनुगमन तथा मल्याङ्कन क्षेत्रलाइ अद्यावधि गर्न बस्तीहरूको तथ्याङ्क जिपीएस प्रणालीद्वारा गरिने छ । खानेपानीका स्कीमहरूको अवस्थितिको तथ्याङ्क जिपीएस प्रविधिद्वारा अद्यावधि गरिने छ र सेवाको पहंच पुगेको र नुगेको क्षेत्रहरू छट्याइने छ यसो गर्दा सेवाको पहुंच नपुगेको बस्तीहरूमा विशेष ध्यान दिइने छ ।

- खानेपानी स्कीमहरूको प्राथमिकीकरण पहंच पुगेको र नपुगेको सूचकाङ्कको अधारमा लगानी गर्नको लागि तयार गरिने छ। लगानी योजनामा पहंच नपुगेको क्षेत्रलाइ प्राथमिकता दिइने छ।
- खानेपानी तथा सरसफाई सेवाहरूलाइ समावेशी बनाउन सामाजिक बहिष्करणको विश्वासहरूमा परिवर्तन गरि समान पहुंचको सुनिश्चिता गरिने छ । दुर्गम र सामाजिक वहिष्करणमा परेका समुदायहरूलाई प्राविधिक, संस्थागत, व्यवस्थापकिय र बजेट मार्फत सहयोग दिइने छ र त्यस्तो सहयोग साधारण अवस्थामा भन्दा प्रति व्यक्ति लागत बढि भएका योजनाहरूमा समेत दिइने छ।
- सेवाहरूमा सुधारको लागि प्रावधानहरू तयार गरिने छ । वर्तमान प्रणालीहरूलाई सेवाको स्तर अनुसार स्तरोन्नति गरिने छ । नयां आयोजनाहरूमा मध्यम वा उच्च स्तरको सेवाको लागि प्राथमिकता दिइने छ। सेवा प्रणालीहरूमा सार्वजनिक र सामाजिक धारा जडानलाई निरुत्साहित गरिने छ, हालका प्रणालीहरूलाई निजी धारा जडान प्रणालीको रूपमा स्तरोन्नति गर्ने र नयाँ अयोजनाहरूमा निजी धारा जडान गरिने छ।
- खानेपानीको सुविधाहरू सबै विद्यालय, स्वास्थ्य सेवा केन्द्र , सार्वजनिक संस्थाहरू र सार्वजनिक स्थल समेतमा पुरयाइने छ।
- निर्माण सम्पन्न भइसकेका र निर्माणाधिनका अलावा प्रस्तावित खानेपानी योजनाहरुमा खानेपानी सुरक्षा योजना लागु गरिने छ। सुरक्षा योजना कार्यान्वयनका लागि अति आवश्यक खानेपानी गुणस्तर परीक्षणका लागि गाउँपालिकाका कर्मचारीहरुलाई पानी गुणस्तर परीक्षण तालिममा सहभागी गराएर गाउँपालिकामा नै पानी परिक्षणको व्यवस्था मिलाइने छ।

८.२. कार्ययोजनाः

क्र.स	कृयाकलाप	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	खानेपानी तथा सरसफाई आयोजनाहरुको तथ्याँक संकलन तथा अद्यावधिक गर्ने	पालिकावाससिसि	खा.पा.स.डि.का, फेडवासन, दातृ निकाय,
२	मर्मत संभार कार्यकर्तालाई खानेपानी र सरसफाई सम्बन्धी तालिम	पालिकावाससिसि	खा.पा.स.डि.का, फेडवासन
३	आयोजनाहरुको निर्माण, मर्मत संभार,विस्तार तथा स्तरोन्नती गर्ने (खानेपानी सुरक्षा योजना समेत लागू गर्ने)	पालिका, खा.पा.स.डि.का, खानेपानी उपभोक्ता समिति, दातृ निकाय	खा.पा.स.डि.का, खानेपानी उपभोक्ता समिति, दातृ निकाय
४	खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समितिहरुलाई खानेपानी आयोजना व्यवस्थापन, खानेपानी सुरक्षा योजना, पानी सुद्धिकरण सम्बन्धि तालिम प्रदान गर्ने	पालिकावाससिसि	खा.पा.स.डि.का, फेडवासन, विकास साझेदार
५	नगर, वडा, टोल, विद्यालय स्तरमा पानी शुद्धीकरण सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम गर्ने	पालिका/वडा वास सिसि,बिद्यालय	पालिका,विकास साझेदार, फेडवासन,रेडक्रस
६	व्यवसायीसँग समन्वय गरि पालिका स्तरमा वायो स्याण्ड फिल्टर उत्पादन तथा बिक्री वितरण गर्न पहल गर्ने	पालिका वास सिसि	पालिका, विकास साझेदार

७	विश्व पानी दिवस (२२ मार्च) तथा राष्ट्रिय सरसफाई सप्ताह (५ देखि ११ जुन) बिशेष कार्यक्रम गरी मनाउने	पालिका/वडा वास सिसि,बिद्यालय, खासउस,	पालिका,फेडवासन, विकास साझेदार
८	खानेपानी आयोजनाका लागि जगेडा पार्टपुर्जाहरु स्थानीय बजारमा सहज उपलब्धता गराउने	पालिका/वडा वास सिसि,खासउस	स्थानिय व्यापारी,फेडवासन

अपेक्षित उपलब्धिहरु

उपलब्धी नं. १ सम्पूर्ण गाउँपालिकावासीहरुलाई सुरक्षित खानेपानीको महत्व वारेमा जानकारी भै पानीको उपभोगमा सर्तकता अपनाएका हुनेछन् ।

उपलब्धी नं.२ गाउँपालिकामा विभिन्न निकायहरुबाट निर्माण भै सञ्चालनमा रहेका खानेपानी आयोजनाहरुको नियमित मर्मत संभार तथा गुणस्तर सुधार र सेवा विस्तार भएको हुनेछ ।

उपलब्धी नं. ३ हाल सम्म खानेपानी आायोजनाहरु नपरेका क्षेत्रहरुमा प्राथमिकता दिई नयाँ (लघु) आयोजनाहरु निर्माण भएको हुनेछ ।

उपलब्धी नं. ४ श्रोत संरक्षणका कार्यक्रमहरुलाई जलवायु परिवर्तन एवं जलाधार संरक्षणका क्षेत्रका कार्यक्रमहरु सँग एकिकृत गरी सञ्चालन भएको हुनेछ ।

उपलब्धी नं. ५ निर्माणाधिन तथा अब बन्ने नर्या आयोजनाहरुमा पानी प्रशोधन प्रणाली सहित निजि धारा वितरण गर्ने गरी आबश्यक संरचनाहरु निर्माण भएको हुनेछ ।

उपलब्धी नं. ६ खानेपानी तथ सरसफाई योजना उपभोक्ता समितिहरुको संस्थागत क्षमता अभिबृद्धि भई खानेपानी योजनाको सुचारुपन कायम भएको हुनेछ ।

८.३. खानेपानी योजना प्राथमिकिकरण

यस वास योजनामा प्रस्ताव गरिएका खानेपानि योजना तथा कार्यक्रम संचालनका लागि तपसिलका आधारहरु तय गरि प्राथमिकिकरण गरिएको हो ।

- विद्यमान खानेपानी योजनाको भौतिक अवस्था
- पानिको उपलव्धता
- पानिको पर्याप्तता
- पानी लिन जादा आउदा लाग्ने समय
- पानीको गुणस्तर
- श्रोतको सुनिश्चितता
- अति विपन्न र पछाडि पारिएका वर्गको वासस्थान

८.३.१. नयां तथा मर्मत खानेपानी योजनाहरु

यस क्षेत्रमा नयाँ ग्राभिटी फ्लो प्रणालीको खानेपानी योजना सञ्चालन गर्नका लागि मूल उपलब्ध छैन । डिप, वोरिङ, ओभरहेड ट्यांकीवाट वितरण र ट्युवेल यहाँका वैकल्पिक प्रविधि हुन् । डिप वोरिङ र ओभरहेड प्रविधिको लागि धेरै ठूलो लागत आवश्यक पर्ने र त्यस किसिमका योजना सञ्चालन गर्नका लागि सहयोगी तथा दातृ निकायको पहिचान गरिने छ । नयाँ खानेपानी योजनाहरु पहिचान गर्दा वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीबाट प्राप्त खानेपानी योजनाहरुको सूचीलाई पालिका स्तरको गोष्ठीमा प्रस्तुत गरि पारित गर्ने र प्राथमिकता तोक्ने प्रकृया मार्फत गरियो । पालिका स्तरीय गोष्ठीबाट प्रस्तावित खानेपानी योजनाहरुको सूची यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका ८.१: प्रस्तावित नयाँ र मर्मत खानेपानी योजनाहरुको विवरण

प्राथमिकता	योजनाको नाम	वडा	प्रविधि	नयाँ/मर्मत	घरधुरी	लागत अनुमान(रु)	लाभान्वित वस्तीहरु
१	६ नं. वडामा खानेपानी ट्याङकी निर्माण गर्ने आयोजना	६	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	नयाँ	१२२७	१,४७,००,०००	सवै वडा
२	५ नं. वडा खानेपानी आयोजना	५	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	नयाँ	१३७३	१,६५,००,०००	सवै वडा
३	१ नं. वडा खानेपानी आयोजना	१	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	नयाँ	१०७६	१,३०,००,०००	सवै वडा
४	४ नं. वडा खानेपानी आयोजना/जनता मा.वि.	४	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	नयाँ	१४५८	१,७५,००,०००	सवै वडा
५	३ नं. वडा खानेपानी आयोजना	३	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	नयाँ	१०७२	१,३०,००,०००	सवै वडा
६	२ नं. वडा खानेपानी आयोजना	२	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	नयाँ	९६६	१,१५,००,०००	सवै वडा
	जम्मा				**७१७२**	**८,६२,००,०००**	

९.सरसफाई तथा स्वच्छता योजना

९.१. परिकल्पना

गेरुवाबासीहरुले खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी आवश्यक संरचनाहरुको निमार्ण तथा व्यवस्थापन गरी सरसफाईयुक्त स्वस्थकर आनीबानी अपनाउदै सफा, स्वच्छ हरियलीमय पूर्ण सरसफाई उन्मुख अबस्थाको विकास गरी सहज, स्वस्थ, समृद्ध र आत्मसम्मानयुक्त जीवन यापन गरिरहेका हुनेछन् ।

९.२. औचित्य

मानव मलमुत्रको सुरक्षित विर्सजनका लागि सेवा र सुविधाहरुको व्यवस्थालाई सरसफाई भनिन्छ । जनस्वास्थ्य र प्रतिष्ठा प्रवर्द्धनका लागि गरिएका विभिन्न स्वस्थकर क्रियाकलापहरुको समग्र कार्य एवं प्रकृया सरसफाई हो । साथै जोखिमपूर्ण अवस्था (खाना खानु अघि, खाना खाएपछि, दिसा गरेपछि, विरामीको हेरचाह एवं बच्चाको दिसा,गाईबस्तुको मलमुत्र व्यवस्थापन गरपछि) साबुन पानीले हात धुने र चर्पी निर्माण, प्रयोग तथा यसको मर्मतसंभार मात्र नभइ व्यक्तिगत, घरायसी र वातावरणीयका साथै मानिसको बानी व्यवहार परिवर्तन समेट्दछ ।

हाल सामाजिक अभियानको रुपमा सञ्चालित खुला दिसामुक्त अवस्थाका उपलब्धिहरुलाई दिगो रुप दिंदै सरसफाईका अन्य सुविधाहरुको निर्माण, प्रभावकारी सञ्चालन गरी सफा र स्वच्छता कायम गर्न सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको सुदृढ साझेदारीमा ग्रामीण र शहरी क्षेत्रमा सरसफाई र स्वच्छताको निरन्तरताको लागि प्रभावकारी रुपमा संस्थागत क्रियाशीलता, स्तरीय सेवा प्रवाह, सचेतना अभिबद्धि, व्यापक सामाजिकीकरण, सामुहिक सशक्तिकरण तथा स्व-अनुगमन सम्बन्धी क्रियाकलापहरुको नियमित कार्यान्वयनको आवश्यकता रहेको छ । त्यसैले सरसफाई र स्वच्छताको दिगोपन कायम गरी तपशिलमा उल्लिखित चुनौतीहरु सम्बोधन गर्न पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शन तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न अपरिहार्य देखिएको छ।

- सरोकारवालाहरुको सहभागिता र क्रियाशीलतालाई निरन्तरता दिई खुला दिसामुक्त अवस्थाको दिगोपना कायम राख्दै पूर्ण सरसफाई तर्फ उन्मुख हुन ।
- शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, पोषण, वातवारण, महिला, बालबालिका, जलवायु परिवर्तन, विपद् व्यवस्थापन क्षेत्रहरुसंग सम्बन्धित बहु-क्षेत्रगत सरोकारवालाहरुको क्रियाशिलता वृद्धि गरी सम्पूण सरोकारवालाहरुका क्षमता अभिवृद्धि गर्नका साथै जिम्मेवारी तथा जवाफदेहीतालाइ अभिवृद्धि गर्न ।
- खुला दिसामुक्त घोषणा पश्चात देशमा संचालित मौजुदा प्रवर्द्धनात्मक क्रियाकलापहरुबाट प्राप्त अनुभव र सिकाइहरु समेट्दै कार्य संचालन विधि, प्रक्रिया र सूचकहरुमा एकरुपता ल्याउन तथा प्रक्रियागत कमी कमजारीहरुमा सुधार गर्न ।
- खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छताका सेवाहरु र प्रयोगकता-मैत्री सुविधाहरुको विस्तार तथा स्तर अभिवृद्धि गर्दै उपलब्ध सेवा र सुविधाहरुको दिगो रुपले सम्भव भएसम्म उत्पादनमूलक र आयआर्जनमा समेत ध्यान दिई समुचित उपयोग गर्ने बानी ब्यवहार प्रवर्द्धन गर्न ।
- पूर्ण सरसफाईको अवस्थामा पुग्नका लागि खानेपानीको सुविधा सुनिश्चित गर्न ।
- विद्यालय एवं स्वास्थ्य संस्था लगायत विभिन्न सार्वजनिक निकाय तथा संघसंस्था र सार्वजनिक स्थलमा सरसफाईको उचित व्यवस्थापनमा जोड दिन ।

९.३ नारा

"सफा घर सफा परिवार ,सुन्दर सम्बृद्ध गाउँ शहर ,गेरुवाको आफ्नै छ रहर "

९.३.१. गाउँपालिकाको पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी अन्य नाराहरु

१. सुरक्षित खाना शुद्ध खानेपानी, खुशी र स्वस्थ जिन्दगानी
२. सफा स्वच्छ वातावरण स्वस्थ जिन्दगानी,स्वर्ग बनाई यही धर्ती बाँचौ देवता बनी
३. सफा हुन सभ्य बन्न चाहिदैन धेरै धन, सबै संभव हुन्छ भए मानिसको ठूलो मन
४. एक घर एक चर्पी,धारा हात धुने ठाउँ, फोहरबाट मोहर बनाई धर्ती स्वच्छ बनाऔं
५. सफा सुन्दर स्वर्गसरी बनाई यही धर्ती, स्वस्थ भई रमाई बाँच्न दिन्छु यही अर्ती
६. सफा राखौं चर्पी धारा घर टोल सारा, सभ्य समाज बनाउने हाम्रो अभिभारा
७. फोहर व्यवस्थान गरौं सबै मिलीजुली, सफा सुग्घर घरआँगन हुन्छ झिलिमिली
८. स्वास्थ्य नै ठूलो धन हो सुधारौं आनीबानी, पिउने गरौं सुरक्षित पानी,बाचौं स्वस्थ जिन्दगानी
९. शुद्धिकरण गरिएको सुरक्षित पानी, स्वस्थ हुन सधै हामी पिउँ ढुक्क मानी
१०. बस्छन् किटाणु फोहर पानी भरी, प्लेटफर्म बनाऔं धारा वरिपरी
११. जन्मैदेखि सिक्यौ हामी स्वाभिमानी बन्न, बन्द गरौ सरसफाईमा अरुको भर पर्न
१२. सरसफाई हो सभ्यता र बिकासको पहिचान, रोग व्याधी हट्छ अनि बढ्छ आत्मसम्मान
१३. रोकिदैन सरसफाईको हाम्रो अभियान, सरसफाईले बढाउँछ अझै हाम्रो शान
१४. बिद्यालय फोहर भए ज्यानै जान्छ हाम्रो, सरसफाईको सुबिधाले पढाई हुन्छ राम्रो
१५. बानी राम्रो सरसफाईको सानै देखी लाग्यो, सफा सुग्घर भए पछि रोग व्याधी भाग्यो
१६. निरोगी र सुखी हुने एउटा अचुक जुक्ति, फोहोरमैला र फोहरी बानीबाट मुक्ति
१७. नदी नाला पोखरीको संरक्षण गरौं, ढल फोहर मिसाउन सबैले बन्द गरौं
१८. नदि नाला धिक्कादैछन् नमिसाऔं ढल, मानिस पशु सबैका लागी अमृतसरी जल
१९. यति कुरा कहिल्यै नबिर्स बाबुनानी, फोहोर छोएपछि हात धुन साबुन र पानी
२०. विद्यालय ज्ञान सीपको भण्डार हो छरौ मिलेर ज्योति, सरसफाई नै विकास र सभ्यताको आधार हो साथी
२१. कार्यालय हाम्रो प्रतिष्ठा र जीविकाको आधार, सफा सुन्दर पार्न हामी बनौं जिम्मेवार
२२. म एक व्यापारी, ग्राहक मेरा देवता, सुरक्षित खानेकुरा शुद्ध पानी पाइन्छ हजुर यता
२३. हानीकारक किटाणुको जमघट हुनसक्छ हातमा,साबुनपानीले हात धुने गरौ जोखिमपूर्ण अबस्थामा
२४. महिनावारी प्राकृतिक भूमिका हो भन्ने सबैले मानौ,भेदभाव गर्दा कानुनी सजाय भोग्नु पर्छ भन्ने जानौं
२५. भाडाकुँडाको उचित सफाइ र राख्ने सफा ठाउँ,सुकाउने चलन राम्रो सबैलाई यही बताउँ
२६. धाराबाट खेर जाने पानीलाई करेसाबारीमा प्रयोग गरी, दिनहुँ खाने गरौं हरिया ताजा तरकारी
२७. बालबच्चा बृद्धबृद्धाको सरसफाईमा उचित ध्यान दिऔ,रोग ब्याधी र चिन्ताबाट सधै टाढै रहौं

९.४. लक्ष्य र अवधि

यस गाउँपालिका वास योजनाले नेपाल सरकार, खानेपानी मन्त्रालयद्वारा तयार पारिएको पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शन, २०७३ (Total Sanitation Guideline, 2017) का सिद्धान्त, लक्ष्य तथा रणनितिहरुलाई अंगिकार गरेको छ । त्यसैले यसमा प्रस्ताव गरिएका सरसफाईका कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन नेपाल सरकारको पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शन, २०७३ ले (Total Sanitation Guideline, 2017) परिलक्षित गरेको अवधि लक्ष्य र

सिद्धान्तका साथै दिगो विकास लक्ष्यले परिभाषित गरेका सरसफाईका सुविधास्तरका सुचकहरुलाई समेत तादाम्यता मिलाई सोहि बमोजिम कार्ययोजनाहरु तय गरी कार्यान्वयन गर्दै जाने लक्ष्य लिइएको छ ।

सोहि पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शन, २०७३ ले परिभाषित गरेको सन २०३० सम्म "सबैको लागि र सधैको लागि पूर्ण सरसफाई" को अवस्था हासिल गर्नेतर्फ उन्मुख हुन यस गाँउपालिका वास गुरुयोजनाले सन २०३० सम्ममा सम्पुर्ण गाँउपालिकालाई पुर्ण सरसफाई युक्त गाँउपालिकाको स्तरमा पुऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ । यसको लागि तपशिलका आवधिक योजनाहरु तय गरिएको छ ।

पहिलो चरण: यस चरणमा वि.सं. २०८० सम्ममा १ वडालाई पुर्ण सरसफाई युक्त वडा घोषणा गर्ने लक्ष्य लिइएको छ ।

दोश्रो चरण: यसचरणमा वि.सं. २०८४ सम्ममा ३ वटा वडालाई पुर्ण सरसफाई युक्त वडा घोषणा गर्ने लक्ष्य लिइएको छ ।

तेश्रो चरण: यसचरणमा वि.सं. २०८७ सम्ममा सम्पूर्ण २ वटा वडालाई पुर्ण सरसफाई युक्त वडा घोषणा गर्ने लक्ष्य लिइएको छ । सम्पुर्ण वडामा ठोस तथा तरल फोहोर व्यवस्थापन प्रणालीको व्यवस्था गरिने लक्ष्य लिइएको छ । सम्पुर्ण विद्यालय, सार्वजनिक स्थान तथा स्वास्थ्य र संघ संस्थाहरुमा महिलामैत्रि, अपाङ्गमैत्रि तथा बालमैत्रि शौचालयहरुको व्यवस्था गरिने छ ।

९.५. उद्देश्य:

मानिसको स्वास्थ्य र दैनिक जीवनयापनसंग सरसफाई सुविधाको प्रत्यक्ष सम्बन्ध रही आएको छ । सरसफाई सुविधाको समुचित विकास तथा विस्तारबाट आम मानिसको स्वास्थ्यमा अभिवृद्धि हुने हँदा वातावरणीय सरसफाई र स्वच्छताका माध्यमबाट मानव जीवनस्तरमा सुधार गर्नका लागि यस रणनिति योजनाले तपसिलका उद्देश्यहरु लिएको छ ।

- खुला दिसामुक्त अवस्थाको दिगोपना कायम गर्ने ।
- सरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी बानी व्यवहार विकास गर्ने ।
- घरायसी तथा संस्थागत तहमा सरसफाई र स्वच्छताका सुविधाको समुचित प्रयोग,मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नती गर्ने ।
- सुरक्षित खानेपानीको सेवा सुनिश्चित गर्ने र घरायसी तथा संस्थागत तहमा पानी शुद्धीकरणका प्रवर्द्धन समेत गर्ने ।
- फोहोर मैला तथा मानव मलमुत्रीय फोहोरको सम्भव भएसम्म पुनःप्रयोग गर्ने वा तोकिएको मापदण्डका आधारमा विसर्जन गर्ने ।
- पोखरी तथा साना जलाशय र खोला खोल्सीहरुको संरक्षण गरी स्वच्छता तथा सुन्दरता कायम राख्ने ।

९.६. रणनीतीक कार्यहरु :

- समुदायहरूलाई समावेशी, प्रभावकारी तथा दिगो पद्यतिको माध्यमबाट सरसफाईका खुडकिलाहरूमा सुधार गर्नको लागि पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शनलाइ अनुशरण गरि कायान्वयन गरिने छ, यसले पूर्ण

सरसफाईको प्रतिफल निकाल्नको लागि समुदायलाई सहयोग गर्ने छ । पूण सरसफाई मार्गदर्शनले सफा घर, समुदाय, गाउँ, नगर र पालिकाको लागि स्पष्ट पद्यति र सूचकाङ्क समावेश गर्ने छ ।

- विभिन्न परिप्रेक्ष्य र भौगोलिक अवस्थिति अनुसार जन-मैत्री पद्यति, प्रविधि तथा बानीव्यवहार परिवर्तन गर्ने सामाग्रीहरूको विकास गरिने छ । यसमा दिगो बानीव्यवहार परिवर्तन गर्न, उत्प्रेरित र वजारीकरण गर्नको लागि सही बानीव्यवहार परिवर्तन गर्ने अनुगमन सूचकाङ्कहरूको पनि विकास गरिने छ ।
- संस्थागत सरसफाईका सेवाहरूको दिगोपनाको सुनिश्चितताको लागि अनुगमन प्रणालीलाई सुदढ गरिने छ ।
- खुला दिसामुक्त क्षेत्रहरूको प्रमाणीकरणको अध्ययन गरिने छ र सुधारका कार्यहरूको तर्जुमा गरी दिगोपना सुनिश्चित गरिने छ ।
- स्थानीय निकाय र वडाहरूले आ-आफ्नो क्षेत्रको लागि रणनीतिक सरसफाई योजना विकास गरी खुला दिसामुक्तको भूमिकालाइ विस्तारित गरि सरसफाईका लागि उच्च माग वृध्दि गर्ने छ र पूर्ण सरसफाई प्राप्तिको लागि सरसफाईमा लगानी गर्ने छन ।
- सबै ठूला र मध्यम शहरहरूमा ढल सञ्जालको प्रक्रियावध्द योजना तयार गरिने छ ।
- दिसाजन्त्य लेदोबाट ग्याँस र उर्जा उत्पादन गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।
- कम आय भएको क्षेत्रहरूमा बिकेन्द्रित फोहोरपानी प्रशोधन प्रणालीहरूको निर्माण गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।
- शहरी सरसफाईको लागि अन्तर नगर सहयोग कार्यक्रम प्रवर्धनको लागि संभावना खोजीने छ र सवै प्रयासहरूलाई केन्द्रित गरिने छ ।
- मात्रामाभन्दा गुणस्तरमा ध्यान दिइ दिगो व्यवस्थापनलाई सुनिश्चित गने मार्गनिर्देशक सिदान्तमा विकेन्द्रित फोहोरपानी प्रशोधन प्रणालीको केन्द्रित गरिने छ ।
- यो प्रणाली कायान्वयनको लागि यी शर्तहरू पुरा भएको हनुपर्ने छ : क) सरकारी वा सामुदायिक जग्गाको उपलब्धता, ख) समुदायले डिजाइन, कार्यान्वयन, सञ्चालन र मर्मत सम्भारमा इच्छा दखाएको, ग) केन्द्रिकित ढल प्रणालीको सञ्जालमा पहुंच नभएको उपयुक्त समुदायको पहिचान, घ) कोषको उपलब्धता पहिचान सहितको सञ्चालन र ममातसंभार योजनाको विकास भएको, ङ) उपयुक्त डिजाइन मापदण्डहरू स्थापित भएको ।
- वर्षातको भल व्यवस्थापन गुरु योजनाको तयारी र शहरहरूमा बाढीको जोखिमको आधारमा नाली निमार्णलाइ प्राथमिकता दिइने छ ।
- कालो पत्रे सडकसँगै निर्मित वर्षातको भल नालीलाइ शहरी ढल प्रणाली बाट अलग गरिने छ ।
- स्थानीय निकाय, समुदाय र घरहरूको लागि दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन, विशेषगरी साना शहरहरूमा पूण सरसफाई कार्यक्रम अघि बढाउनका लागि, प्राथमिक विकास मुद्दाको रूपमा रहने छ । साना शहरहरूमा दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनको सहयोगको लागि सेप्टिक ट्याङ्कको सजिलो डिजाइन र दिसाजन्य लेदोको प्रशोधन प्रणाली, अपरेसन म्यानुअल र संगठनात्मक र नियामक खाका तयार गरिने छ ।
- उपयुक्त ढङ्गबाट व्यवस्थापन वा प्रशोधन गरिएको खण्डमा मानव दिसा पिसाबले कृषिको लागि महत्वपूर्ण श्रोतको काम गर्दछ । जस्तैः जब दिसा र पिसाबलाइ छुट्टै उपयोग गरिन्छ, यसले प्राङ्गारिक मलको काम गदर्छ । मिश्रित रूपमा वा संयुक्त रूपमा उपयोग गरी उर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ । श्रोतमा नै घटाउन, पुनःप्रयोग, रिसाइक्लिङ्गको विकल्पको खोजी गरिने छ ।

- खानेपानीको संरक्षण र फोहोरपानीको व्यवस्थापन अभ्यासमा स्वास्थ्य, स्वच्छता र बानीव्यवहार परिवर्तनका लागि समुदायको सहभागिता र सार्वजनिक शिक्षा दिने जस्ता विषयहरू आन्तरिक अवयव हुनेछन ।
- सरसफाई योजनाको विकास र कार्यान्वयनको लागि संस्थागत व्यवस्थापन र सञ्चालन क्षमता सुदढ गरिनेछ ।
- मुख्य मुख्य स्थानहरूमा अनुसन्धान तथा विकास गरी सार्वजनिक चर्पीहरूको निर्माण गरिने छ ।
- पालिकाहरूलाइ प्राविधिक सहयोग गरी बालबालिका, लैङ्गिक र अपाङ्गता भएका व्यक्ति-मैत्री चर्पी निर्माणको लागि मार्गदर्शन तथा मापदण्ड तयार गरिने छ ।
- घना जनसंख्या भएको शहरहरूमा सार्वजनिक चर्पीहरूलाइ दिगो सरसफाई सेवा प्रवाह गर्न व्यापारिक मोडेलको रूपमा हरिने छ । सहर र वरिपरिका वस्तिहरूमा सरसफाई सुविधा सुधारिने छ जसको लागि उच्च गुणस्तरको डिजाइन र नुहाउने सुविधा सहितको सार्वजनिक सौचालय निर्माण, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि सुधारिएको पहुंच र ठोस र तरल फोहर पदार्थको व्यवस्थापन भएको एकिकृत प्रणालीको विकास गरिने छ ।
- सञ्चालन मोडेलको लागि अन्तर-अनुदान वा व्यावसायिक सामाजिक जिम्मेदारी मोडेललाइ अगाडि सारिने छ ।
- बसपार्क, मनोरञ्जन स्थलहरू, बजारक्षेत्रहरू जस्ता सार्वजनिक स्थलहरूमा निर्माण गरिने शौचालयहरू बालबालिका, महिला तथा अपाङ्ग मैत्री हुने छन् ।

९.७. कार्यनीतिहरु

पूर्ण सरसफाई रणनीतिक योजनाले निर्धारण गरे अनुसारका लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्नको लागि देहाय बमोजिमको कार्यनीतिहरु अवलम्वन गरिनेछ ।

- पूर्ण सरसफाई रणनीतिक योजना तर्जुमा,स्वीकृत तथा कार्यान्वयनमा पालिका र वडा कार्यालय र सम्बन्धित तहका खानेपानी,सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिले जिम्मेवारी बहन गर्ने ।
- स्थानीय तह र सहयोगी संस्थाहरु बीचमा समझदारीपत्रमा हस्ताक्षर गरेर मात्र कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- पूर्ण सरसफाईको क्षेत्रमा कार्य गर्ने निकायहरु बीच समन्वय, संयुक्त कार्ययोजना र सहकार्य गर्ने ।
- रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका लागि पालिकाबाट बजेट विनियोजन गर्ने, अन्य स्थानीय स्रोत साधनको पहिचान र परिचालन गर्ने ।
- तरल तथा ठोस फोहोर व्यवस्थापन, सार्वजनिक शौचालय निर्माण तथा व्यवस्थापन आदिमा सार्वजनिक/स्थानीय तह र नीजि क्षेत्र बीच साझेदारी (Public Private Partnership/PPP) पद्दति अपनाउने ।
- पालिका क्षेत्रको फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा स्वस्थकर आनीबानीको विकास गरि पूर्ण सरसफाई उन्मुख अबस्था हासिल गर्न सरसफाई आचारसंहिता लागू गर्ने ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका मानवस्रोत पहिचान गरि अभियानमा परिचालन गर्ने ।
- सुचना, सञ्चार, शिक्षा, व्यवहार परिवर्तन सम्बन्धि क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरी आम परिचालनको वातावरण सिर्जना गर्ने ।
- पालिका तथा वडाहरु र विद्यालयहरुमा सरसफाई कोष स्थापना तथा वृद्धि र सञ्चालन गर्ने ।

- गाउँपालिका तथा वडा स्तरमा पूर्ण सरसफाई तथा खाद्य अनुगमन तथा प्रमाणिकरण संयन्त्र गठन र परिचालन गर्ने ।
- आवश्यकतानुसार परामर्श, प्रोत्साहन गर्ने र उल्लेखनीय कार्य गर्नेलाई पुरस्कार, कदर, सम्मान गर्ने,
- असहाय तथा अति विपन्न परिवार, विपन्न परिवारका अपांगता भएका मानिसहरुको सरसफाई सुविधामा पहुँचका लागि विशेष पहलकदमी चाल्ने ।
- नियमित बैठक तथा समिक्षा गोष्ठिहरु आयोजना गरि रणनीतिक योजना कार्यान्वयन र उपलब्धीको प्रभावकारीतालाई बढाउने ।

९.८. समुदायमा पूर्ण सरसफाई प्रबर्द्धन योजना

क्र.स	कृयाकलापहरु	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम सञ्चालन गर्ने (पूर्ण सरसफाई अभियानका कर्मचारीहरु, र छनोट गरिएका प्रतिनिधिहरु -शैक्षिक,स्वास्थ्य, सामाजिक विकास, खानेपानी, मिडिया आदि क्षेत्र)	पालिका वास सिसि, सहयोगी निकाय	पालिका /वडा, सहयोगी निकाय, विकास साझेदार
२	तालिम प्राप्त जनशक्तिको उपस्थितीमा टोल टोलमा आम भेला गरी पूर्ण सरसफाईको बारेमा सचेतना जगाई समति, अनुगमन समिति गठन गर्ने	वडा वास सिसि, सहजकर्ता	पालिका /वडा, सहयोगी निकाय,विकास साझेदार
३	सहभागितात्मक रुपमा आधारभुत तथ्याँक विश्लेषण गरी कार्य योजना तथा लक्ष्य सीमा निर्धारण गर्ने	सम्बन्धित समन्वय समिति,सहजकर्ता	पालिका /वडा, सहयोगी निकाय, विकास साझेदार
४	समुदाय स्तरीय ट्रिगरिंग / मास बैठक गरी पूर्ण सरसफाई बारेमा तपशिलका बिषयमा जनचेतना जगाई अभियान चलाउने	पालिका/वडा वास सिसि,सहजकर्ता	पालिका,वडा कार्यालय, तालिम प्राप्त मानव संसाधनहरु,विकास साझेदार
५	**चर्पीको समूचित प्रयोग** सम्बन्धी गतिबिधि सञ्चालन गर्ने (प्रयोगकर्तामैत्री, छाना, ढोका, बार, खाडल सम्बन्धी सुधार, सफा गर्ने सामग्री, चप्पल आदिको व्यवस्था, बेबी पट) असुरक्षित चर्पीलाई विस्थापित गरी सुरक्षित चर्पी निर्माण गराउने, दिसाको लेदो व्यवस्थापन, पिसाबलाई मलको रुपमा प्रयोग गर्ने)	समन्वय समिति,महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविका, शिक्षक, बिद्याथी,सहजकर्ता	पालिका,वडा कार्यालय, विकास साझेदार
६	**व्यक्तिगत सरसफाई** : हात धुने स्टेशन (साबुन सहितको) निर्माण तथा प्रयोग, जोखिमपूर्ण ६ अबस्था र हात धुने तरिका बारेमा ज्ञान र सीप विकास, अन्य व्यक्तिगत सरसफाई अभियान	समन्वय समिति,महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविका, शिक्षक, बिद्यार्थी,सहजकर्ता	पालिका,वडा कार्यालय, विकास साझेदार

७	महिनावारी हुँदाको सरसफाई सम्बन्धी सचेतना फैलाउने, कपडाको प्याड बनाउने सीप विकास गर्ने, र स्थानीय बजारमा सेनेटरी प्याडको सहज उपलब्धता गराउने	गाउँपालिका,वडा,क्लष्टर, टोल समिति, स्वास्थ्य चौकी,सहजकर्ता	पालिका,वडा कार्यालय, विकास साझेदार
८	**सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग :** पानीको स्रोत वरिपरिको सफाइ (प्लेटफर्म), निकाशा, पानीको भाडाको सफाइ र छोपेर राख्ने अभ्यास	सम्बन्धित घर,संस्थागत निकाय	पालिका,वडा कार्यालय, विकास साझेदार
९	पानीमा हानिकारक तत्व तथा किटाणु नभएको सुनिश्चितता (गुणस्तर परिक्षण) पानी सुद्धिकरण गर्ने साधन तथा विधिको प्रयोग,	सम्बन्धित घर,संस्थागत निकाय,सहयोगी निकाय	पालिका,वडा कार्यालय, विकास साझेदार, खानेपानी कार्यालय
१०	**सुरक्षित खानाको प्रयोग** : ● खानेकुरा, पानी छोपेर राख्ने, बासी तथा सडेगलेका, म्याद नाघेका खानेकुरा नखाने, ● गाजर,मुला, फलफूल धोएर खाने, ● सफा भान्सा, भाडाकुँडा सफा र्‍याकमा राख्ने	वडा,क्लष्टर,टोल वास सिसि, सम्बन्धित घर, सहजकर्ता	पालिका,वडा कार्यालय, विकास साझेदार
११	**घरायसी सरसफाई** : बडार्ने, लिपपोत गर्ने, ● भाडा माझ्ने जुठेल्नु बनाउने, चाङ्ग बनाउने, ● ठोस फोहोरमैलाको स्रोतमै वर्गीकरण गरी मल बनाउने, पुनः प्रयोग गर्ने, सामग्री बनाउने, बिक्री गर्ने जस्ता अभ्यास बसाउने ● फोहर मलाई तथा डष्टबिनको प्रयोग गर्ने, सुधारिएको चुल्होको प्रयोग, ● गोठ तथा भकारो सुधार, ● सिलौटा सुरक्षित स्थानमा छोपेर राख्ने, ● करेसाबारी एवं फूलबारी निर्माण	वडा,क्लष्टर,टोल वास सिसि, सम्बन्धित घर, सहजकर्ता	पालिका,वडा कार्यालय, विकास साझेदार, वन,कृषी, पशुसेवा कार्यालय
१२	सरसफाई आचारसंहिता वोर्ड टोल टोलमा राख्ने र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने गराउने	सम्बन्धित तहका समितिहरु	पालिका,वडा, प्रहरी चौकी, विकास साझेदार
१३	टोल सरसफाई - शूरुमा साप्ताहिक, पछि पाक्षिक) : सार्वजनिक स्थल, पोखरी, ताल, खोला, नदी, ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थल आदि) क्षेत्र	पालिका, वडा, टोल, बजार तहका समितिहरु	पालिका,वडा, उद्योग वाणिज्य संघ,आदि सरोकारवाला निकाय,विकास साझेदार
१६	पसलेहरुसँग समन्वय गरी खानेपानी र सरसफाईका सामग्रीहरु स्थानीय बजारमा सुपथ मुल्यमा पाइने व्यवस्था मिलाउने	पालिका र वडा समन्वय समिति	पालिका /वडा, सहयोगी निकाय विकास साझेदार

१७	घरदैलो कार्यक्रम गरी प्रगती अनुगमन गर्दै आवश्यकतानुसार प्रसंशा, उत्प्रेरणा जगाउने, प्रतिबद्धता लिने	वास समन्वय समिति, अनुगमन समिति, सहजकर्ता	पालिका,वडा, सहयोगी निकाय,विकास साझेदार
१८	टोल, वडा, पालिका स्तरीय अनुगमन संयन्त्र परिचालन गर्ने	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका,वडा, विकास साझेदार
१९	टोल टोलमा भिडियो प्रर्दशन तथा उत्प्रेरणा, नाटक, गीत नाँच आदि कार्यक्रम गर्ने	सम्बन्धित समन्वय समिति	वडा वास सिसि, वडा, विकास साझेदार
२०	मासिक रुपमा टोल भेला गरी प्रगती समिक्षा, अभिमुखीकरण तथा कार्य योजना	टोल तहका समितिहरु	वडा वास सिसि, वडा, विकास साझेदार
२१	तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका,वडा,विकास साझेदार सहयोगी निकाय
२२	स्थानीय परिवेश र भाषा अनुरुप सूचना, शिक्षा र सञ्चार सामग्रीहरुको (होर्डिङ्ग बोर्ड, भित्ते लेखन, पोष्टर) विकास र वितरण	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका,वडा,विकास साझेदार सहयोगी निकाय
२३	खानेपानी,सरसफाई, स्वच्छता सम्बन्धी दिवस, सप्ताह मनाउने	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका,वडा,विकास साझेदार सहयोगी निकाय
२४	जिल्लाभित्र/ अन्तर वडा /अन्तर टोल अवलोकन भ्रमण गराउने	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका,वडा,विकास साझेदार सहयोगी निकाय
२५	समुदाय तथा टोल स्तरमा सरसफाई स्रोत केन्द्र स्थापना र सञ्चालन गराउने	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका,वडा,विकास साझेदार सहयोगी निकाय
२५	वडा तथा टोल स्तरमा सरसफाई कोष स्थापना र सञ्चालन गराउने	वडा वाससिसि, टोल समिति	पालिका,वडा,विकास साझेदार सहयोगी निकाय
२६	सुरक्षित खाना सम्बन्धी सचेतना, बजारमा खाद्य सुरक्षा अनुगमन	पालिका र वडा कार्यालय	पालिका र वडा कार्यालय
२७	पुरस्कार तथा सम्मान - व्यक्ति, घर, टोल, संस्था)	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका,वडा,विकास साझेदार सहयोगी निकाय

२८	पूर्ण सरसफाई उन्मुख टोल तथा वडा घोषणा पूर्वको संयुक्त अनुगमन तथा प्रमाणीकरण	सम्बन्धित तथा उपल्लो तहको समन्वय समिति	पालिका,वडा,सहयोगी निकाय/सहजीकरण गर्ने निकाय
२९	पूर्ण सरसफाई उन्मुख घर, टोल, वडा, अनुगमन, प्रमाणीकरण र घोषणा	सम्बन्धित तथा उपल्लो तहको समन्वय समिति	पालिका,वडा,सहयोगी निकाय/सहजीकरण गर्ने निकाय
३०	घोषणा पश्चातको समिक्षा तथा दिगोपनाका लागि कार्य योजना तर्जुमा	पालिका, वडा,टोल वास सिसि	पालिका,वडा,सहयोगी निकाय/सहजीकरण गर्ने निकाय

९.८.१. अपेक्षित उपलब्धिहरु

उपलब्धि नं. १ : समुदायका सबै घर परिवारले पक्की शौचालयको स्तरोन्नति गरी पूर्णरुपमा प्रयोग गरेका हुनेछन् ।

उपलब्धि नं.२ : खुल्ला रुपमा फोहोर फाल्ने प्रबृतिको नियन्त्रण र न्युनिकरण भएको हुनेछ । सो प्रयोजनका लागि कम्तिमा एउटा व्यवस्थित ल्याण्डफिल साइटको निर्माण हुनेछ ।

उपलब्धि नं ३ : गाउँपालिकामा सार्वजनिक शौचालय निर्माण भइ व्यवस्थित रुपमा संचालनमा आउने छन ।

उपलब्धि नं ४ : समुदायका कम्तिमा आधा घरपरिवारको शौचालयको मानवजन्य लेदो व्यवस्थापन भएको र बांकी आधा घरपरिवारको स्वयमले नै सुरक्षित व्यवस्थापन गरेका हुनेछन् ।

उपलब्धि नं ५: समुदायका सम्पुर्ण व्यक्तिहरुले जोखिमपूर्ण अवस्थामा साबुन पानीले हात धोएका हुने छन् ।

उपलब्धि नं ६: समुदायका सम्पुर्ण महिलाहरुले महिनावारी स्वच्छताको महत्व बारे जानकारी पाउने छन । स्यानिटरी प्याड र पुनःप्रयोग गर्न मिल्ने सफा कपडाको प्रयोग गरेका हुनेछन् ।

उपलब्धि नं.७ : वडा सभा र गाउँ सभावाट प्रत्येक वर्ष खासस्व योजना कार्यान्वयनको लागि बजेट विनियोजन गर्नुका साथै प्रभावकारि नेतृत्वदायि भूमिका निर्वाह गरेका हुनेछन ।

९.९.शैक्षिक संस्थामा पूर्ण सरसफाई प्रबर्द्धन योजना

आगामी १० वर्ष भित्रमा गाउँपालिकामा रहेका सम्पुर्ण विद्यालयहरुमा सुरक्षित खानेपानी र प्रयोगकर्ता मैत्रि शौचालय संरचनाको विकास गरि वासमा तीन तारे विद्यालय घोषणा हुनेछ ।

९.९.१. रणनीतिक कार्यहरू

- विद्यालयको हाताभित्र पर्याप्त "वास" सेवाहरूको व्यवस्थापन गरिने छ ।
- "वास" सेवाहरूको योजना गर्दा बालबालिका, लैङ्गिक र अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अवस्थालाई विशेष ध्यान दिई प्रविधिगत रूपमा पर्याप्त पानीको व्यवस्था र छात्र तथा छात्राको लागि छुट्टाछुट्टै चपीहरूको साथै साबुन पानीले हात धुने र महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन समेतलाइ ध्यान दिइने छ ।
- विद्यालयमा सुरक्षित पानी, सफा चर्पी र स्वच्छता शिक्षाको अभ्यासलाइ प्राथमिकता दिइ हाजिरी दरमा मात्र वृध्दि नभइ बालबालिकामा राम्रो शैक्षिक अभ्यास गर्ने बानीको विकास गराइने छ । विद्यालय सरसफाईको लागि विद्यार्थी संख्याको अधारमा पर्याप्त मात्रामा प्यान तथा यूरिनलहरूको व्यवस्था गरिने छ । विद्यालय हाताभित्र फोहोरमैला फ्याक्न खाल्डो अनिवार्य हुने छ ।
- पालिकाले ३ ताराको प्रमाणीकरण प्रक्रिया र अनुगमन गर्ने विधि परिभाषित गर्नेछ । प्रमाणीकरण र अनुगमन प्रक्रियालाइ सरल बनाइनेछ र थोरै अुगमनका सूचकाङ्क राखिने छ जसले प्रत्येक ताराको लागि प्रगति मापन गर्ने छ ।

९.९.२. कार्ययोजना

क्र.स	कृयाकलापहरु	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	शिक्षक, बाल क्लब, अभिभावक संघ, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, सरसफाई फोकल शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका विकास साझेदार
२	प्रयोगकर्ता मैत्री (लैगिक, महिनावारी मैत्री, अपांगतामैत्री) शौचालयनिर्माण, स्तरोन्नती, संचालन तथा व्यवस्थापन	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका
३	विद्यालयमा सेनेटरी प्याड लगायतका व्यक्तिगत सरसफाई प्रवर्द्धनको सामग्रीको व्यवस्था (टावेल, नड.कटर, ऐना आदि)	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका विकास साझेदार
४	वालमैत्री सुविधायूक्त पानी धाराको व्यवस्था	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका, पालिका विकास साझेदार
५	वाल वालिका मैत्री सुविधा भएको हात धुने निश्चित स्थान निर्माण	एस वाससिसि, विद्यालय	,पालिका विकास साझेदार
६	विद्यालय सरसफाई कोष वृद्धि तथा सञ्चालन	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका, पालिका विकास साझेदार
७	पूर्ण सरसफाई प्रवर्द्धनात्मक क्रियाकलापहरु सञ्चालन (र्‍याली, हाजिरी जवाफ, घरदैलो, गीत, नाच, नाटक ई.)	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका, पालिका विकास साझेदार
८	सरसफाई स्रोत केन्द्र सञ्चालन	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका, पालिका विकास साझेदार
९	विद्यालयमा सरसफाई सम्बन्धी चेतनामूलक कृयाकलाप सञ्चालन	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका, पालिका विकास साझेदार

१०	विद्यालयद्वारा समुदायमा सरसफाई सचेतना अभिवृद्धि, अनुगमन तथा अभिप्रेरणा जगाउने	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका,वडा
११	सरसफाई फोकल शिक्षकबाट सरसफाई सम्बन्धी कक्षा सञ्चालन	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका,वडा
१२	सरसफाई आचारसंहिता लागू गर्ने (फेलेक्स वा भित्तेलेखन)	एस वाससिसि, विद्यालय	वडा, पालिका विकास साझेदार
१३	साप्ताहिक तथा बार्षिक कार्ययोजना तयार पारी कार्यान्वयन गर्ने	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका
१४	लैंगिक समावेसी सरसफाई अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण योजना तयारी तथा कार्यान्वयन	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका
१५	अन्तर विद्यालय अवलोकन भ्रमण	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका, विकास साझेदार
१६	समिति, बाल क्लबको नियमित बैठक, समिक्षा	एस वाससिसि, विद्यालय	वडा,पालिका, विकास साझेदार
१७	पूर्ण सरसफाईउन्मुख विद्यालय घोषणा पूर्वको अनुगमन	एस वाससिसि, विद्यालय	पालिका वास सिसि,विकास साझेदार
१८	पूर्ण सरसफाईउन्मुख विद्यालय घोषणा	एस वाससिसि, विद्यालय	वडा, पालिका, विकास साझेदार

९.९.३. अपेक्षित उपलब्धिहरु

उपलब्धि नं. १ सबै सामुदायिक र संस्थागत शिक्षालयमा बाल, अपाङ्ग र लैंगिकमैत्री शौचालय भएका हुनेछन ।

उपलब्धि नं. २ सबै सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरुमा खानेपानीको ब्यबस्था हुनेछ भने शौचालयहरु नियमित सरसफाई गरी प्रयोग योग्य हुनेछ ।

उपलब्धि नं. ३ विद्यार्थी, अभिभावक, शिक्षक तथा सरोकारवालाहरुमा वासमा तीन तारे विद्यालयको वारेमा अभिमुखीकरण गरी वासमा तारे विद्यालयका सवै सूचक पुरा गरी सम्पूर्ण बिद्यालयहरु पूर्णसरसफाई क्षेत्रको रुपमा विकसित भएको हुनेछ ।

९.१०. कार्यालय तथा संस्थाहरुमा पूर्ण सरसफाई प्रबर्द्धन योजना

आगामी पाँच वर्षमा यस गाउँपालिका भरिका सबै सरकारी, गैह्र सरकारी र निजि क्षेत्रका कार्यालयहरुमा सुरक्षित खानेपानी र स्वच्छ शौचालयको व्यवस्था हुनेछ ।

९.१०.१. रणनीतिक कार्यहरू :

- बालबालिका, लैङ्गिक र अपाङ्गता भएका व्यक्ति-मैत्री "वास" सेवाहरूको पर्याप्तता साथै साबुन पानीले हात धुने र महिनावारी सरसफाई व्यवस्थापनको प्रावधान सुनिश्चित गरिने छ ।

- सार्वजनिक संस्थाहरूले सुरक्षित, सफा चर्पी र उचित स्वच्छता अभ्यास कायम गर्नुपर्ने छ । संस्थाको हाताभित्र फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने खाल्डो हनुपर्ने छ ।

९.१०.२. सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालयहरुमा पूर्ण सरसफाई प्रबर्द्धन योजना

क्र.स	कृयाकलाप	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	कर्मचारीहरुको बैठक बसी सरसफाईको अबस्था विश्लेषण गरि कार्य योजना तयार पार्ने, सरसफाई फोकल पर्सन तोक्ने	सम्बन्धित कार्यालय तथा संघसंस्थाका वास सिसिमा आवद्ध व्यक्तिहरु	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार
२	सरसफाई कार्य योजना, सरसफाई आचारसंहिता बनाई कार्यान्वयन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय तथा संघसंस्थाका फोकल पर्सन	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार
३	कार्यालयहरुमा प्रयोगकर्तामैत्री शौचालय निर्माण तथा स्तरोन्नती गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार
४	कार्यालयमा महिलाका लागि कम्तिमा १ महिनावारी शौचालयको व्यवस्था गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार
५	चर्पी सरसफाई सामग्रीको व्यवस्थापन र प्रयोग गरी चर्पीको सरसफाई कायम राख्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार
६	सावुन पानीले हात धुने स्थान र सावुनको उपलब्धता गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार
७	व्यवस्थित् खानेपानीको व्यवस्थापन तथा सुरक्षित पिउनेपानीको व्यवस्था मिलाउने (पानी सुद्धिकरण)	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार
८	कार्यालयमा पूर्ण सरसफाई तथा बानी परिवर्तन सम्बन्धी अभिमुखिकरण सञ्चालन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय,	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार
९	फोहोर व्यवस्थापनको लागि जैविक तथा अजैविक फोहोरलाई अलग अलग छुट्याउने तथा व्यवस्थापन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार
१०	कर्मचारीको व्यक्तिगत सरसफाई तथा कार्यालय तथा कार्य कक्षको सरसफाईलाई पनि कार्य सम्पादन मूल्यांकनको रुपमा लागु	सम्बन्धित कार्यालयका प्रमुख,फोकल	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार

	गर्ने	पर्सन	
११	कार्यालय परिसर, कोठा सफा राख्ने, कोठाहरुमा डष्टबिनको प्रयोग गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय,फोकल पर्सन	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार
१२	कार्यालय हाता भित्र फूल तथा बगैचा बनाइ हरियाली कायम गर्नको लागि वृक्षारोपण गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार
१३	प्रत्येक कर्मचारी बैठकमा सरसफाईको एजेण्डा माथि छलफल गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार
१४	कार्यालयहरुमा सरसफाई सम्बन्धि सन्देशहरु राख्ने	सम्बन्धित कार्यालय,फोकल पर्सन	पालिकावाससिसि, विकास साझेदार
१५	आवश्यकतानुसार भवन तथा कम्पाण्ड रंगरोगन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय	नेपाल सरकार, पालिका
१६	साप्ताहिक तथा अन्य समयमा आयोजना गरिने सरसफाई अभियानमा सहभागीता जनाउने	सम्बन्धित कार्यालय कर्मचारी सबै	पलिका, पालिकावाससिसि,विकास साझेदार
१७	गाउँपालिका परिषद्, विश्व वातावरण दिवस, राष्ट्रिय सरसफाई सप्ताहको अवसरमा खानेपानी तथा पूर्ण सरसफाई प्रवर्द्धनमा उत्कृष्ट कार्य गर्ने व्यक्ति,कार्यालय तथा संघसंस्थालाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, पालिकावाससिसि,	पालिका, विकास साझेदार
१८	कार्यालय सरसफाई सम्बन्धी अनुगमन तथा मुल्याँकन गरी (बार्षिक २ पटक) प्रतिबेदन सार्वजनिक गर्ने	पालिकावाससिसि, संयुक्त अनुगमन समूह	पालिका,विकास साझेदार
१९	पूर्ण सरसफाई उन्मुख अबस्था हासिल भएपछि सम्बन्धित निकायमा अनुगमन तथा प्रमाणीकरणका लागि समन्वय गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय प्रमुख,फोकलपर्सन	पालिका/वार्ड वास सिसि
२०	पूर्ण सरसफाई उन्मुख कार्यालय घोषणा तथा हरियो स्टीकर टाँस गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय र वाससिसि	पालिका वास सिसि, पालिका, विकास साझेदार

९.१०.३. अपेक्षित उपलब्धिहरु

उपलब्धि नं. १ सम्पूर्ण कार्यालयहरुमा प्रयोगकर्तामैत्री शौचालय, खानेपानी र हात धुने व्यवस्था भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं. २ सबै कार्यालयहरुमा आआफ्नो कार्यालयको व्यवस्थापनका साथै रंगरोगन र बगैचा

व्यवस्थित भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं. ३ सम्पूर्ण कर्मचारीहरुको सरसफाई सम्बन्धि व्यवहारमा परिवर्तन आएको हुनेछ ।

९.११. स्वास्थ्य संस्थामा पूर्ण सरसफाई प्रबर्द्धन योजना

क्र.स	कृयाकलाप	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण तथा सहयोग
१	कर्मचारीहरुको बैठक बसी पूर्ण सरसफाईको बारेमा छलफल गर्ने,सरसफाई फोकल पर्सन तोक्ने	सम्बन्धित कार्यालय प्रमुख, फोकल पर्सन	पालिका/वडा वाससिसि
२	अबस्था बिश्लेषण गरी कार्य योजना तयार पार्ने	सम्बन्धित कार्यालय तथा फोकल पर्सन	पालिका/वडा वाससिसि, विकास साझेदार
३	सामुदायिक महिला स्वयम् सेविका,स्वस्थ आमा समूहहरुलाई पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, पालिका वडा वाससिसि	पालिका, विकास साझेदार
४	सरसफाई आचारसंहिता बनाई कार्यान्वयन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय फोकल पर्सन	पालिका/वडा वाससिसि, विकास साझेदार
५	सामुदायिक महिला स्वयम् सविकाहरुको मासिक बैठकमा सरसफाई बारे छलफल गर्ने, वडामा परिचालन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय फोकल पर्सन	पालिका/वडा वाससिसि, विकास साझेदार
६	आवश्यकतानुसार शौचालयहरुलाई स्तरोन्नती गरि प्रयोगकर्तामैत्री बनाउने (बाल,लैंगिक, अपांगता, सुत्केरी,बिरामी, महिनावारीमैत्री)	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन,वडा वास सिसि	पालिका, विकास साझेदार
७	शौचालय प्रयोगपछि हात धुनका लागि प्रयोगकर्तामैत्री हात धुने स्टेशन निर्माण तथा सावुन र पानीको व्यवस्थापन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन,वडा वास सिसि	पालिका, विकास साझेदार
८	फोहोर व्यवस्थापनको लागि जैविक तथा अजैविक फोहोरलाई अलग अलग छुट्याउने तथा व्यवस्थापन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिका, विकास साझेदार
९	जोखिमयुक्त फोहोरहरुको उचित संकलन र विर्सजन (स्वास्थ्य मापदण्ड बमोजिम)	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिका, विकास साझेदार
१०	इन्सिरेटर निर्माण तथा व्यवस्थापन (नभएका आवश्यकमा)	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिका,विकास साझेदार
११	व्यवस्थित् तथा प्रयोगकर्तामैत्री सुरक्षित खानेपानी को सेवा उपलब्ध गराउने (पानी सुद्धिकरण, बाल तथा अपांगमैत्री)	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिका, विकास साझेदार
१२	कार्यालय परिसर, कोठा सफा राख्ने, कोठाहरुमा डष्टबिनको प्रयोग गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय,फोकल पर्सन	पालिका, विकास साझेदार

१३	कार्यालय हाता भित्र फूल तथा बगैचा बनाइ हरियाली कायम गर्नको लागि वृक्षारोपण गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय	पालिका, विकास साझेदार
१४	कार्यालयहरुमा सरसफाई सम्बन्धी सन्देशहरु राख्ने	सम्बन्धित कार्यालय,फोकल पर्सन	पालिका/वडा वाससिसि, विकास साझेदार
१५	खानेपानी,सरसफाई,स्वच्छता सम्बन्धी दिवसहरु मनाउने	सम्बन्धित कार्यालय	पालिका/वडा वाससिसि, विकास साझेदार
१६	पूर्ण सरसफाई उन्मुख अबस्था हासिल भएपछि सम्बन्धित निकायमा अनुगमन तथा प्रमाणीकरणका लागि समन्वय गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय	पालिका/वडा वाससिसि
१७	पूर्ण सरसफाई उन्मुख स्वास्थ्य संस्था घोषणा गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय र वडा वाससिसि	विकास साझेदार

९.१२. शहरी क्षेत्रमा सरसफाई सामग्रीको बजारीकरण र सरसफाई प्रर्वद्धन योजना

आगामी दश वर्षमा यस गाउँपालिका भरिका सबै बजार क्षेत्रमा ठोस तथा तरल फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली स्थापना भएको हुने छ ।

क्र.स	कृयाकलापहरु	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	बजार स्तरीय खानेपानी,सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति गठन गर्ने वा बजार व्यवस्थापन समितिलाई नै बजार क्षेत्रमा पूर्ण सरसफाई प्रवर्द्धनमा जिम्मेवारी तोक्ने	पालिका/वडा वास सिसि	उद्योग वाणिज्य संघ, पालिका, विकास साझेदार
२	बजार भेला गरि कार्य योजना तयार पार्ने र कार्यान्वयन गर्ने	बजार समिति, पालिका/वडा वास सिसि	उद्योग वाणिज्य संघ, पालिका, विकास साझेदार
३	ठाउँ ठाउँमा शिक्षा, सूचना, सावधान मूलक बोर्डहरु राख्ने (घर पसल, होटल आदिसँग साझेदारिता तथा सौजन्यमा)	बजार समिति, पालिका/वडा वास सिसि	उद्योग वाणिज्य संघ, पालिका, विकास साझेदार
४	घरायसी तहमा फोहोरलाई स्रोत मै वर्गीकरण गरि डष्टबिन, बोरामा राख्ने, मल बनाउने, वा ल्याण्डफिल साइटमा पठाउने	बजार समिति, बजारबासी,टोल	पालिका /सहयोगी निकाय
५	फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी बजार स्तरीय आचारसंहिता निर्माण तथा कार्यान्वयन गराउने	बजार समिति, पालिका/ वडा वास सिसि	पालिका /सहयोगी निकाय

६	साप्ताहिक रुपमा सार्वजनिक स्थलको सरसफाई गर्ने (राजमार्ग,सडक, धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरु, ताल,पोखरी,खोला आदि)	बजार समिति, पालिका/वडा/टोल वास सिसिसि	पालिका, बजार व्य स, टोल विकास समिति
७	फूलबारी निर्माण, करेसाबारी निर्माण, कौशी खेती सम्बन्धी अभियान चलाउने	पालिका/वडा समन्वय समिति,बजार,टोल समिति	कृषि कार्यालय/सहयोगी निकाय
८	सार्वजनिक शौचालय निर्माण तथा स्तरोन्नती र व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने	बजार समिति, सा.शौ.सं.स., पालिका/वडा/टोल वास सिसि	पालिका, उद्योग संघ, विकास साझेदार
९	व्यवस्थित र सुरक्षित खानेपानी निर्माण तथा व्यवस्थापन, पानी शुद्धीकरण विधि सम्बन्धी कार्यमूलक तथा सचेतनामूक गतिबिधिहरु सञ्चालन गर्ने	पालिका/वडा वास सिसि, ब.व्य.स.	पालिका, विकास साझेदार
१०	ढल निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्ने (आवश्यक स्थानमा)	पालिका/वडा वास सिसि	पालिका, विकास साझेदार
११	सेनेटरी ल्याण्डफिल साइट निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने (पालिकामा कम्तिमा १)	पालिका/वडा वास सिसि	पालिका, विकास साझेदार
१२	प्लाष्टिकको झोलामुक्त सफा शहर अभियान चलाउने	पालिका/वडा वास सिसि, ब.व्य.स.	पालिका, विकास साझेदार,उद्योग वा.सं
१३	आवश्यक स्थानहरुमा बधशालाहरु निर्माण गर्ने	व्यवसायी आफै, उ.वा.सं, ब.व्य.स.	पालिका, कृषि तथा पशुसेवा कार्यालय
१४	पार्क निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्ने (पालिकामा कम्तीमा ३ स्थानमा)	पालिका/वडा वास सिसि, ब.व्य.स.	पालिका, वडा,सरोकारवाला
१५	खानेपानी र सरसफाईका सामग्रीहरुको सहज उपलब्धताका लागि पसल तथा सप्लायरसँग समन्वय गर्ने	पालिका/वडा वास सिसि, ब.व्य.स.	पालिका, उद्योग संघ, विकास साझेदार
१६	खानेपानी र सरसफाईका सामग्रीहरुको सहज उपलब्धता स्थानीय स्तरमा गराउने	पालिका/वडा वास सिसि, ब.व्य.स.	पालिका, उद्योग संघ, विकास साझेदार
१७	सार्वजनीक स्थल, खेलकुद स्थल र वस पार्कमा शौचालय एवं पानीको व्यवस्था मिलाउने	सम्बन्धित वाससिसि, बव्यस, वडा, पालिका, खासउस,	विकास साझेदार, उवासंघ
१८	समय समयमा रोचक सचेतनामूलक, प्रचार प्रसारात्मक कृयाकलापहरु सञ्चालन गर्ने	पालिका/वडा वास सिसि, ब.व्य.स.	विकास साझेदार, उवासंघ, पालिका, वडा

१९	सार्वजनिक शौचालयनिर्माण तथा सञ्चालन सम्बन्धि र फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धि नीति तयार पारी कार्यान्वयन गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, बव्यस, उवासंघ	विकास साझेदार
२०	पूर्ण सरसफाई उन्मुख बजार विकासका लागि उत्प्रेरणा, पुरस्कार, सम्मान	सम्बन्धित वाससिसि, बव्यस, उ.वा.स	पालिका,विकास साझेदार

९.१२.१. अपेक्षित उपलब्धिहरु

उपलब्धि नं १: दस बर्ष भित्र सम्पूर्ण बजार क्षेत्रमा फोहोरको वर्गिकरण गरि फोहोर संकलन तथा व्यवस्थापनका लागि ल्याण्डफील साइट निर्माण तथा परिचालन भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं २: दस बर्षभित्र सम्पूर्ण बजार क्षेत्रमा ढलहरु निर्माण हुने र ढलको व्यवस्थापनका लागि ढल प्रशोधन इकाइहरु बनाएर परिचालन भएको हुनेछ ।

९.१३. सुरक्षित खानाको प्रयोग सम्बन्धी व्यवहार प्रवर्द्धन र खाद्य सुरक्षा योजना

क्र.स	कृयाकलापहरु	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	टोल टोलमा सुरक्षित एवं पोषणयुक्त खाना सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पालिका/वडा वास सिसि	स्वास्थ्य संस्था, पोषण कार्यक्रम,विकास साझेदार
२	सफा र व्यवस्थित भान्सा अभियान सञ्चालन गर्ने (धुवारहित चुल्होको प्रयोगसम्बन्धी उत्प्रेरणा जगाउने, भाडा राख्ने र्‍याकको व्यवस्था गर्न लगाउने, पर्याप्त उज्यालोपन,भाडाको सफाइ)	पालिका/वडा वास सिसि	स्वास्थ्य संस्था, पोषण कार्यक्रम,विकास साझेदार
३	घरदैलो गरि चिया खाजा पसल,रेष्टुरा,होटल आदिमा पकाइएका खानेकुरालाई सुरक्षित तवरले राख्न जालीको व्यवस्था गर्न लगाउने	पालिका/वडा वास सिसि, होटल व्यवसायी संघ	पालिका, स्वास्थ्य संस्था, विकास साझेदार
४	खाद्य सुरक्षा कार्य दल गठन तथा चौमासिक रुपमा परिचालन गर्ने, प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने	पालिका/ वडा वास सिसि	पालिका, उद्योग व्यवसायी संघ
५	विद्यालय तथा कार्यालयमा जंक फूड निशेधित क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न आवश्यक सचेतना तथा आचारसंहिताको निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने	पालिका/ वडा वास सिसि, विद्यालय,सम्बन्धित कार्यालय	पालिका, उद्योग व्यवसायी संघ

९.१५. सरसफाई योजना (पहिचान, निर्माण तथा स्तरोन्नति)

९.१५.१. घरयासी शौचालय निर्माण तथा स्तरोन्नति

घरयासी शौचालयहरु निर्माण तथा स्तरोन्नतिका लागि अनुगमन समिति बनाएर चर्पी नभएका घरहरुलाई निश्चित समय दिएर बनाउन लगाइने छ र चर्पी नबनाउने घरहरुलाइ रणनितिमा उल्लेख भए बमोजिम कारवाहीको प्रकृया अगाडी बढाइने छ ।

तालिका ९.१ : स्तरोन्नति गर्नुपर्ने घरायसी शौचालयहरुको वडागत विवरण

क्र. सं.	कच्चि चर्पी भएका घर	शौचालय नभएका घर	जम्मा संख्या	लागत अनुमान (रु)
१	७९	११७	१९६	९,६०,०००
२	६७	१०२	१६९	८,४५,०००
३	३६	१८७	२२३	११,१५,०००
४	६१	१३४	१९५	९,७५,०००
५	२१	९६	११७	५,८५,०००
६	३३	१७१	२०४	१०,२०,०००
जम्मा	**२९७**	**८०७**	**११०४**	**५५,२०,०००**

९.१५.२ संस्थागत शौचालय (विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, सार्वजनिक) निर्माण तथा स्तरोन्नति

सार्वजनिक तथा संस्थागत शौचालय निर्माण, संचालन तथा मर्मतका लागि सम्वन्धित संस्थाहरुलाई जिम्मेवार बनाइने छ । धेरै जसो स्थानमा शौचालयहरु भएको तथा संचालनको अवस्था खराव रहेको र संरचनाहरु बाल मैत्रि, अपाङ्ग मैत्रि तथा महिला मैत्रि नभएको अवस्थामा मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नतिका अलावा सार्वजनिक शौचालयहरुको हकमा भने मर्मत सम्भारको ग्यारेन्टि पछि मात्र निर्माण गरिने छ ।

तालिका ९.२ संस्थागत शौचालय नयाँ निर्माण तथा स्तरोन्नति

प्राथमिकता	कृयाकलाप/ योजना	नयाँ/मर्मत	वडा	टोल	लागत अनुमान (रु)
१	पशुपतिनगर स्वास्थ्य चौकीमा शौचालय निर्माण		५	पथरैया	१५,००,०००
२	बालुवाटारको सार्वजनिक जग्गामा शौचालय निर्माण		३	शान्तिबजार	१५,००,०००
३	एक प्रिय राठौर मावि पाताभार		२	पाताभार	१५,००,०००
४	जानकी मावि जनकनगरको कार्यलय सार्वजनिक शौचालय		१	जनकनगर	१५,००,०००

५	जनता मावि गोला शौचालय		४	गोला	१५,००,०००
६	प्रसेनीपूर बजार क्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालय		६	प्रशेनीपूर	१५,००,०००
७	पशुपति मावि शौचालय निर्माण		५	पथरैया	१५,००,०००
८	खैरावाङ आधारभूत विद्यालय राजिपूर		२	राजीपूर	१५,००,०००
९	ईलाका स्वास्थ्य चौकी पाताभार शौचालय निर्माण		३	गणेशपूर	१५,००,०००
१०	मनाउ चौतारमा सार्वजनिक शौचालय		६	मनाउ	१५,००,०००
११	नव ज्योति पब्लिक स्कुल सार्वजनिक शौचालय		१	जनकनगर	१५,००,०००
१२	सरस्वती आवि जोधीपूर शौचालय		४	जोधीपूर	१५,००,०००
१३	सरस्वती आवि शौचालय निर्माण		५	विन्द्रा	१५,००,०००
१४	रामनगर गाउँको सामुदायिक भवनमा सार्वजनिक शौचालय		६	रामनगर	१५,००,०००
१५	बालप्रिय आ.वि. तिनघरुवा शौचालय		४	तिनघरुवा	१५,००,०००
१६	गेरुवा गाउँपालिकाको वडा नं. १ को कार्यलाय सार्वजनिक शौचालय		१	बगहीपूर	१५,००,०००
१७	कृष्ण प्रा.वि. उल्टनपूर		२	उल्टनपूर	१५,००,०००
१८	सरस्वती आवि. बनकट्टी शौचालय निर्माण		३	बनकट्टी	१५,००,०००
१९	जनकनगर फुटबल ग्राउण्ड सार्वजनिक शौचालय		१	जनकनगर	१५,००,०००
२०	पाताभार गणेश मन्दिर नजिक शौचालय निर्माण		२	पाताभार	१५,००,०००
२१	ने.रा.प्रा.वि. गणेशपूर शौचालय		३	गणेशपूर	१५,००,०००
२२	नेपाल राष्ट्रिय आ.वि. झुण्डी शौचालय		४	झुण्डी	१५,००,०००
२३	पशुपति प्रावि शौचालय निर्माण		५	पशुपतिनगर	१५,००,०००
२४	भगवतीमाई मन्दिरमा सार्वजनि शौचालय		६	लाहोरपूर	१५,००,०००
२५	शिवज्योति प्रावि शौचालय निर्माण		५	झवही	१५,००,०००
२६	विहानीबजार सार्वजनिक शौचालय		१	विहानीबजार	१५,००,०००

२७	किसान प्रावि खोनपूर शौचालय		४	खोनपूर	१५,००,०००
२८	उल्टनपूरमा शौचालय निर्माण		२	उल्टनपूर	१५,००,०००
२९	खोनपूर चौकमा सार्वजनिक शौचालय		४	खोनपूर चोक	१५,००,०००
३०	हात्तिखल्ला दुर्गा मन्दिरमा रहेको सार्वजनिक शौचालयमा सेफ्टी ट्याकं निर्माण		६	हात्तिखल्ला	१५,००,०००
३१	नमुना प्रावि शौचालय निर्माण		५	स्याउलीबजार	१५,००,०००
३२	बगहीपूर फुटबल ग्राउण्ड सार्वजनिक शौचालय		१	बगहीपूर	१५,००,०००
३३	भैरमपूर चौराहामा शौचलय निर्माण		२	भैरमपूर	१५,००,०००
३४	बनकट्टी कालिका मन्दिर नजिक शौचालय निर्माण		३	बनकट्टी	१५,००,०००
३५	नव ज्योति प्रावि शौचालय निर्माण		५	सुखाड	१५,००,०००
३६	दुर्गा माई मन्दिरमा सार्वजनिक शौचालय		६	सोनाहाफाँट	१५,००,०००
३७	बगहीपूर सामुदायिक भवन सार्वजनिक शौचालय		१	बगहीपूर	१५,००,०००
३८	स्वास्थ्य चौकीमा शौचालय निर्माण		२	पाताभार	१५,००,०००
३९	राधाकृष्ण मन्दिरमा सार्वजनिक शौचालय		६	नौरंगा	१५,००,०००
४०	कृष्ण दुर्गा प्रावि शौचालय निर्माण		५	पहाडीपूर	१५,००,०००
४१	जनकनगर बसपार्क सार्वजनिक शौचालय		१	जनकनगर	१५,००,०००
४२	वडा नं. ५ को कार्यालय		५	पथरैया	१५,००,०००
४३	सर्खोल बसपार्क सार्वजनिक शौचालय		१	सर्खोल	१५,००,०००
४४	पथरैया बजारमा शौचालय		५	पथरैया	१५,००,०००

४५	भठेरा सामुदायिक सार्वजनिक शौचालय		१	भठेरा	१५,००,०००
४६	दक्षिण पथरैयामा शौचालय		५	पथरैया	१५,००,०००
४७	सर्खोल चर्च सार्वजनिक शौचालय		१	सर्खोल	१५,००,०००
४८	सुखाडमा सार्वजनिक शौचालय		५	सुखाड	१५,००,०००
४९	माधवपूर शिव मन्दिर परिषर सार्वजनिक शौचालय		१	माधवपूर	१५,००,०००
५०	स्याउलीबजारमा शौचालय		५	स्याउलीबजार	१५,००,०००
५१	नेपाल रेडक्रस भवनमा शौचालय निर्माण		६	मनाउ	१५,००,०००
५२	झवही चोकमा शौचालय		५	झवही	१५,००,०००
५३	जुगुतपूरमा शौचालय		५	जुगुतपूर	१५,००,०००
५४	पहाडीपूरमा शौचालय		५	पहाडीपूर	१५,००,०००
५५	विन्द्रा बजारमा शौचालय		५	विन्द्रा	१५,००,०००
५६	हरिपूरमा शौचालय		५	हरिपूर	१५,००,०००
जम्मा अनुमानित (रु)					**८,४०,००,०००**

तालिका ९.३ सरसफाई तथा स्वच्छता तर्फका कार्यक्रमहरु

प्रा.क.म	कार्यक्रम	क्षेत्र	कैफियत
१	पूर्ण सरसफाई वडा/गाउँपालिका निर्माण सम्बन्धी कार्यक्रमहरु (विद्यालय सरसर्फाइ, स्यानटरी प्याड निर्माण तालिम, प्लाष्टिक मुक्त अभियान, हात धुने तालिम, महिनावारी स्वच्छता कार्यक्रम आदि)	गाउँपालिकास्तरीय	
२	पथरैयामा ढल तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना	वडा नं. ५	पशुपतिनगर
३	फोहरमैला व्यवस्थापन	वडा नं. ६	मनाउ
४	विहानीबजार ढल निकास गुरुयोजना	वडा नं. १	बगहीपूर

५	ल्याण्ड फिल्ड साइट निर्माण	वडा नं. १	बघुवा सामुदायिक बन क्षेत्र
६	सडक किनारहरुमा बृक्षरोपण कार्याक्रम	वडा नं. १	

९.१६. महिनावारी स्वच्छता प्रवर्द्धन योजना

यस गाउँपालिकामा महिनावारी स्वच्छताको समग्र अवस्था सन्तोषजनक छ । घर सर्वेक्षण र छलफलका क्रममा पाइएको तथ्यका आधारमा धेरैजसो महिलाहरु पुर्नपयोग गर्न सकिने कपडाको प्रयोग गर्ने गरेका छन र युवतीहरुमा भने स्यानिटरी प्याडको प्रयोग गर्ने गरेको पाइएको छ तर प्रयोग गरिसके पछिको व्यवस्थापनको अवस्था नाजुक रहेको छ । महिनावारी व्यवस्थापनका लागि पुर्नप्रयोग गरिने कपडाको स्वच्छतामा भने केहि प्रश्नहरु खडा भएका छन । यसकारणले आर्थिक अवस्थामा सुधार गरि स्यानिटरी प्याड प्रयोग गर्नलाई प्रोत्साहन गर्नका लागि शैक्षिक संस्था, आमा समुहहरु र किशोरिहरुमा वकालत गरिने छ । विद्यालयहरुमा पनि महिनावारी व्यवस्थापनको अवस्था सन्तोषजनक नरहेकोले बिद्यालयहरुमा पनि महिनावारी व्यवस्थापनका योजनाहरु कार्यान्वयन गरिने छ ।

९.१७. साबुनपानीले हात धुने कार्य योजना

जोखिमपूर्ण अवस्थामा साबुनपानीले हात धुने घरपरिवारको अवस्था सन्तोषजनक रहे पनि यस्ता परिवारको संख्या सत प्रतिशत गरिनु पर्ने देखिएको छ । यस कार्यका लागि विद्यालयहरुमा विद्यार्थीहरु द्वारा र समुदायहरुमा आमा समुहहरद्वारा अभियानको रुपमा सन्चालन गरिने छ ।

९.१८. पूर्ण सरसफाईका सूचक, घोषणा र प्रमाणिकरण प्रक्रिया

नेपालको पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शन २०७३ अनुसार पूर्ण सरसफाई अभियान अर्न्तगत सफा र स्वच्छ चरण एवं पूर्ण सरसफाई उन्मुख चरणको स्व घोषणा वा प्रमाणीकरणका लागि अनुगमन गर्दा तपशिलका सूचकहरुलाई आधार मानी उक्त क्षेत्रको अबस्थाको लेखाजोखा, घोषणा एवं प्रमाणीकरणको अनुमोदन प्रकृया अबलम्बन गरिने छ ।

९.१८.१. सफा र स्वच्छ अवस्था क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरु

तल दिइएका ७ वटा मुख्य सूचकहरु अध्ययन गरी सो हासिल भएको पाईएमा कुनै क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र भनी स्व-घोषणा वा प्रमाणीकरण सकिने छ ।

९.१८.१.१. योजना तर्जुमा तथा व्यवस्थापन

- समन्वय समिति सक्रिय रहेका,
- वास योजना तर्जुमा भएको
- क्षमता विकासको लागि तालिमहरु सञ्चालन गरिएका,

९.१८.१.२. चर्पीको समुचित प्रयोग

- प्रत्येक घरधुरी, संघसंस्था र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थानहरुमा चर्पी निर्माण भइ प्रयोग भएका,
- साबुन पानी सहितको सुरक्षित, सफा चपी भएका,

- खुला ठाँउमा दिसा नभेटिएका,
- संघसंस्थाका र सार्वजनिक शौचालय प्रयोगकर्तामैत्री भएका,

९.१८.१.३. व्यक्तिगत सरसफाई

- प्रत्येक घरले उपयुक्त स्थानमा साबुन पानीसहितको हात धुने स्थान बनाएका,
- घर, विद्यालय संघसस्था र सार्वजनिक शौचालयहरुमा साबुन पानीले हात धुने सुविधा (स्थान र साबुन पानी) भएका,
- घर, विद्यालय, स्वास्थ्य सस्था, कायालयहरुमा साबुन पानीले हात धुने, महिलाको मासिक धर्म व्यवस्थापन लगायतका व्यक्तिगत सरसफाइ सम्बन्धी ज्ञान र अभ्यास भएको,
- व्यक्तिगत सरसफाईमा ध्यान पऱ्याएका (समुदायका सदस्य, विद्यालयका विद्यार्थी/शिक्षक/कर्मचारी, होटेल र रेष्टुराका कर्मचारी/व्यवस्थापक समेत)

९.१८.१.४. सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग

- आधारभूत स्तरको खानेपानीमा सबैको पहुँच भएका,
- खानेपानी प्रणालीबाट सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध नभएको अवस्थामा घरायसी, विद्यालय, संघसंस्थामा पानी शुद्धीकरणका कुनै एक विधिको प्रयोग गरेर मात्र पानी पिउने गरेका,
- घरायसी पानी शुद्धीकरणका आवश्यक सामग्रीहरु स्थानीय बजारमा उपलब्ध भएका,

९.१८.१.५. सुरक्षित खानाको प्रयोग

- घरको भान्सा, होटेल, क्यान्टिन तथा रेस्टुरा सफा रहेका र बासी तथा सडेगलेको खाना नखान/नबेच्न गरेका
- खाना पकाउने र खाने भाँडा सफा हुनुका साथै खानेकुरा र पिउने पानी छोपेर राखेका,
- फलफूल तथा खानेकुराहरु राम्रोसंग सफा गरेर एवं पकाएर, तताएर खाने, खुवाउने गरेको,
- सुरक्षित खानाका अनुगमनका लागि कार्यदल गठन गरी कम्तीमा चौमासिक रुपमा अनुगमन हुने गरेका,

९.१८.१.६. घरायसी एवं संस्थागत सरसफाई

- घर, विद्यालय, संघ संस्था भित्र तथा बाहिर सफा रहेका,
- विद्यालय, संघसस्था र सार्वजनिक शौचालयहरुमा मासिक धर्म/महिनावारीमा प्रयोग गरिएका स्यानीटर प्याड वा अन्य साधनहरुका सफाइ एवं विसर्जन गर्ने वैज्ञानिक व्यवस्था भएको,
- घर आँगन एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरलाई वर्गीकरण गरी कुहिने र नकुहिने फोहोरको समुचित व्यवस्थापन गरेको । घर एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरपानीको सुरक्षित निस्कासन भएको,
- अस्पताल, उद्योग, कलकारखानाबाट निस्केको फोहोरको सुरक्षित संकलन, निस्कासन तथा विसर्जन सोही संस्थाले गर्ने गरेको,
- उपयुक्त तरिकाले पशुपंक्षीको गोठ तथा खोर र मलमूत्र व्यवस्थापन गर्ने गरेको,
- भान्सा कोठामा हावा ओहोरदोहोर हुन उचित व्यवस्था तथा धुँवा रहित चुल्होको प्रयोग भएको,

९.१८.१.७. वातावरणीय सरसफाई

- गाउँ, टोल, नगर एवं सडक, चौतारा आदि सार्वजनिक स्थानहरुको सरसफाइको लागि सरसफाई समिति गठन भएका,
- घरायसी एवं संस्थागत तहमा ठोस तथा तरल फोहार (मानव मलमुत्र बाहेक) व्यवस्थापनको आवश्यकता अनुसार उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएका (पक्की वाटरशील चर्पी र व्यवस्थित सेप्टीक ट्यांकमा जोडिएको)
- मानव मलमुत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टीक ट्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरसील चर्पी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको
- नगर वा नगरोन्मुख क्षेत्रबाट निस्कने फोहोरमैला (ठोस तथा तरल) का उचित व्यवस्थापन भएको,
- नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा ठोस फोहोरमैलाको व्यवस्थानको लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको पहिचान गरी निर्माणका योजना तर्जुमा भएका,
- व्यवस्थित ढल प्रणाली (मानव मल मुत्रीय फोहोरको व्यवस्थापन वा वैज्ञानिक फोहोरपानी प्रशोधन प्रणाली) का योजना तर्जुमा भएका,

९.१८.२. पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरु

- प्रयोगकता-मैत्री गुणस्तरीय चर्पी निर्माण भएका,
- नेपाल गुणस्तर मापदण्ड अनुसारका पिउन पानीमा सबैका पहुँच भएका,
- ग्रामीण तथा छरिएका वस्तीमा मानव मलमुत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टीक ट्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरसील चर्पी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएका
- नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा प्रशोधन सहितको व्यवस्थित ढल निर्माण भएका,
- ठोस फोहोरमैलाको व्यवस्थापनका लागि आवश्यकता अनुसार स्यानिटरी ल्याण्ड फिल्ड साइटको निर्माण गरी संचालनमा रहेका,
- नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा सम्भव भए सम्म फोहोरमैलाको कम उत्त्पादन, पुनःप्रयोग र रिसाइकल गर्ने व्यवस्था भएका,
- आकासेपानी संकलन र उपयोग गरेका,
- नदीनाला, पोखरी, ताल तलैयाको पानीको प्राकृतिक गुणस्तर कायम राखेका,
- बस्ती, टोल वरपर यथोचित हरियाली र पार्क निर्माण भएका,

९.१८.३. घोषणा प्रक्रिया

कुनै टोल, वडाद्वारा पूर्ण सरसफाईका सफा र स्वच्छ चरणको सूचक पूरा गरेपछि सम्बन्धित समन्वय समिति वा कार्यदलले उक्त क्षेत्रको अनुगमन गरी सफा र स्वच्छ क्षेत्रका उल्लिखित सूचकहरु पूरा भएको अवस्थामा आफ्नो क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्रका रुपमा स्व-घोषणा गर्ने छ ।

९.१८.४. प्रमाणीकरण प्रक्रिया

सफा र स्वच्छ क्षेत्र घोषणा गरिएपछि त्यस क्षेत्रलाई एक तह माथिको समन्वय समितिबाट अनुगमन गराई सफा र स्वच्छ क्षेत्रका रुपमा प्रमाणीकरण गरिने छ । एक तह माथिको समन्वय समितिको प्रमाणीकरण पश्चात वडा कार्यालयले आफ्नो कार्यालयमा उल्लेखित ढाँचा अनुसारको स्टीकर टाँस्ने छ । एक तह मुनिको समन्वय समितिबाट प्रमाणीकरणका लागि अनुरोध गरेमा एक तह माथिको समन्वय समितिले अनुगमन तथा अवलोकन गरी प्रमाणीकरण गर्नेछ । कुनै पनि टोल, वडामा सञ्चालित पूर्ण सरसफाई अभियानका क्रियाकलापहरुको स्व-अनुगमन तथा अनुगमन गर्दा माथि उल्लिखित सफा र स्व्चछ क्षेत्रका सम्बन्धित सूचकहरुलाई आधार मानी सफा र स्वच्छ अवस्था कायम भए वा नभएको सुनिश्चितता गरिने छ । सबै टोलहरु सफा र स्वच्छ क्षेत्र कायम भएपछि वडा क्षेत्रलाई सोही प्रक्रिया अनुरुप सफा र स्वच्छ क्षेत्र स्व-घोषणा तथा अनुमोदन एवं प्रमाणीकरण पनि गर्न सकिने छ । पूर्ण सरसफाई उन्मुख अवस्थाको सुनिश्चितता गर्नको लागि सरसफाई मार्गदर्शनले निर्दिष्ट गरेका सूचकहरु साथै यस रणनीतिक योजनाका विभिन्न विषय क्षेत्रमा निर्धारित सूचकहरु समेतलाई समेटेर एकीकृत चेकलिष्ट तयार गरी सो को आधारमा सहभागितात्मक अनुगमन पद्धति अगाडि बढाइनेछ । समग्रमा देहाय बमोजिमको अनुगमन संयन्त्र तथा पद्धतिको आधारमा अनुगमनको कार्य अगाडि बढाइनेछ ।

९.१८.५. सफा र स्वच्छ क्षेत्र घोषणा र पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा पश्चात स्टीकरको नमुना

९.१८.६. निरीक्षण, अनुगमन, मल्याङ्कन र प्रतिवेदन

कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन, गुणात्मक उपलब्धि र दिगोपनका लागि निरन्तर निरीक्षण, अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन तयारी गर्ने कार्यलाइ संस्थागत गरिनेछ । कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्नका लागि घरायसी तथा संस्थागत तहमा निरीक्षण गरिनेछ । अनुगमनका नीतिगत पक्ष, कार्यान्वयन विधि, बाधाअवरोध, चुनौती, अवसर, कार्य कौशलता, प्रभावकारिता तथा प्राविधिक पक्ष लगायतका विषयहरुमा केन्द्रित रहने छ । पूर्ण सरसफाई प्रवर्द्धनका लागि तपशिल बमोजिमका अनुगमन पद्धतिहरु अवलम्वन गरिने छन् ।

९.१८.६.१. स्वअनुगमन

सरसफाई अभियानका गाउँ तहदेखि आफूले गरेका कामहरु र कार्यक्रमका उपलब्धिहरुलाई कार्यान्वयनकर्ता संस्था स्वयंले गर्ने गरी सम्बन्धित सरोकारवालाहरुको सहभागितामा वार्षिक स्व-अनुगमन गरिने छ ।

१०. विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन योजना

१०.१. विपद जोखिम व्यवस्थापन

यस गाउँपालिकामा विविध प्रकारका विपदहरु विद्यमान रहेका छन । बाढी, आगलागी, खडेरी, भुकम्प आदि विपदहरु बारम्वार दोहोरि राख्ने विपदहरु हुन । बाढी भुकम्प जस्ता ठुला बाढीका बेलामा खानेपानी र सरसफाईको क्षेत्रमा ठुलो असर गर्ने गरेका र व्यवस्थित गर्न नसकेमा विपदले भन्दा पनि त्यस पछिको असरले ज्यान जोखिममा परेका प्रशस्त उदाहरणहरु छन । त्यसैले बिपदका बेलामा पर्न आउने समस्यालाई ध्यानमा राखि पुर्व तयारी सहितको विपद व्यवस्थापन योजना बनाई राख्नु अनिवार्य देखिएको छ । खानेपानी र सरसफाई विपद व्यवस्थापन जोखिम न्युनिकरणका लागि उल्लेखित कायक्रर्महरु विभिन्न सरोकारवाला निकायहरुको समन्वयमा गाँउपालिकामा संचालन गरिने छ ।

- ठुला र व्यवस्थित खानेपानी योजना सम्पन्न नभइ सकेको अवस्थामा प्रत्येक समुदायमा कम्तिमा एक वटा उच्च प्लेटफर्म भएको करिब १०० मिटर गहिराईको हाते पम्प बनाउने र आपतकालिन बाढीको अवस्थामा त्यो हातेपम्प प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने
- सार्वजनिक र संस्थागत शौचालयहरु पनि बाढि आउने अधिकतम सतह भन्दा माथि सम्म उठाएर निर्माण गर्ने
- गाउंपालिका तथा वडा स्तरीय समिति तथा उपसमितिहरुलाई आपतकालिन समयमा खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छताको क्षेत्रमा गर्नु पर्ने पूर्व तयारी बिषयमा तालिम उपलब्ध गराइ समन्वय समितिहरुको क्षमता र सीप अभिवृद्धि गराइने छ ।
- विभिन्न क्लस्टरहरुसँग वास क्लस्टरको समन्वय गराउने ।
- विपद् सम्बन्धी तयार भएको रणनीतिक कार्य योजनालाई अद्यावधिक गर्ने ।
- गाउंपालिका स्तरबाट जोखिमको नक्शांकन गर्ने
- पियूष, वाटरगार्ड जस्ता क्लोरिनेसन गर्ने औषधिको भण्डारण मजबुत राख्ने ।
- तुरुन्त तयार गर्न सकिने डिजाइनको चर्पी निर्माण गर्ने सामग्रीहरुको भण्डारण गर्ने ।
- पानीको गुणस्तर जाँच्ने विधि-औजार/उपकरणको व्यवस्था गर्ने ।
- सहजकर्ता/स्वयंसेवकहरु तलिम दिइ विपद्को अवस्थामा खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छताका निमित्त परिचालन गर्ने ।
- मानवीय सहयोगको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र भविष्यमा हुन सक्ने विपद्को लागि तालिम प्राप्त मानव संसाधन तैयारी अवस्थामा राख्ने ।
- आपत्कालिन अवस्थाको लागि शीघ्र उद्धारका कार्य पद्धतिको विकास र अवलम्बन गर्ने ।
- आपतकालिन अवस्थाको लागि तय गरिएका खुला स्थानहरुको पहिचान र जानकारी सम्पुर्ण समुदायमा गराउने
- समुदायहरुलाई जोखिम प्रतिरोधि संरचनाहरु निर्माणमा सहजिकरण गने
- गाउंपालिकामा जगेडा कोष व्यवस्थापन गर्ने ।
- सूचना व्यवस्थापन ब्यवस्थित गर्ने ।
- विपद्को बेला साबुन पानीले हात धुने, सफा पानी, सुविधाको उचित मर्मत सम्भार र ठोस र तरल फोहोरमैला व्यवस्थापनमा ध्यान दिने ।

१०.२. जलवायु परिवर्तन अनुकुलन

राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय अध्ययन अनुसन्धानले नेपाल विश्वमा नै जलवायु परिवर्तनको असरको उच्च जोखिममा रहेको बताइरहेका बेला विशेष गरी गाँउपालिकाका सन्दर्भमा वन विनास र खोलाहरुको गिट्टी बालुवाको अत्याधिक दोहन नै विपद तथा जलवायु परिवर्तनको कारक बनेको छ । हामी एक्लैको प्रयासले जलावायु परिवर्तनको असरलाई रोक्न सक्दैनौं । तसर्थ हामीले परिवर्तनलाई आत्मसात गर्दै तयारी अवस्थामा रहनुको विकल्प छैन । तसर्थ निम्न उल्लेखित कार्यहरु संचालन गरी जलवायु परिवर्तनका असरहरुको अनुकुलन गरिनेछ ।

क्र.स	कृयाकलाप	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	गाउँपालिकामा जलवायू परिवर्तन र विपद न्यूनिकरण सम्बन्धि अभिमुखिकरण तालीम सञ्चालन	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह	विकास साझेदार
२	गाउँपालिकामा जलवायू परिवर्तन र विपद न्यूनिकरण सम्बन्धि तालीम प्राप्त मानव संसाधनको रोष्टर तयार गर्ने	डिवाससिसि, सचिवालय	विकास साझेदार
३	जलवायु अनुकुलन योजना तयारी तथा कार्यान्वयन - पालिका र वडा तहमा)	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साझेदार
४	विपत न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन योजना तयारी तथा कार्यान्वयन (पालिका र वडा तहमा)	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह तथा आम जनसमुदाय	विकास साझेदार
५	जलबायू परिवर्तनका असर तथा जोखिम न्यूनीकरण गरी निर्माण तथा मर्मत सुधार गरि खानेपानी आयोजना सञ्चालन	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह तथा आम जनसमुदाय	विकास साझेदार
६	जलबायू परिवर्तनका असर तथा जोखिम न्यूनीकरण गरी बाटोघाटो लगायतका संरचना निर्माण गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह तथा आम जनसमुदाय	विकास साझेदार
७	घरभित्रको धुवाँ रहित वडा र नपा घोषणा गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह, आम जनसमुदाय	विकास साझेदार
८	जलवायु परिवर्तनको जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धि कार्य गर्ने निकायहरु बीचमा सञ्जाल, नियमित बैठक र समिक्षा	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साझेदार
९	विपत तथा प्रकोपको सम्वोधनको लागि क्लोरिन झोल, सरसफाई सामग्रीको भण्डारण गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साझेदार
१०	आपतकालिन खानेपानी र सरसफाई सम्बन्धी कोष स्थापना गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साझेदार
११	खानेपानी तथा सरसफाई आयोजनाको स्रोत संरक्षणको लागि वृक्षारोपण गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह, आम जनसमुदाय	विकास साझेदार
१२	भुसंरक्षण, तठबन्धन, नदिखोला छेउमा वृक्षारोपण	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह, आम जनसमुदाय	विकास साझेदार

११. शिप तथा क्षमता विकास योजना

११.१ पालिका स्तरमा क्षमता अभिबृद्धि क्रियाकलापहरु

खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि मूलत दिगो रुपमा बानी व्यवहार विकास र योजनाहरुको निर्माण, मर्मत सम्भार र दिगोपना कायम गर्ने कार्यमा केन्द्रित रहने छ । तथापि, उक्त क्षमता अभिवृद्धि मार्फत खानेपानि र सरसफाईलाई आयआर्जन, जीविकोपार्जन, पर्यावरणीय सन्तुलन र विपद् व्यवस्थापन आदि पक्षहरु सम्बोधन गर्ने साधनको रुपमा समेत प्रवर्द्धन गरिने छ । खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता अभियान सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्दा गाउँपालिकामा आवश्यकता अनुसार प्रशिक्षण, अभिमुखीकरण र गोष्ठीहरु संचालन गरिने छ । साथै गाउँपालिका तहका विभिन्न सराकारवालाहरुलाइ लक्षित गरी आवश्यकता अनुसार प्रशिक्षक प्रशिक्षण, गोष्ठी, तालिम, अभिमुखीकरण आदि समावेश गरी खानेपानी र पूर्ण सरसफाई म्यानुअल तयारी गरिने छ । यसैगरी मानव मलमुत्रीय फोहोर व्यवस्थापन, फोहोरपानी प्रशोधनका लागि आवश्यकता अनुसार उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएका, ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई सुरक्षा योजना लगायत आवश्यक विषयहरुका तालिम म्यानुअल समेत तयार गरिने छ ।

क्र.स	कृयाकलापहरु	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोग तथा सहजीकरण
१	पालिकावाससिसिका पदाधिकारी र पालिकाका विषयगत इकाइका फोकल पर्सनका लागि पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम (२ दिन)	पालिका वास सिसि	पालिकावाससिसि /पालिका /विकास साझेदार
२	आधारभूत तथ्याँक संकलन तथा अद्यावधीकरण	पालिका, वडा वास सिसि	पालिका, विकास साझेदार
३	गाउँपालिकाको वास योजना तर्जुमा कार्यशाला - शुरुमा २ दिन, अन्तिमरुप दिन १ दिन गरि ३ दिन)	पालिका वास सिसि	पालिका /विकास साझेदार
४	पालिकाको वास योजना छपाई तथा सार्वजनीकरण	पालिका वास सिसि	पालिका, विकास साझेदार
५	पालिकाबास सिसिको नियमित मासिक बैठक	पालिका वास सिसि	पालिका /विकास साझेदार
६	पालिका स्तरमा वास योजनाको कार्यान्वयन, उपलब्धी तथा भावी योजना तर्जुमाका लागि अर्ध बार्षिक तथा बार्षिक समिक्षा गोष्ठी	पालिका वास सिसि	पालिका /विकास साझेदार
७	वडा स्तरीय खानेपानी,सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिहरु गठन, कार्य दल र अनुगमन समिति गठन र परिचालन	पालिका/वडा वास सिसि	पालिका/वा.का. वडा वास सिसि

८	वडा वास सिसिका पदाधिकारी र सरोकारवालाहरुको लागि लागि पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम (२ दिन)	पालिका/वडा वास सिसि	पालिका /विकास साझेदार
९	वडाको वास योजना /पूर्ण सरसफाई रणनैतिक योजना तर्जुमा कार्यशाला (पहिले १ दिन, अन्तिम रुप दिन १	वडा वास सिसि	पालिका वास सिसि, पालिका /विकास साझेदार
१०	वडा वास सिसिको नियमित मासिक बैठक सञ्चालन	वार्ड वास सिसि	पालिका वास सिसि, विकास साझेदार
११	वडाहरुको वास योजना छपाई तथा सार्वजनीकरण	वडा वास सिसि	पालिका वास सिसि, पालिका /विकास साझेदार
१२	सरसफाई आचारसंहिता कार्यान्वयन गराउने	पालिका/वडा वाससिसि	पालिका /वडा कार्यालयहरु /विकास साझेदार, सुरक्षा निकाय
१३	सरसफाई कार्डको व्यवस्था र लागू गर्ने	पालिका/वडा वाससिसि	पालिका /वडा कार्यालयहरु /विकास साझेदार
१४	पालिका स्तर तथा वडा कार्यालयहरुमा सरसफाई कोषको स्थापना, सुदृढिकरण, परिचालन	पालिका/वडा वाससिसि	पालिका /वडाहरु/विकास साझेदार
१५	पालिका तहमा खानेपानी तथा सरसफाई स्रोत केन्द्र स्थापना तथा सुदृढिकरण	पालिका वास सिसि	पालिका / विकास साझेदार
१६	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्थाहरुमा स्रोत केन्द्र स्थापना तथा सुदृढीकरण	पालिकारवडा वाससिसी, जिजस्वाका	पालिका /वडाहरु/विकास साझेदार
१७	पालिका तहमा खानेपानी,सरसफाई सम्बन्धी दिवस तथा सप्ताह मनाउने	पालिकावाससिसि,	पालिका /वडाहरु/विकास साझेदार
१८	पालिकाबाट वडा स्तरमा समय समयमा गरिने संयुक्त अनुगमन - उपलब्धीको मापन गर्न, उत्प्रेरणा जगाउन)	पालिकावाससिसि, संयुक्त अनुगमन टोली	पालिका /विकास साझेदार
१९	घोषणा पूर्वको अनुगमन : प्रमाणीकरण तथा स्वीकृतीका लागि पालिकाबाट वडा स्तरबाट अनुरोध भए पछि गरिने संयुक्त अनुगमन	पालिकावाससिसि, संयुक्त अनुगमन टोली	पालिका /वडाहरु/विकास साझेदार
२०	सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय, दातृ संस्था, एवं जिल्ला र पालिकामा अवस्थित बहु क्षेत्रगत सरोकारवालाहरुसँग समन्वय, बैठक	पालिका वास सिसि	पालिका, वडाहरु

२१	अनुगमन गर्ने (वास योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन, उपलब्धीको मापन तथा कार्य योजना पुनरावलोकनका लागि)	पालिका वडा वास सिसि, अनुगमन टोली	पालिका /वडाहरु/विकास साझेदार
२२	पालिका वडा स्तरमा पूर्ण सरसफाई बारेमा सचेतना जगाउन तथा अभियानलाई निरन्तरता दिन आवश्यक पहिचान गरिएका मानव स्रोतहरुको पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने	पालिका/वडा वाससिसि	पालिका /वडाहरु/विकास साझेदार
२३	अर्ध बार्षिक /बार्षिक पूर्ण सरसफाई बुलेटिन प्रकाशन गर्ने	पालिका वास सिसि	पालिका /वडाहरु/विकास साझेदार

११.२. समुदाय स्तर क्षमता अभिबृद्धि क्रियाकलापहरु

समुदायस्तरमा तालिमहरु केहि छानिएका व्यक्तिहरु मात्र संलग्न हुने औपचारिक र खर्चिला कार्यक्रमहरु भन्दा अभियानका रुपमा सबै समुदायहरुलाई समेटने कार्यक्रमहरु गरिने छ । तथापि केहि क्षमता विकासका कियाकलापहरु गाउँ सभाको निर्णय र प्राथमिकताको आधारमा वडाहरुको सिफारिस, गाउँपालिका वास समन्वय समिति र गाउँ कार्यपालिकाको निर्णय बमोजिम वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।

क्र.सं.	कार्यक्रम	वडा
१	ग्रामिण मर्मत सम्भार कार्यकर्ता तालिम	१ देखि ६
२	प्लम्विङ्ग तालिम	१ देखि ६
३	खानेपानी योजना उपभोक्ता समितहरुलाई लेखा आर्थिक तथा लेखा व्यवस्थापन तालिम	१ देखि ६
३	पूर्ण सरसफाई वार्ड निर्माण सम्बन्धि कार्यक्रमहरु(विद्यालय सरसफाई कक्षा, सेनिटरी प्याड निर्माण तालिम, प्लास्टिकमुक्त अभियान, हात धुने तालिम, महिनावारी स्वच्छता कार्यक्रम आदि)	१ देखि ६
४	वडाका सबै टोलहरुमा पूर्ण सरसफाई तालिम तथा अभिमुखिकारण संचालन गर्ने	१ देखि ६
५	प्लाष्टिकका झोला तथा बस्तुहरुको प्रयोग कम मात्रामा गर्ने व्यवस्थापन सम्बन्धी अभियान चलाउने	१ देखि ६
६	विद्यालयहरुमा शौचालयको प्रयोग तथा हात धुने क्रियाकलाप र विधि सम्बन्धित तालिम तथा प्रयोगात्मक क्रियाकलाप गर्ने	१ देखि ६
७	वडाका सबै टोलहरुमा फोहोर जलाउने ठाउँ निर्माण निर्माण गर्ने	१ देखि ६

१२. पुरक विषय सवाल (Cross-cutting Issues) र सम्वोधन योजना

यस गाउँपालिकामा खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छताका सवालमा तल उल्लेखित पुरक विषय वा सवालहरु विद्यमान रहेका छन जसलाई सम्वोधन गर्ने योजना यो वास योजनामा परिकल्पना गरिएको छ ।

१२.१ लैंगिक तथा समावेशिकरण मुल प्रवाहिकरण

नेपाल बहुभाषिक, बहुजातिय र भौगोलिक विविधता भएको राज्य हो । समाजमा व्याप्त अन्ध विश्वास र रुढिवादीका अलावा निम्न शैक्षिक स्तरका कारण पनि समाजमा असमानता हरु विद्यमान रहेका छन । जसका कारणबाट समाजमा रहेका बिभिन्न श्रोतहरुको असमान वितरण तथा उपयोग हुने गरेको छ । यस वास योजनामा खानेपानी तथा सरसफाईका सेवाको न्यायोचित वितरण तथा उपभोग गर्ने सवालमा समेत बिचार पुऱ्याएर योजना छनौट तथा कार्यान्वयन र मर्मत, संचालन प्रकृया र निति निर्माण तहमा पछाडि पारिएका समुदायहरुको संलग्नताको प्रत्याभुति गरिने छ । योजनाको प्राथमिकिकरणको पहिलो बुदाँमा नै पछाडि पारिएका र हाल सम्म उपभोगको अधिकारबाट वन्चित समुदायलाई प्राथमिकतामा राख्ने उल्लेख गरेर जातिय, धार्मिक र अति गरिबीको कारणले बन्चितिमा परेका समुदायहरुमा पहिलो चरणमा नै कार्यक्रमहरु प्रस्ताव गरी कार्यान्वयनमा जाने परिकल्पना गरिएको छ ।

संविधानमा नै व्यवस्था भए बमोजिम महिलालाई नीति निर्माण तहमा आवद्ध गराउनका लागि विभिन्न समितिहरुको पदाधिकारीमा अनिवार्य संलग्नताको नितिका अलावा महिला मैत्रि वास सेवा निर्माणमा पनि बिशेष ध्यान दिईने छ ।

क्र.स	कृयाकलाप	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	पालिकामा पूर्ण सरसफाई बुस्नर लगायतका सूचना, शिक्षा तथा सञ्चारमुलक सामग्रीहरु तयार पार्ने (पोष्टर, गीत, अडियो, भिडियो सडक नाटक आदि)	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साझेदार
२	ठाउँ ठाउँमा पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी होर्डिङ्ग बोर्डहरु राख्ने, घर तथा कार्यालयमा आनीबानी परिवर्तन सम्बन्धी फेलेक्स पोष्टर राख्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साझेदार
३	Communication Strategy plan तयार पारी संलग्न निकायहरु बीचमा समन्वय र सहकार्य गरी एकै किसिमका व्यवहार परिवर्तन सम्बन्धी सामग्री (फेलेक्स, पोष्टर आदि) प्रयोग गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साझेदार
४	पालिका तथा वडा स्तरीय समन्वय समितिहरु, तालिम गोष्ठिहरुमा पछाडि पारिएका वर्गहरुको सहभागिता वृद्धि गर्न अन्तरक्रिया तथा अभिमुखिकरण गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साझेदार
५	पछाडि पारिएका वर्गहरुलाई लक्षित गरी आनीबानी परिवर्तन र सहभागिता वृद्धि सम्बन्धमा अभिमुखीकरण तथा सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साझेदार

६	खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समितिमा ३३ प्रतिशत र मुख्य पदमा कम्तीमा १ महिलाको प्रतिनिधित्वका लागि उपभोक्ता समितिहरुलाई उत्प्रेरणा जगाउने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह, खासउस	विकास साझेदार
७	खानेपानी,सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिहरुमा महिला प्रतिनिधित्व वृद्धि गराउने (वडा वाससिसीमा ३३ प्रतिशत, अन्यमा सकेसम्म)	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह, खासउस	विकास साझेदार
८	पालिका तथा वडा तहमा सञ्चालन गरिने जुनसुकै तालिम,गोष्ठीमा आनीबानी परिवर्तन, सामाजिक समावेशीकरणलाई समावेश गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साझेदार
९	सचेतना मूलक खोज मूलक कार्यक्रम प्रसारण तथा प्रकाशन गर्ने एवं प्रमाणमा आधारित पैरवी तथा सञ्चार प्याकेजको प्रयोग गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साझेदार
१०	खानेपानी उपभोक्ता समितिमा महिला तथा पछि पारिएका वर्गको समानुपातिक र अर्थपूर्ण प्रतिनिधित्व गराउने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह, खासउस	विकास साझेदार

१२.२ प्रयोगकर्ता मैत्री संरचना निर्माण योजना

यस वास योजना कार्यान्वयनको शिलशिलामा निर्माण हुने सम्पुर्ण खानेपानी तथा शौचालयका संरचनाहरु प्रयोगकर्ता मैत्री हुनेछन ।

महिला मैत्री वास सेवा	• युरिनल सहितको महिला पुरुषका लागि बेग्ला बेग्लै शौचालय • पुरुषको युरिनल करिब ३ फिटको उचाइमा भने महिलाको भुंइमा टायल लगाएको हुनु पर्ने • महिला युरिनलको तरल पदार्थ राम्रो संग बग्ने गरि भिरालोपन मिलाएको हुनुपर्ने • शौचालयको ढोका खुला हुंदा पनि चर्पी कोठा र युरिनल बाहिरबाट नदेखिने गरि डिजायन गरिएको हुनु पर्छ • चर्पीको प्रत्येक कोठामा स्यानिटरि प्याड राख्नको लागि ढकन भएको बाल्टिन अनिवार्य राखिएको हुनु पर्नेछ • शौचालयको कोठामा पर्याप्त ठाउँ राखिएको हुनु पर्छ
बालमैत्री वास सेवा	• बिभिन्न उमेर समुहका बच्चाहरुका लागि चुकल, हात धुने बेसिन र धाराको साइजमा विविधता हुनुपर्ने • शौचालयका भित्तहरुमा बिभिन्न रंगिन सन्देसमुलक चित्रहरु कोरिएको हुनु पर्छ
अपाङ्गमैत्री वास सेवा	• कोठाको साइज सामान्य भन्दा ठुलो हुनु पर्ने जसले गर्दा ह्विल चेयर सजिलै घुमाउन सकियोस

	• शौचालय जाने बाटो र वरण्डामा पनि ह्विल चेयर सजिलै जाने खालको फराकिलो बनाउनु पर्ने • भित्रि कोठाको भित्ताहरुमा ह्याण्डलहरु राखिएको हुनु पर्दछ जसको कारणले शारिरक अशक्तता भएका व्यत्तिले सहजताक साथ चर्पी प्रयोग गर्न सकुन • दृष्टि विहिनहरुका लागि विशेष चिन्ह भएको वाटो निर्माण गर्नु पर्ने
अन्य	• ढोकाको साइज सबै साइजका व्यक्तिलाई मध्यनजर गरि बनाउन पर्ने • ढोका बाहिर नै हातधुने बेसिन राखिनु पर्ने • ढोका जहिलेपनि भित्र तिर खोलिन पर्ने र ह्याण्डल दाहिने हात तिर पारिनु पर्ने • हात धोएको पानी युरिनल भएर बग्ने बनाउनु पर्ने

१३. अनुगमन मुल्याङ्कन र वास योजना पुनरावलोकन

१३.१. योजना कार्यन्वयन अवधारणा

पालिकाको वास योजनालाई पालिका परिषदमा अनुमोदनका लागि पेश गरिनेछ ।

यो खासस्व योजना गाउँपालिकावाट औपरिचारिक रुपमा पारित भएपछि यस योजनाले निर्धारण गरेको उद्देश्य हासिल गर्ने दायित्व स्वतः स्थानीय तहको हुनेछ । वास योजनाको कार्यान्वयन पक्षलाई थप प्रभावकारी तथा लक्ष्य केन्द्रित बनाउन अर्धबार्षिक तथा बार्षिक समीक्षा गोष्ठीको आयोजना गरिने छ ।
वैधानिक रुपमा यस योजनाको कार्यान्वयनको जिम्मेवारी गाउँपालिकाको अध्यक्षको अध्यक्षतामा गठन हुने गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिती (Rural Municipality level Water Sanitation and Hygiene Coordination Committee-RM-WASH-CC) को हुनेछ । गाउँपालिका स्तरमा समन्वय, श्रोत पहिचान, परिचालन, अनुगमनको मूख्य जिम्मेवारि यस समन्वय समितीको भएपनि यसको सहयोगी हातको रुपमा प्रत्येक वडाका वडा अध्यक्षको अध्यक्षतामा गठन हुने वडा स्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिती (Ward level Water Sanitation and Hygiene Coordination Committee-W-WASH-CC) ले वडा भरिको खासस्व सम्वन्धि योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र समन्वय सहकार्यको भुमिका निर्वाह गर्नेछ । त्यसै गरी वडाले टोल स्तरमा पनि टोल स्तरीय समन्वय समिती गठन गरी परिचालन गर्नेछ । यसरी यो योजना कार्यान्वयनको औपचारिक रुपमा समुदायदेखि गाउँपालिका तहसम्मको संरचना तयार हुनेछ ।

यो योजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने आर्थिक तथा मानवीय श्रोत जुटाउनको लागि वडा र गाउँपालिकाले नियमित रुपमा वार्षिक बजेटमा यस सम्वन्धि कार्यक्रम समावेश गर्दै जानेछन । वास योजनामा प्रक्षेपण गरिएको अनुमानित बजेट र गाउँपालिका स्तरमा हाल उपलब्ध तथा उपलब्ध हुन सक्ने बजेट बीचको असन्तुलन लाई हटाउन नेपाल सरकारसँग थप बजेट तथा कार्यक्रम माग गर्ने, दातृ निकायहरुसँग समन्वय गरिने छ ।भौतिक श्रोत जुटाउनको लागि घरपरिवारले पनि यथासक्य सहभागिता जनाउनेछन । स्थानीय तहलाई कार्य क्षेत्र वनाइ कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आउने विभिन्न गैह्र सरकारी तथा दातृ निकायहरुले खासस्व सम्वन्धि कृयाकलापमा खर्च गर्ने बजेट यस योजनामा उल्लेखित कृयाकलापमा खर्च गर्ने द्विपक्षीय समझदारि गरिनेछ र सोहि अनुरुप एकद्धार प्रणालीवाट कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

१३.२. अनुगमन योजना

१३.२.१. अनुगमन ढाँचा तथा पद्धति

गाँउपालिका र वडा तहमा अनुगमन प्रणाली स्थापना गरिनेछ । गाँउपालिका तहका वाश क्रियाकलापहरुको आवधिक अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी गाँउपालिका स्तरीय समन्वय समिति अन्तर्गतको मुख्य कार्यदलको हुनेछ । वडा र समुदाय तहमा पनि अनुगमन कार्यदल गठन गरिनेछ । जसमा वडाका सदस्य सहित राजनीतिक दलका सदस्य,नागरिक समाज, शिक्षा, स्वास्थ्य एवं संचार क्षेत्रबाट आवश्यक प्रतिनिधि समावेश गरी गठन गरिनेछ । विभिन्न तहका समन्वय समिति अन्तगर्त गठित अनुगमन दलले योजनामा समावेश क्रियाकलापहरुको लेखाजोखा तथा अवलोकलन गर्नेछ । यसका लागि उद्धेश्य, प्रकृया, प्रभाव सम्बन्धी सुचकहरु विकास गरिनेछ । स्थानीय उपभोक्ता समिति,उपभोक्ता, कार्यक्रम संचालन गर्ने निकाय नागरिक समाज आदिको उपस्थितिमा अनुगमनका क्रियाकलापहरु गरिनेछ ।

१३.२.२. सूचक

खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता कार्यक्रमका आधारभूत सुचकहरु विकास गरिनेछ । यस्ता सुचकहरु विकास गर्दा खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी नीति , नियम ,मार्गदर्शन र सम्बन्धित योजनाको उदेश्य र कार्यपद्धति लगायतका संरचनालाई ध्यान दिइनेछ ।

१३.२.३. अनुगमनको तह

अनुगमनको तह यसप्रकार हुनेछ

- समुदाय स्तर
- वडा स्तर
- गाँउपालिका स्तर

१३.२.४. अनुगमन विधी

- पालिका तथा वडा वास समन्वय समति
- स्वअनुगमन, सहभागितामुलकसंयुक्त अनुगमन
- सुरुवाती मध्यावधि तथा अन्तिम अनुगमन
- चरणबद्ध अनुगमन

१४. योजना परिमार्जन

गाँउपालिकामा गुरुयोजना परिमार्जन गर्नका लागि गाँउपालिका वास समन्वय समितिको सिफारिसमा प्रत्येक ३ वर्षमा अद्यावधिक वा परिमार्जन गरेर गाँउ सभाबाट पारित गरिनेछ ।

१५. वास योजना स्विकृति र अवधि

वास योजना स्थानीय तहले स्वीकृत गरेर पालिका सभाबाट पारित गरेको मिति देखि लागु हुनेछ।

१६. अनुसुचि

अनुसूची १६.१ गाँउपालिकाको एकीकृत वास कार्य योजना

क.नं	क्षेत्र	कार्यक्रमहरु	प्रकार	वडा	जनसंख्या /घरधुरी	अनुमानित लागत	योजना अवधि			कैफियत
							०७७ देखि ०८०	०८१ देखि ०८४	०८५ देखि ०८७	
१	खानेपानी	खानेपानी योजना	नयाँ	१ देखि ६	७१७२	८,६२,००,०००	३,००,००,०००	३,००,००,०००	२,६२,००,०००	जनसंख्या
२	सरसफाई र स्वच्छता	घरायसी शौचालयको स्तरोन्नति	पक्कि	१ देखि ६	११०४	५५,२०,०००	५५,२०,०००	०	०	घरधुरी
		सार्वजनिक स्थल, संस्था र विद्यालयहरुमा शौचालय (पानी तथा हात धने सुबिधा सहित)	नयाँ	१ देखि ६		८,४०,००,०००	३,००,००,०००	३,००,००,०००	२,४०,००,०००	
		पूर्ण सरसफाई वडा/गाउँपालिका निर्माण सम्बन्धी कार्यक्रमहरु (विद्यालय सरसर्फाइ, स्यानटरी प्याड निर्माण तालिम, प्लाष्टिक मुक्त अभियान, हात धुने तालिम, महिनावारी स्वच्छता कार्यक्रम आदि)	तलिम र सामाग्री	१ देखि ६		६०,००,०००	२०,००,०००	२०,००,०००	२०,००,०००	गाउँपालिका स्तरीय

		पथरैयामा ढल तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना	निर्माण	वडा नं. ५		५०,००,०००	२५,००,०००	२५,००,०००	०	
		फोहरमैला व्यवस्थापन	तलिम र सामाग्री	वडा नं. ६		५,००,०००	२,५०,०००	२,५०,०००	०	
		विहानीबजार ढल निकास गुरुयोजना	निर्माण	वडा नं. १		५०,००,०००	२५,००,०००	२५,००,०००	०	
		ल्याण्ड फिल्ड साइट निर्माण	निर्माण	वडा नं. १		३,००,००,०००	१,५०,००,०००	१,५०,००,०००	०	
		सडक किनारहरुमा बृक्षरोपण कार्यक्रम	कार्यक्रम	वडा नं. १		२,००,०००	२,००,०००	०	०	
३	**शिप तथा क्षमता विकास तालिम**	ग्रामिण मर्मत सम्भार कार्यकर्ता तालिम	तलिम र सामाग्री	१ देखि ६		२,५०,०००	२,५०,०००	०	०	गाउँपालिका स्तरीय
		प्लम्विङ्ग तालिम	तलिम र सामाग्री	१ देखि ६		२,५०,०००	२,५०,०००	०	०	गाउँपालिका स्तरीय
		खानेपानी योजना उपभोक्ता समितहरुलाई लेखा आर्थिक तथा लेखा व्यवस्थापन तालिम	तलिम र सामाग्री	१ देखि ६		२,००,०००	२,००,०००	०	०	गाउँपालिका स्तरीय

जम्मा लागत				**२२,३१,२०,०००**	**८,८६,७०,०००**	**८,२२,५०,०००**	**५,२२,००,०००**	

अनुसुचि १६.२: गाउँपालिका स्तरिय वास योजना तर्जुमा वैठक माइनुट

आज मिति २०७७ साल मंसिर १९ गतेका दिन यस गेरुवा गाउँपालिका का अध्यक्ष श्री जमान सिंह के.सी. ज्यू को अध्यक्षतामा गाउँ कार्यपालिका को ८० औं बैठक बसी तपशिलको उपस्थितीमा तपशिलका निर्णयहरु पारित गरियो ।

उपस्थिती

श्री	जमान सिंह के.सी.	अध्यक्ष
"	हिमा कुमारी थारु	सदस्य
"	दयाराम बैद्य थारु	"
"	आलोक कुमार थारु	"
"	पुनाराम थारु	"
"	काल बहादुर चलाउने	"
"	धर्म प्रकाश थारु	"
"	अमित कुमार खड्का	का.वा.प्र.अध्यक्ष सदस्य
"	चन्द्रकृपा कार्की	सदस्य
"	शान्ति चौधरी	"
"	राजु बहुवाला खत्री	"
"	मोतिला शर्मा पौडेल	"
"	जम बहादुर वि.क.	"
"	लक्ष्मण बहादुर नेपाली	"
"	कार्की प्रसाद पौडेल	सचिव

अन्य उपस्थिती

श्री	नवराज अधिकारी	हिडा शाखा प्रमुख
"	तिर्थ बहादुर सिंह	लेखा शाखा प्रमुख
"	कुल नारायण चौधरी	ना.सु.
"	शंकर रोकाया	इन्जिनियर
	प्रकाश शर्मा	सूचना अधिकारी

Scanned with CamScanner

निर्णय नं. १ गेरुवा गाउँपालिका स्थानीय बाधा समितिको बैठक बार बसेर भएका छलफलमा समावेश भएका योजनाहरु लुम्बिनी प्रदेश सरकार समक्ष माग गर्ने निर्णय गरियो ।

क. खानेपानी तथा सरसफाई योजनाहरु

प्रा.क.सं	आयोजना	वडा नं.	टोल	घरधुरी संख्या	प्रविधि	कैफियत
१	६ नं. वडामा खानेपानी ट्याङकी निर्माण गर्ने आयोजना	६	सबै वडा	१२२७	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	संघ सरकारको खानेपानी मन्त्रालयमा प्रस्ताव पठाईसकीएको
२	५ नं. वडा खानेपानी आयोजना	५	सबै वडा	१३७३	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	
३	१ नं. वडा खानेपानी आयोजना	१	सबै वडा	१०७६	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	
४	४ नं. वडा खानेपानी आयोजना/जनता मा.वि.	४	सबै वडा	१४५८	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	
५	३ नं. वडा खानेपानी आयोजना	३	सबै वडा	१०७२	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	
६	२ नं. वडा खानेपानी आयोजना	२	सबै वडा	९६६	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	

ख) सार्वजनिक स्थल, संस्था र विद्यालयहरुमा शौचालय (पानी तथा हात धने सुविधा सहित)

प्रा.क.म	सार्वजनिक स्थल/विद्यालय/संस्था को नाम	वडा न.	कैफियत
१	पशुपतिनगर स्वास्थ्य चौकीमा शौचालय निर्माण	५	पथरैया
२	बालुबाटारको सार्वजनिक जग्गामा शौचालय निर्माण	३	शान्तिबजार
३	एक प्रिय राठौर मावि पाताभार	२	पाताभार
४	जानकी मावि जनकनगरको कार्यलय सार्वजनिक शौचालय	१	जनकनगर
५	जनता मावि गोला शौचालय	४	गोला
६	प्रसेनीपूर बजार क्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालय	६	प्रशेनीपूर
७	पशुपति मावि शौचालय निर्माण	५	पथरैया
८	खैरावाङ आधारभूत विद्यालय राजिपूर	२	राजीपूर
९	ईलाका स्वास्थ्य चौकी पाताभार शौचालय निर्माण	३	गणेशपूर
१०	मनाउ चौतारमा सार्वजनिक शौचालय	६	मनाउ
११	नव ज्योति पब्लिक स्कुल सार्वजनिक शौचालय	१	जनकनगर
१२	सरस्वती आवि जोधीपूर शौचालय	४	जोधीपूर
१३	सरस्वती आवि शौचालय निर्माण	५	विन्द्रा
१४	रामनगर गाउँको सामुदायिक भवनमा सार्वजनिक शौचालय	६	रामनगर
१५	बालप्रिय आ.वि. तिनघरुवा शौचालय	४	तिनघरुवा
१६	गेरुवा गाउँपालिकाको वडा नं. १ को कार्यलाय सार्वजनिक शौचालय	१	बगहीपूर
१७	कृष्ण प्रा.वि. उल्टनपूर	२	उल्टनपूर
१८	सरस्वती आवि. बनकटटी शौचालय निर्माण	३	बनकटटी
१९	जनकनगर फुटवल ग्राउण्ड सार्वजनिक शौचालय	१	जनकनगर
२०	पाताभार गणेश मन्दिर नजिक शौचालय निर्माण	२	पाताभार
२१	ने.रा.प्रा.वि. गणेशपूर शौचालय	३	गणेशपूर
२२	नेपाल राष्ट्रिय आ.वि. झुण्डी शौचालय	४	झुण्डी
२३	पशुपति प्रावि शौचालय निर्माण	५	पशुपतिनगर
२४	भगवतीमाई मन्दिरमा सार्वजनि शौचालय	६	लाहोरपूर
२५	शिवज्योति प्रावि शौचालय निर्माण	५	झवही
२६	विहानीवजार सार्वजनिक शौचालय	१	विहानीबजार
२७	किसान प्रावि खोनपूर शौचालय	४	खोनपूर
२८	उल्टनपूरमा शौचालय निर्माण	२	उल्टनपूर

Scanned with CamScanner

२९	खोनपूर चौकमा सार्वजनिक शौचालय	४	खोनपूर चोक
३०	हात्तिखल्ला दुर्गा मन्दिरमा रहेको सार्वजनिक शौचालयमा सेफ्टी ट्याकं निर्माण	६	हात्तिखल्ला
३१	नमुना प्रावि शौचालय निर्माण	५	स्याउलीबजार
३२	बगहीपूर फुटबल ग्राउण्ड सार्वजनिक शौचालय	१	बगहीपूर
३३	भैरमपूर चौराहामा शौचलय निर्माण	२	भैरमपूर
३४	बनकटटी कालिका मन्दिर नजिक शौचालय निर्माण	३	बनकटटी
३५	नव ज्योति प्रावि शौचालय निर्माण	५	सुखाड
३६	दुर्गा माई मन्दिरमा सार्वजनिक शौचालय	६	सोनाहाफाँट
३७	बगहीपूर सामुदायिक भवन सार्वजनिक शौचालय	१	बगहीपूर
३८	स्वास्थ्य चौकीमा शौचालय निर्माण	२	पाताभार
३९	राधाकृष्ण मन्दिरमा सार्वजनिक शौचालय	६	नौरंगा
४०	कृष्ण दुर्गा प्रावि शौचालय निर्माण	५	पहाडीपूर
४१	जनकनगर बसपार्क सार्वजनिक शौचालय	१	जनकनगर
४२	वडा नं. ५ को कार्यालय	५	पथरैया
४३	सखॉल बसपार्क सार्वजनिक शौचालय	१	सखॉल
४४	पथरैया बजारमा शौचालय	५	पथरैया
४५	भठेरा सामुदायिक सार्वजनिक शौचालय	१	भठेरा
४६	दक्षिण पथरैयामा शौचालय	५	पथरैया
४७	सखॉल चर्च सार्वजनिक शौचालय	१	सखॉल
४८	सुखाडमा सार्वजनिक शौचालय	५	सुखाड
४९	माधवपूर शिव मन्दिर परिपर सार्वजनिक शौचालय	१	माधवपूर
५०	स्याउलीबजारमा शौचालय	५	स्याउलीबजार
५१	नेपाल रेडक्रस भवनमा शौचालय निर्माण	६	मनाउ
५२	झवही चोकमा शौचालय	५	झवही
५३	जुगुतपूरमा शौचालय	५	जुगुतपूर
५४	पहाडीपूरमा शौचालय	५	पहाडीपूर
५५	विन्द्रा बजारमा शौचालय	५	विन्द्रा
५६	हरिपूरमा शौचालय	५	हरिपूर

ग) सरसफाई तथा स्वच्छता तर्फका कार्यक्रमहरु

प्रा.क.म	कार्यक्रम	क्षेत्र	कैफियत
१	पूर्ण सरसफाई वडा/गाउँपालिका निर्माण सम्बन्धी कार्यक्रमहरु (विद्यालय सरसर्फाइ, स्यानटरी प्याड निर्माण तालिम, प्लाष्टिक मुक्त अभियान, हात धुने तालिम, महिनावारी स्वच्छता कार्यक्रम आदि)	गाउँपालिकास्तरीय	
२	पथरैयामा ढल तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना	वडा नं. ५	पशुपतिनगर
३	फोहरमैला व्यवस्थापन	वडा नं. ६	मनाउ
४	विहानीबजार ढल निकास गुरुयोजना	वडा नं. १	बगहीपूर
५	ल्याण्ड फिल्ड साइट निर्माण	वडा नं. १	बघुवा सामुदायिक वन क्षेत्र
६	सडक किनारहरुमा बृक्षरोपण कार्याक्रम	वडा नं. १	

Scanned with CamScanner

आज मिति २०७६ मंसीर १४ गते गेरुवा गाउँपालिकाको अध्यक्ष तथा गाउँपालिका स्तरिय खानेपानी तथा सरसफाई समितिको संयोजक श्री जमान सिंह के.सी. ज्यू को अध्यक्षतामा बैठक बसी तपशिलका निर्णयहरु गरियो।

उपस्थिति

श्री	जमान सिंह के.सी.	अध्यक्ष
श्री	दिमा कुमारी थारु	उपाध्यक्ष
श्री	काली प्रसाद पंडेनी	प्रमुख प्रशासकीय अ.
श्री	देवीराम थारु	वडा अध्यक्ष, १
श्री	आलोक कुमार थारु	" २
श्री	कुनारान थारु	" ३
श्री	बला बि. चलाउने	" ४
श्री	धर्म प्रकाश थारु	" ५
श्री	अमित कु. खड्का	" ६
श्री	रामु बुढाथोकी खत्री	कार्यपालिका सदस्य
श्री	मोनिका शर्मा	"
श्री	शान्ति चौधरी	"
श्री	चन्द्रकुमा कामी	"
श्री	तारिणी ब. नेपाली	"
श्री	भुम ब. वि.क.	"
"	टंकर रोकाया	इन्जिनियर
	डि. नवराज अधिकारी	शिक्षा प्रमुख, गेरुवा गापा
	श्री कुल प्रसाद पौडेल	वि.क.
	प्रकाश शर्मा	सूचना प्रविधि अ.

Scanned with CamScanner

प्रस्तावहरु :

१.खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्वन्धि तथ्यांक प्रस्तुतीकरण, विश्लेषण सम्वन्धमा ।

२.खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता योजंना कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाको नीति तथा प्राथमिकता सम्वन्धमा ।

३.योजना तथा क्रियाकलापहरुको प्राथमिकिकरण सम्वन्धमा ।

४.सरसफाई तथा स्वच्छताको प्रर्वद्धनात्मक क्रियाकलापहरुको कार्यान्वयन सम्वन्धमा ।

५.गाउँपालिका स्तरीय तथा समुदाय स्तरका क्षमता विकास तालिमहरु सम्वन्धमा ।

६. धन्यवाद ज्ञापन सम्वन्धमा ।

निर्णयहरु :

प्रस्ताव नं १ माथि छलफल गर्दा यस गेरुवा गाउँपालिका अर्न्तगतका सम्पुर्ण घरधुरी, विद्यालय, संघसंस्था, खानेपानी आयोजना र सार्वजानिक स्थलहरुको खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्वन्धि mWater Surveyor वाट संकलित तथ्यांकको प्रस्तुतिकरण र विश्लेषण गर्ने कार्य सम्पन्न गरियो ।

प्रस्ताव नं २ मा छलफल गर्दा यस गाउँपालिकाले खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता योजना कार्यान्वयनको लागि तपसिल वमोजिमका नीति तथा प्राथमिकताहरु तयार गरेको छ ।

तपसिल :

खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता योजना कार्यन्वयनका लागि गाउँपालिकाको नीति तथा प्राथमिकता

१. सन् २०२५ सम्ममा सवै घरधुरीका लागि सुरक्षित खानेपानी र सरसफाइको लक्ष्य हासिल गर्ने ।

२. गेरुवा गाउँपालिकाको वास योजना सफल पार्नको लागि गाउँपालिकाको आफ्नो श्रोत परिचालन ले मात्र समयमै अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्न नसक्ने भएकोले सहयोगको लागि संघीय तथा प्रदेश सरकार, दातृ निकाय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था तथा अन्य सरोकारवाला सम्वद्ध पक्षलाई अनुरोध गर्ने निर्णय गरियो ।

३. वास क्षेत्रमा यस पालिकाभित्र काम गर्ने सवै सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय,दातृ संस्थाका कार्यक्रमहरु यस वास योजनाले निदृष्ट गरे वमोजिमका प्राथमिकताका आधारमा मात्र संचालन गर्ने र गराउने व्यवस्था लागु गर्ने ।

४. निर्माण सम्पन्न भएका तथा निर्माणाधिन योजानाहरुमा निर्माण लागतको १% हुन आउने वरावरको मर्मत संभार कोष स्थापना गर्न र सो कोष व्यवस्थापन तथा पारिचालनमा

Scanned with CamScanner

गाउँपालिकाले वर्षमा कम्तिमा एकपटक अनुगमन गर्ने र आवश्यकता अनुसार सरसल्लाह सुझाव तथा निर्देशन दिने ।

५. खानेपानीका मुहान तथा श्रोतहरु संरक्षणका लागि वृक्षारोपण, प्रकोप जोखिम न्यूनीकरणका लागि आवश्यक संरचनाहरु निर्माण कार्यलाई वढवा दिने र वजेट विनियोजन गर्ने ।

६. वाटो निर्माण तथा अन्य विकास निर्माणका कार्य संचालन गर्दा पानीका श्रोत तथा अन्य संरचनाहरु मा पर्न सक्ने नकारात्मक प्रभावलाई मध्यनजर गरी क्रियाकलापहरु संचालन गर्ने ।

७. सरसफाई तथा स्वच्छताको प्रवर्द्धनात्मक क्रियाकलापहरुको कार्यन्वयन गर्ने ।

८. गाउँपालिकाभित्र रहेका विद्यालय, संस्थाहरु र सार्वजनिक स्थलहरुमा सुरक्षित खानेपानी तथा सरसफाइको व्यवस्था गर्ने ।

९. गाउँपालिका भित्र संचालन गरिने वास सम्वन्धि निर्माण तथा अन्य क्रियाकलाप संचालन गर्न प्रयोगकर्ता मैत्री संरचना निर्माण र लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका विषय सम्वोधन गर्ने ।

१०. यो योजना लागु भईसकेपछी निर्माण हुने खानेपानी योजनाहरुको कार्यान्वयन गर्दा एक घर एक धारा को नीति लागु गर्ने ।

११. सन २०२७(आर्थिक वर्ष २०८३/२०८४) भित्र गेरुवा गाउँपालिकालाई पूर्ण सरसफाइ युक्त गाउँपालिका वनाउने ।

१२. वास क्षेत्रमा काम गर्ने यस गाउँपालिका भित्र काम गर्न सवै सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरुले गाउँपालिकाको अनुमतिविना कार्यहरु संचालन गर्न नपाउने र अनुमति लिएका निकायहरुले गरेको कामको प्रगति विवरण प्रतिवेदन वार्षिक रुपमा गाउँपालिकालाई पेश गर्नुपर्ने ।

१३. गाउँपालिका वास समन्वय समितिको वैठक ३ महिनामा १ पटक वसी समन्वय योजना तथा समिक्षा जस्ता कार्यलाई प्रभावकारी वनाउने ।

१४. गाउँपालिकाभित्रका सवै खानेपानी योजनाहरुमा खानेपानी सुरक्षा योजना लागु गर्ने ।

१५.गाउँपालिकाभित्रका सवै खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समितिहरु गाउँपालिकामा दर्ता गरि दर्ताको प्रमाणपत्र दिने र दर्ताको अभिलेख राख्ने ।

१६. गाउँपालिका अन्तर्गत वास योजना कार्यान्वयनका निम्ति योजना तर्जुमा,वास योजनाको वजारीकरण,विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायसंग समन्वय र साझेदारी गर्न वास सम्वन्धि विभिन्न कार्यक्रम र क्रियाकलाप संचालन,अनुगमन,सहजीकरण,सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने ।

१७.खानेपानी योजनाहरुको डिजाइन तथा कार्यन्वयन गर्दा पानीको वहुउपयोगलाई जोड दिदै साना सिचाई,कृषि,करेसावारी जस्ता विषयहरु एकीकृत गरि वास कार्यक्रमलाई जीविकोपार्जन संगै जोडेर संचालन गर्ने ।

Scanned with CamScanner

१८. वास योजनाको तर्जुमा,कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्यांकनमा आम उपभोक्ता र सम्वद्ध सवै सरोकारवाला व्यक्ति तथा निकायहरुको अर्थपूर्ण सहभागितालाइ सुनिश्चितता गर्ने साथै पछाडी परेका गरिब वर्ग तथा समुदाय र महिलाहरुलाई वास कार्यक्रममा मूल प्रवाहीकरण गर्ने ।

३. **प्रस्ताव नं ३** मा छलफल गर्दा यस गेरुवा गाउँपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाई योजनाका क्रियाकलापहरुमा तपसिल वमोजिम प्राथमिकिकरण गर्ने निर्णय गरिएको छ ।

योजना तथा क्रियाकलापहरुको प्राथमिकीकरण

क. खानेपानी तथा सरसफाई योजनाहरु (नयाँ)

प्रा क्र. सं	आयोजना	वडा नं.	टोल	घरधुरी संख्या	प्रविधि	कैफियत
१	६ नं. वडामा खानेपानी ट्याङ्की निर्माण गर्ने आयोजना	६	सवै वडा	१२२७	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	सघ सरकारको खानेपानी मन्त्रालयमा प्रस्ताव पठाईसकीएको
२	५ नं. वडा खानेपानी आयोजना	५	सवै वडा	१३७३	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	
३	१ नं. वडा खानेपानी आयोजना	१	सवै वडा	१०७६	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	
४	४ नं. वडा खानेपानी आयोजना/ जनता मा.वि.	४	सवै वडा	१४५८	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	
५	३ नं. वडा खानेपानी आयोजना	३	सवै वडा	१०७२	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	
६	२ नं. वडा खानेपानी आयोजना	२	सवै वडा	९६६	इलेक्ट्रिक लिफ्ट	

ख) सार्वजनिक स्थल, संस्था र विद्यालयहरुमा शौचालय (पानी तथा हात धने सुबिधा सहित)

प्रा.क.म	सार्वजनिक स्थल/विद्यालय/संस्था को नाम	वडा न.	कैफियत
१	पशुपतिनगर स्वास्थ्य चौकीमा शौचालय निर्माण	५	पथरैया
२	बोसुबाटारको सार्वजनिक जग्गामा शौचालय निर्माण	३	शान्तिवजार
३	एक प्रिय राठौर मावि पाताभार	२	पाताभार
४	जानकी मावि जनकनगरको कार्यलय सार्वजनिक शौचालय	१	जनकनगर
५	जनता मावि गोला शौचालय	४	गोला
६	प्रसेनीपुर बजार क्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालय	६	प्रशेनीपूर
७	पशुपति मावि शौचालय निर्माण	५	पथरैया
८	खैरावाइ आधारभुत विद्यालय राजिपुर	२	राजीपूर
९	इलाका स्वास्थ्य चौकी पाताभार शौचालय निर्माण	३	गणेशपूर
१०	मनाउ चौतारमा सार्वजनिक शौचालय	६	मनाउ
११	नव ज्योति पब्लिक स्कुल सार्वजनिक शौचालय	१	जनकनगर
१२	सरस्वती आवि जोधीपुर शौचालय	४	जोधीपूर
१३	सरस्वती आवि शौचालय निर्माण	५	विन्द्रा
१४	रामनगर गाउँको सामुदायिक भवनमा सार्वजनिक शौचालय	६	रामनगर
१५	धार्मप्रिय आ.वि. तिनघरुवा शौचालय	४	तिनघरुवा

Scanned with CamScanner

१६	गेरुवा गाउपालिकाको वडा नं. १ को कार्यलाय सार्वजनिक शौचालय	१	वगहीपूर
१७	कृष्ण पा.वि. उल्टनपूर	२	उल्टनपूर
१८	सरस्वती आवि. बनकट्टी शौचालय निर्माण	३	बनकट्टी
१९	जनकनगर फुटबल ग्राउण्ड सार्वजनिक शौचालय	१	जनकनगर
२०	पाताभार गणेश मन्दिर नजिक शौचालय निर्माण	२	पाताभार
२१	ने.रा.प्रा.वि. गणेशपूर शौचालय	३	गणेशपूर
२२	नेपाल राष्ट्रिय आ.वि. झुण्डी शौचालय	४	झुण्डी
२३	पशुपति प्रावि शौचालय निर्माण	५	पशुपतिनगर
२४	भगवतीमाई मन्दिरमा सार्वजनि शौचालय	६	लाहोरपूर
२५	शिवज्योति प्रावि शौचालय निर्माण	५	झवही
२६	विहानीबजार सार्वजनिक शौचालय	१	विहानीवजार
२७	किसान प्रावि खोनपूर शौचालय	४	खोनपूर
२८	उल्टनपूरमा शौचालय निर्माण	२	उल्टनपूर
२९	खोनपूर चौकमा सार्वजनिक शौचालय	४	खोनपूर चोक
३०	हात्तिखल्ला दुर्गा मन्दिरमा रहेको सार्वजनिक शौचालयमा सेफ्टी ट्याक निर्माण	६	हात्तिखल्ला
३१	नमुना प्रावि शौचालय निर्माण	५	स्याउलीबजार
३२	बगहीपूर फुटबल ग्राउण्ड सार्वजनिक शौचालय	१	वगहीपूर
३३	भैरमपूर चौराहामा शौचलय निर्माण	२	भैरमपूर
३४	बनकटटी कालिका मन्दिर नजिक शौचालय निर्माण	३	वनकटटी
३५	नव ज्योति प्रावि शौचालय निर्माण	५	सुखाड
३६	दुर्गा माई मन्दिरमा सार्वजनिक शौचालय	६	सोनाहाफांट
३७	बगहीपूर सामुदायिक भवन सार्वजनिक शौचालय	१	बगहीपूर
३८	स्वास्थ्य चौकीमा शौचालय निर्माण	२	पाताभार
३९	राधाकृष्ण मन्दिरमा सार्वजनिक शौचालय	६	नौरंगा
४०	कृष्ण दुर्गा प्रावि शौचालय निर्माण	५	पहाडीपूर
४१	जनकनगर वसपार्क सार्वजनिक शौचालय	१	जनकनगर
४२	वडा नं. ५ को कार्यालय	५	पथरैया
४३	सखोल वसपार्क सार्वजनिक शौचालय	१	सखोल
४४	पथरैया वजारमा शौचालय	५	पथरैया
४५	भठेरा सामुदायिक सार्वजनिक शौचालय	१	भठेरा
४६	दक्षिण पथरैयामा शौचालय	५	पथरैया
४७	सखोल चर्च सार्वजनिक शौचालय	१	सखोल
४८	सुखाडमा सार्वजनिक शौचालय	५	सुखाड
४९	माधवपूर शिव मन्दिर परिपर सार्वजनिक शौचालय	१	माधवपूर
५०	स्याउलीवजारमा शौचालय	५	स्याउलीवजार
५१	नेपाल रेडकस भवनमा शौचालय निर्माण	६	मनाउ
५२	झवही चोकमा शौचालय	५	झवही
५३	जुगतपूरमा शौचालय	५	जुगतपूर
५४	पहाडीपूरमा शौचालय	५	पहाडीपूर
५५	विन्द्रा वजारमा शौचालय	५	विन्द्रा
५६	हरिपूरमा शौचालय	५	हरिपूर

Scanned with CamScanner

ग) सरसफाई तथा स्वच्छता तर्फका कार्यक्रमहरु

प्रा.क.म	कार्यक्रम	क्षेत्र	कैफियत
१	पूर्ण सरसफाई वडा/ गाउँपालिका निर्माण सम्वन्धी कार्यक्रमहरु (विद्यालय सरसफाइ, स्यानटरी प्याड निर्माण तालिम, प्लाष्टिक मुक्त अभियान, हात धुने तालिम, महिनावारी स्वच्छता कार्यक्रम आदि)	गाउँपालिकास्तरीय	
२	पथरैयामा ढल तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना	वडा नं. ५	पशुपतिनगर
३	फोहरमैला व्यवस्थापन	वडा नं. ६	मनाउ
४	विहानीवजार ढल निकास गुरुयोजना	वडा नं. १	वगहीपूर
५	ल्याण्ड फिल्ड साइट निर्माण	वडा नं. १	वघुवा सामुदायिक वन क्षेत्र
६	सडक किनारहरुमा वृक्षरोपण कार्याक्रम	वडा नं. १	

४. **प्रस्ताव नं ४** मा छलफल गर्दा यस गेरुवा गाउँपालिकाले गाउँपालिका तथा समुदाय स्तरमा सरसफाई तथा स्वच्छताको प्रवर्द्धनात्मक क्रियाकलापहरु कार्यान्वयनका लागि दिगो विकाश लक्ष्य(OHT SDG)को परिभाषा अनुसार अगाडि वढ्ने निर्णय गर्नका साथै यस गेरुवा गाउँपालिकालाई सन २०३० भित्र पुर्ण सरसफ़ाई युक्त गाउँपालिका वनाउने निर्णय गरियो ।

५. **प्रस्ताव नं ५** माथि छलफल गर्दा यस गेरुवा गाउँपालिकाले पारित गरेको निति, निर्णय र प्राथमिकताको आधारमा तल उल्लेख गरिए जस्ता तालिम तथा क्षमता विकासका क्रियाकलापहरु समुदायको माग, वडाहरुको सिफरिस अनुसार गाउँपालिकास्तरीय वास समन्वय समिति र गाउँ कार्यपालिकाको निर्णय पश्चात वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गरी संचालन गर्ने ।

<u>तपशिल</u>

क. प्लम्विङ तालिम
ख. हाउस वायरिङ तालिम
ग. कम्प्युटर सिप विकास तालिम
घ. फोहोर मलाई निर्माण तालिम
ङ. सरसफाई सम्वन्धि तालिम (अन्तक्रिया)
च. खानेपानी योजना उपभोक्ता समितिहरुलाई लेखा, आर्थिक तथा लेखा व्यवस्थापन तालिम
छ. ग्रामिण मर्मत सम्भार कार्यकर्ता तालिम
ज. पम्प अप्रेटर तालिम
झ. मोटर मर्मत तालिम

६. **प्रस्ताव नं ६** माथि छलफल गर्दा यस गेरुवा गाउँपालिकाको खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता योजना तयार गर्न सहजीकरणगर्ने प्रदेश सरकार, IDS-Nepal, Un-Habitat वर्दिया को सहजीकरण साथै प्रत्यक्ष्य तथा अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोगगर्नेसम्पुर्ण निकायहरुलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्ने निर्णय गरियो ।

Scanned with CamScanner

अनुसुचि १६.३: संस्थागत खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छताको सुविधा स्तर

क्र. सं.	संस्थाको नाम	वडा	संस्थाको प्रकार	तह	पानीको सुविधा स्तर	चर्पीको सुविधास्तर	स्वच्छताको सुविधास्तर
१	श्री नबज्योती पब्लिक स्कूल जनकनगर	१	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा
२	हरियाली बालविकास केन्द्र साेनाफाँटा	६	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
३	Shree sarswati basic shool	३	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
४	shree nawajoti parathamik bidhyalaya	५	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत
५	National microfinance bittiya sanstha ltd	३	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
६	Nmb laghubittya sanstha ltd	३	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
७	Nic asia laghubitta bittya sanstha ltd	३	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
८	Karanali united service society	३	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
९	Green global secondary school	३	शैक्षिक संस्था	मा.वि.	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा
१०	Infinity laghubitta bittiya sanstha	३	सार्वजनिक स्थल		सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	आधारभूत

११	Geruwa wardoffice	३	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
१२	Shree kisan primary school geruwa 4 khonpurur	४	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
१३	Shree gansha rice mel	३	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
१४	Health post office patabhar	३	स्वास्थ्य संस्था		सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
१५	श्री कालिका आधारधूत विद्यालय गेरूवा 1 थापापुर	१	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत	सेवा विहिन
१६	Shree nepal rastiya lower secondary school	३	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत	सिमित सुविधा
१७	श्री जानकी माध्यमिक विधालय जनक नगर	१	शैक्षिक संस्था	मा.वि.	आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
१८	Janpriya primary school belbhariya	६	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
१९	Bindeshwari academy school	३	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
२०	आधारधूत स्वास्थ्य केन्द्र गेरुवा 1 थापापुर बर्दिया	१	स्वास्थ्य संस्था		सेवा विहिन	सिमित सुविधा	सेवा विहिन

२१	Shree tinghruwa bal bikasha kendra geruwa 4 tingharuwa	४	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
२२	Shree janata secondary school geruwa ga.pa	४	शैक्षिक संस्था	मा.वि.	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
२३	युनिक नेपाल लघुबित्तिय सस्था	३	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
२४	ईलाका प्रहरी कार्यालय शान्तिबजार	३	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत
२५	दिव्य जोति प्रा.बि. गुप्तीपुर	६	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा
२६	Cambridge english school	३	शैक्षिक संस्था	मा.वि.	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत
२७	Shree bal priya basic school geruwa 4 tinghruwa	४	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा
२८	Shree sonaha gau bala bikas rajipur	२	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	आधारभूत	सिमित सुविधा	सेवा विहिन
२९	Health post geruwa 4 govindpur	४	स्वास्थ्य संस्था		आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
३०	Model Pashpati EM School	५	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
३१	जनकल्याण प्रा.वि. लाहोरपुर	६	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
३२	Shree nepal rastriya basic school geruwa	४	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत

	4 gidarpur						
३३	Shree pashupati prathamik bidhyalaya pashupati nagar(katespur)	५	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा
३४	Helth Post pashupatinagar	५	स्वास्थ्य संस्था		आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
३५	Kirsi bhetnari hulak office geruwa 4 gola	४	सार्वजनिक स्थल		सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	आधारभूत
३६	Geruwa gaupalika 4number wada office	४	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
३७	Khallagau bal bikasha kendr geru wa 4 khallagau	४	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सेवा विहिन
३८	गेरूवा गाउँपालिका वडा नं 1 कार्यालय बगहीपुर	१	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
३९	shree shiba joyti parathamik bidhyalaya (jhabahi)	५	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	आधारभूत
४०	Mahendra Trust	५	स्वास्थ्य संस्था		आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
४१	Shiv Dai Gan Banjariya	५	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत
४२	Balika Aadhavut School	५	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत

४३	Renger post Banjariya	५	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
४४	Shree eak priya rathore ma.v.pata bhar bardiya	२	शैक्षिक संस्था	मा.वि.	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा
४५	Geruwa gaupalika 2 number wada kaaryalaya pata bhar bardiya	२	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा
४६	Aadharbhut swasthea kendra	२	स्वास्थ्य संस्था		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
४७	Prahari Chauki Patharaya	५	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत
४८	Geruwa Gaunpalika	५	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत
४९	प्रहरी चौकी मनाउ	६	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
५०	shree krishna durga parathamik bidhyalaya (PAHADIPUR)	५	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत	आधारभूत
५१	Nepal life vision public school kholti bazaar	४	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
५२	श्री जनता आधारभुत विद्यालय सर्खोल	१	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
५३	श्री रामजानकी अाधारभुत विधालय	६	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत	सिमित सुविधा

	रामनगर						
५४	Shanti balbikasha kendra geruwa 4shantipur bardiya	४	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सेवा विहिन
५५	Manau post office	६	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
५६	Shree sarswati basic school jodhipur	४	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
५७	बाल बिकास केन्द्र मनाउ	६	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सेवा विहिन
५८	G.n.ma.vi parsenipur	६	शैक्षिक संस्था	मा.वि.	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत
५९	Manau Ayurveda health centre	६	स्वास्थ्य संस्था		आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
६०	Manau health post	६	स्वास्थ्य संस्था		आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
६१	Shree saraswoti Basic school Geruwa R. M. -5 Bindra (bardiya)	५	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत

अनुसुची १६.४ : सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मेवारी

क्र.स	सरोकारवालाहरु	कार्य क्षेत्र
१	व्यक्ति	चर्पीको समुचित प्रयोग, सरसफाइ, मर्मत सम्भार, व्यक्तिगत सरसफाइ गर्ने स्वस्थकर बानी व्यवहार अवलम्बन गर्ने घर आँगनको सरसफाइ गर्ने सरसफाइ प्रति सचेत नागरिकको रुपमा सार्वजनिक दायित्व निर्वाह गर्ने
२	घर परिवार	चर्पीको निमार्ण, समुचित प्रयोग, सरसफाइ र मर्मत सम्भार गर्ने सरसफाइ सम्बन्धी सामाजिकीकरण गर्ने पानी र खानाको स्वच्छता कायम राख्ने

		घर आँगन र वरिपरिको सरसफाइ र बगैचा व्यवस्थापन गर्ने स्वच्छकर बानी व्यवहार विकासका लागि परिवारका सदस्य र छिमेकीलाई अभिप्रेरणा गर्ने घरधुरीबाट निस्किने फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने सफा र स्वच्छ घर प्रवर्द्धन गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने
३	विद्यालय, विश्व विद्यालय, महाविद्यालय तथा अनुसन्धान संस्थाहरु	सरसफाइका विषयवस्तुलाई पाठ्यपुस्तकमा समावेश गर्ने पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा तथा कार्यान्यवन गर्ने विद्यार्थी बाल क्लव गठन तथा सक्रियता गराउने बाल-मैत्री, लैगिंक-मैत्री चर्पी यूरिनल तथा खानेपानी सुविधा निर्माण, प्रयोग, सरसफाइ तथा मर्मत सम्भार गर्ने पानीको स्वच्छता कायम राख्ने वरिपरिको सरसफाइ कायम राख्ने स्वच्छकर बानी व्यवहार विकासका लागि विद्यार्थी र समुदायलाई अभिप्रेरणा गर्ने फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने विपद्को समयमा वास सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग गर्ने समुदाय तथा अध्ययनकर्ताहरुका लागि सरसफाइ सिकाइ केन्द्रका रुपमा विकास हुने अनुसन्धान र विकासका क्रियाकलापहरु संचालन गर्ने सफा र स्वच्छ विद्यालय तथा कलेज प्रवर्द्धन गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने
४	टोल तथा क्लष्टर	टोल तथा क्लष्टर स्तरमा वास समन्वय समिति गठन तथा सक्रियता गराउने पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा तथा कार्यान्यवन गर्ने प्रयोगकर्ता-मैत्री सरसफाइ सुविधाको स्तरोन्नती र मर्मत सम्भार गर्ने खानेपानीको मुहान संरक्षण, पानीको शुद्धीकरण र स्वच्छता कायम राख्ने गाँउ टोल र वरिपरिको सरसफाइ कायम राख्ने सार्वजनिक शौचालयको निर्माण, व्यवस्थापन, सरसफाइ र मर्मत सम्भार गर्ने स्वच्छकर बानी व्यवहार विकासका लागि घरधुरी र नागरिक समुदायलाई अभिप्रेरणा गर्ने फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने वृक्षारोपण, हरियाली पार्क, बगैचा, चौताराको निर्माण र संरक्षण गर्ने सफा र स्वच्छ टोल विकास गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने
५	उपभोक्ता समिति (खानेपानी तथा सरसफाइ बजार व्यवस्थापन समिति वन व्यवस्थापन समिति)	लक्षित समूह, संगठन समुदायलाई सगठित, सूसुचित र सक्रिय बनाउने नीति नियम, आचार संहिता तर्जुमा गर्ने र गराउने स्थानीय स्रोत साधन परिचालन गर्ने अवस्था विश्लेषण, तथ्याक संकलन गर्न सहयोग पुऱ्याउने विपद्को समयमा वास सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुऱ्याउने अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने सरोकारवालाहरु तथा समन्वय समितिसँग समन्वय गर्ने सुविधाहरुको मर्मत, सरसफाइ र व्यवस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउने
६	पशुवधशाला संचालक	उचित स्थानमा वधशाला निर्माण गर्ने वधशालाको सरसफाइ र त्यहाँबाट निस्केको फोहोर व्यवस्थापन गर्ने मासुको स्वच्छता कायम राख्ने
७	सरकारी, गै.स.स. र निजी कार्यालय लगायत सबैं	प्रयोगकर्ता-मैत्री चर्पी, यूरिनल तथा खानेपानी सुविधा निर्माण, प्रयोग तथा मर्मत सम्भार गर्ने पानीको स्वच्छता कायम राख्ने वरिपरिको सरसफाइ कायम राख्ने स्वच्छकर बानी व्यवहार विकासका लागि कर्मचारी र सेवाग्राहीलाई अभिप्रेरणा गर्ने

		फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुऱ्याउने सफा र स्वच्छ कार्यालय प्रवर्द्धन गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने
८	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका र स्वास्थ्य कार्यकर्ता	प्राविधिक ज्ञान, सीप र सचेतना विस्तार गर्ने सामुदायिक सशक्तिकरण र सक्रियतामा वृद्धि गर्ने अभिमुखीकरण र ट्रिगरिङ्ग गर्ने अवस्था विश्लेषण, तथ्याक संकलन गर्न सहयोग पुऱ्याउर्ने सचेतनामूलक कायक्रम संचालनमा सहजीकरण विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग गर्ने सफा र स्वच्छ आनीवानी प्रदर्शन गरी नमुनाका रुपमा प्रस्तुत हुनुपर्ने अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने
९	शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावक शिक्षक संघ	जीवन उपयोगी ज्ञान, सीप, अभ्यास र सचेतना विस्तार गर्ने विद्यार्थी, विद्यालय परिवार र समुदायको सशक्तिकरण र सक्रियता वृद्धि गर्ने अभिमुखीकरण र तालिम सञ्चालन गर्ने अवस्था विश्लेषण, सचेतनामूलक कायक्रम संचालनमा सहजीकरण गर्ने विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुऱ्याउने अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने सफा र स्वच्छ विद्यालय प्रवर्द्धन गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने
१०	विद्यार्थी, बाल क्लव	विद्यालय सेवा क्षेत्रभित्र सरसफाइ क्यालेन्डर बनाइ कार्यक्रम संचालन गर्ने सरसफाइका सुविधाहरु एवं कक्षा कोठा र वरिपरिको वातावरणीय सरसफाइ गर्ने तथ्याक संकलन, सचेतनामूलक कायर्क्रम संचालनमा सहभागी हुने अविभावकहरुलाई सरसफाइ प्रवर्द्धन गर्न अभिप्रेरित गर्ने अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने सफा र स्वच्छ विद्यालय प्रवर्द्धन गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने
११	स्थानीय क्लव र समूह	प्राविधिक ज्ञान, सीप र सचेतना विस्तार गर्ने सामुदायिक सशक्तिकरण र सक्रियता वृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने अभिमुखीकरण र ट्रिगरिङ्ग गर्न सहयोग पुऱ्याउने अवस्था विश्लेषण, तथ्याक संकलन गर्न सहयोग पुऱ्याउने सचेतनामूलक कायक्रम संचालनमा सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुऱ्याउने अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने
१२	वित्तीय संस्था तथा सहकारी	सरसफाइ सामग्री उत्पादन तथा बजारीकरणमा सहयोग र लगानी गर्ने सहुलियत व्याँज दरमा ऋण प्रदान गर्ने सामग्रीहरुको बजारीकरण र वितरण गर्ने
१३	संचारकर्मी तथा नागरिक समाज	सन्देशमूलक सामग्रीहरुको प्रचारप्रसार गर्ने अध्ययन, अवलोकन र सफल कथाहरुको प्रचारप्रसार गर्ने अनुगमन र पैरवी गर्ने
१४	निजी क्षेत्रका व्यवसायी र मठ मन्दिर	सरसफाइ सामग्री उत्पादन तथा बजारीकरणमा सहयोग र लगानी गर्ने फोहोरमैलाको वर्गीकरण र व्यवस्थापन गर्ने कार्यस्थल र सेवाको सरसफाइ र स्वच्छता कायम गर्ने

	संचालक आदि	सरसफाइ तथा स्वच्छता अभियानमा कर्मचारी, संगठन र निकायहरुलाई परिचालन गर्ने

अनुसुचि १६.५. नीति निर्माण तथा समन्वय तह :

क्र.स.	**सरोकारवालाहरु**	कार्य क्षेत्र
१.	गाएँपालिका	रणनीतिक योजना तथा कार्ययोजना तर्जुमा गर्न सहयोग र कार्यान्वयन गर्ने बजेट तथा मानव संसाधन व्यवस्थापन गर्न सहयोग पुऱ्याउने नेतृत्व, समन्वय र सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने अनुगमन, नियमन र सुपरिवेक्षण गर्ने
२.	सरकारी कार्यालयहरु मन्त्रालय, विभाग, क्षेत्रीय तथा जिल्ला तहका कार्यालयहरु	नीति र रणनीति र योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने बजेट तथा मानव संसाधन व्यवस्थापन गर्ने समन्वय र सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने अनुगमन, नियमन र सुपरिवेक्षण गर्ने
३.	निर्देशन तथा समन्वय समिति	प्रदेशगत समन्वय तथा स्रोत साधन पहिचान गर्ने सरसफाइका मुद्दाहरुलाई स्थानीय, राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय तहमा पैरवी गर्ने सभा सम्मेलन, गोष्ठी आदि सञ्चालन गर्ने रणनीतिक योजना तथा कार्ययोजना तर्जुमा गर्न सहयोग र कार्यान्वयन गर्ने नेतृत्व, समन्वय र सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने अनुसन्धान र विकासका क्रियाकलापमा सहयोगपुऱ्याउने अनुगमन, नियमन र सुपरिवेक्षण गर्ने
४.	विकास साझेदार संस्था	क्षेत्रगत नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सरकार र समन्वय समितिलाई प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग गर्ने अनुसन्धान र विकासका कार्यहरु सञ्चालन गर्ने
५.	राजनीतिक दल र दलका भातृ संगठनहरु	सरसफाइलाई राष्ट्रिय विकासको महत्वपूर्ण मूलधारका रुपमा स्थापित गर्ने सरसफाइका लागि प्रयाप्त बजेट व्यवस्थापन गर्ने जनशक्ति परिचालन गर्ने

अनुसुचि १६.६. खानेपानी,सरसफाइ र स्वच्छताका अन्तरनिहित विषयहरु

क्र.सं.	**अन्तर्सम्बन्धित विषयहरु**	**सम्बोधन गर्ने उपायहरु**
१	सामाजिक समावेशीकरण	• हरेक तहका समन्वय समिति तथा कार्यदलहरुमा समुदायका सवै वर्ग र समूहको प्रतिनिधित्व सहित कम्तिमा पनि ३३% महिलाको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने । • लैंगिक तथा सामाजिक वर्ग, समूहका संवेदनशील तथ्यांक तैयारी गर्ने । • क्षमता अभिवृद्धिका क्रियाकलाप संचालन गर्दा अनिवार्यत: लैंगिक सन्तुलन कायम गरी सहभागीहरुको चयन गर्ने । • पूर्ण सरसफाइ जनचेतनामूलक सामग्री विकास गर्दा लैंगिक पक्ष र समावेशितामा ध्यान दिने । • लैगिक, अपांग, बाल, वृद्ध सम्वेदनशील सुविधाहरु प्रवर्द्धन गर्ने । • आयआर्जन र जीविकोपार्जनमुखी सरसफाइका क्रियाकलापहरु प्रवर्द्धन गर्ने

२	पोषण (जन-स्वास्थ्यको कार्यक्रमहरुसंग बढी सम्बन्धित)	• सरसफाइ र पोषणको अन्तरसम्बन्ध झल्किने गरी शैक्षिक एवं जनचेतनामूलक सामग्री विकास तथा प्रचार प्रसार गर्ने । • गरिबी निवारण र पोषणसँग सम्बन्धित कार्यक्रम संचालन गर्दा चर्पी निर्माण र प्रयोग एवं साबुन पानीले हात धुने क्रियाकलापको सुनिश्चितता गर्ने । • सुरक्षित मातृत्व र स्तनपान सम्बन्धी जनचेतनामूलक क्रियाकलापहरु संचालन गर्दा चर्पी प्रयोग र साबुन पानीले हात धुने क्रियाकलापहरुलाई प्राथमिकता दिने । • स्वास्थ्य मन्त्रालयद्वारा संचालित एकीकृत पोषण व्यवस्थापन कार्यक्रमसँग खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी क्रियाकलाप तथा सुविधाहरु प्रवर्द्धन गर्ने । •
३	मासिक धर्म स्वच्छता (महिनावारी स्वच्छता ,जनस्वास्थ्य र शिक्षासंग प्रत्यक्ष सम्बन्धित)	• विद्यालय, सार्वजनिक भवन र सरकारी तथा गै.स.स. कार्यालयहरुमा अनिवार्यतः चर्पीको साथमा महिनावारीसंग सम्बन्धित पक्षहरु (जस्तै स्यानीटरी प्याड लगायत सफाइ सम्बन्धी अन्य सामग्रीहरु सफा गर्ने, फेर्ने, फ्याल्न र जलाउन मिल्ने सुविधाहरु) समेतको व्यवस्था गर्ने । • सरसफाइ सम्बन्धी विद्यालय र समुदाय स्तरीय क्रियाकलापहरु संचालन गर्दा महिनावारी स्वच्छताका विषयहरु समावेश गर्ने । • महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि जनचेतनामूलक सामग्री, स्यानीटरी प्याडको निर्माण, विकास तथा प्रचारप्रसार गर्ने ।
४	जलवायु परिवर्तन (वातावरण, विज्ञान र प्रविधि, अनुसन्धान, जलश्रोत, जनस्वास्थ्य आदिसंग बढी सम्बन्धित)	• जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी क्षेत्रगत कार्य समूह स्थापना गर्ने । • जलवायु परिवर्तनले खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रमा परेको असरहरुको वैज्ञानिक तथ्यहरु व्यवस्थित गर्न त्यसका आधारमा सुधारका योजनाहरु तर्जुमा गर्ने । • विद्यालय तथा विश्व विद्यालय तहका पाठ्यपुस्तकहरुमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विषयहरु समावेश गर्ने । • वर्षात्को पानी संकलन तथा स्थानीय स्तरमा उपयुक्त हुने अन्य प्रविधिको विस्तार गरी जलवायु परिवर्तनको जोखिम न्यूनिकरण गर्ने । • जलवायु परिवर्तनका कारक तत्व मानिएका घरायसी र सामुदायिक तहमा प्रयोग भइ रहेका सामग्रीहरुको न्यून रुपमा प्रयोग गर्न जनचेतनामूलक क्रियाकलाप संचालन गर्ने । • जलवायु परिवर्तनको सवाललाई खानेपानी संस्थाको क्षेत्रको नीतिभित्र समावेश गर्न दीर्घकालीन र दिगो व्यवस्थापनको कार्यक्रम संचालन गर्ने । • अनुगमनका क्षेत्रगत सूचकहरु तयार गर्दा जलवायु परिवर्तनका सवाल/मुद्दाहरु समावेश गर्ने । • जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनिकरणसँग सान्दर्भिक पद्धति, प्रविधि, मौलिक ज्ञान तथा सीप, क्षमता अभिवृद्धि, सूचना प्रणाली, वैकल्पिक उपायहरु आदि सम्बन्धी विषयहरुमा अनुसन्धान र विकास गर्ने ।
५	आपत्कालिन पूर्व तैयारी (गृह मन्त्रालय, सहरी विकास मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास	• आपत्कालीन अवस्थामा जोखिम आँकलन र खानेपानी, सरसफाइ, तथा स्वच्छता क्षेत्रले विपद् व्यवस्थापनमा वहन गर्नु पर्ने जिम्मेवारी निर्वाह गर्ने विभिन्न तहका समन्वय समितिहरुको क्षमता र सीप अभिवृद्धि गर्ने • विभिन्न क्लस्टरहरुसँग वास क्लस्टरको समन्वय गर्ने । • विपद् सम्बन्धी योजना सहित सेवा सुविधाको मानक तथा नर्म्स र सहयोगका प्याकेज समेटी रणनीतिक कार्य योजना तयार गर्ने

	मन्त्रालय, खानेपानी तथा सरसफाइ मन्त्रालय आवाससंग सम्बन्धित)	• जोखिमको नक्सांकन गर्ने • आपत्कालिन सरसफाइ कोष स्थापना गर्ने । • क्लोरिन र औषधिको भण्डारण मजबुत राख्ने । • चर्पी निर्माण गर्ने सामग्रीको यथेष्ठ भण्डारण गर्ने । • पानीको गुणस्तर जाँच्ने विधि-औजार/उपकरणको व्यवस्था गर्ने । • विपद्को अवस्थामा खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छताका निमित्त तालिम प्राप्त सहजकर्ता/स्वयंसेवकहरु परिचालन गर्ने । • मानवीय सहयोगको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र भविष्यमा हुन सक्ने विपद्को लागि तालिम प्राप्त मानव संसाधन तैयारी अवस्थामामा राख्ने । • आपत्कालिन अवस्थाको लागि शीघ्र रेस्पोन्स पद्धतिको विकास र अवलम्बन गर्ने । • हरेक जिल्लामा जगेडा कोष व्यवस्थापन गर्ने । • स्वयंसेवकको व्यापक परिचालन गर्ने । • सूचना व्यवस्थापन सुदृढ गर्ने । • विपद्को बेला साबुन पानीले हात धुने, सफा पानी, सुविधाको उचित मर्मत सम्भार र ठोस र तरल फोहोरमैला व्यवस्थापनमा ध्यान दिने । • हरेक तहका समन्वय समितिहरुलाई बजेट व्यवस्थापन, समन्वय, मानव संसाधन परिचालन, कोष व्यवस्थापन, सूचना व्यवस्थापन र अनुगमनका कार्यमा जिम्मेवार बनाउने ।
६	बानी व्यहोरा विकास तथा परिवर्तन	• मौजुदा सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी बानी व्यहोराको विश्लेषण गर्ने । • लक्षित समूहको लेखाजोखा र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने • अपेक्षित बानी व्यहोराको पहिचान गर्ने । • बानी व्यहोरा विकास तथा परिवर्तनमा बाधा पुऱ्याउने र सहयोग गर्ने पक्षहरुको खोजी गर्ने । • लक्षित समूहले रुचाउने सन्देश पहिचान गर्ने । • सामग्री र माध्यमहरुको चयन गर्ने । • संचार तथा तालिम आवश्यकता पहिचान गर्ने । • प्रमाणमा आधारित पैरवी तथा संचार प्याकेजहरुको प्रयोग गर्ने । • अपेक्षित बानी व्यहोरा हासिल हुन सके नसकेको अनुगमन र मूल्यांकन गर्ने ।

अनुसुचि १६.७. अनुगमनका सूचकहरु र प्रमाणीकरणका आधारहरु

सूचकहरु	प्रमाणीकरणका आधार तथा औजार
योजना तर्जुमा र व्यवस्थापन	
• समन्वय समिति सक्रिय रहेको, • वास योजना तर्जुमा भएको, • क्षमता विकासको लागि तालिमहरु सञ्चालन गरिएको,	• समन्वय समितिको बैठक नियमित बस्छ बस्दैन सोध्ने • बैठकको माइन्यूट अवलोकन गर्ने • वास योजना तर्जुमा भए नभएको सोध्ने र एकीन गरी अवलोकन गर्ने • तालिमहरु सञ्चालन भए नभएको सोध्ने र तालिम प्रतिवेदन हेर्ने
समुचित तरिकाले चर्पीको प्रयोग	
• प्रत्येक घरधुरी, संघसंस्था र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थानहरुमा चर्पी निर्माण भइ प्रयोग भएको, • साबुन पानी सहितको सुरक्षित, सफा चर्पी भएको, • खुला ठाँउमा दिसा नभेटिएको, • संघसंस्थाका र सार्वजनिक शौचालय प्रयोगकर्तामैत्री भएको,	• घर, संघसंस्था निकाय र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक शौचालय बने नबनेको स्याम्पिलिङ्गका आधारमा अवलोकन तथा सोधपुछ गर्ने • चर्पी सावुन पानी सहित सफा छ छैन अवलोकन गर्ने • संघ सस्था एवं सार्वजनिक शौचालय प्रयोगकर्ता मैत्री छन् छैनन् अवलोकन गर्ने
व्यक्तिगत सरसफाइ	
• प्रत्येक घरले उपयुक्त स्थानमा साबुन पानीसहितको हात धुने स्थान बनाएको, • घर, विद्यालय संघसस्थ र सार्वजनिक शौचालयहरुमा साबुन पानीले हात धुने सुविधा (स्थान र सावुन पानी) भएका, • घर, विद्यालय, स्वास्थ्य सस्थ, कार्यालयहरुमा सावुन पानीले हात धुने, महिलाको मासिक धर्म व्यवस्थापन लगायतका व्यक्तिगत सरसफाइ सम्बन्धी ज्ञान र अभ्यास भएको, • व्यक्तिगत सरसफाइमा ध्यान पुराएको (समुदायका सदस्य, विद्यालयका विद्यार्थी/शिक्षक/कर्मचारी, होटेल र रेष्टुराका कर्मचारी/व्यवस्थापक समेत)	• घर,व्यक्ति,संघसंस्थाका व्यक्तिहरुको स्वच्छता अवलोकन गर्ने तथा ज्ञान सम्बन्धी सोधपुछ गर्ने • साबुन पानीसहितको हातधुने स्थान छ छैन अवलोकन गर्ने
सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग	
• आधारभूत स्तरको खानेपानीमा सबैको पहुँच भएको, • खानेपानी प्रणालीबाट सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध नभएको अवस्थामा घरायसी, विद्यालय, संघसंस्थामा पानी शुद्धीकरणका कुनै एक विधिको प्रयोग गरेर मात्र पानी पिउने गरेको, • घरायसी पानी शुद्धीकरणका आवश्यक सामग्रीहरु स्थानीय बजारमा उपलब्ध भएको,	• खानेपानीको पहुँच पुगेको छ छैन सोधपुछ गर्ने तथा अवलोकन गर्ने • घर, संघसंस्था, विद्यालयमा घरायसी खानेपानी शुद्धीकरणका विधिहरु : उमालेर, क्लोरिन, फिल्टर, सोडिस विधिहरु मध्ये कुनै एक विधि अवलम्बन गरी खानेपानीको प्रयोग गरिएको छ, छैन, अवलोकन गर्ने, अभ्यासका सम्बन्धमा सोधपुछ गर्ने, • खानेपानी राख्ने, भाँडा सफा छ छैन, पानी छोपेर राखेको छ छैन अवलोकन गर्ने

सुरक्षित खाना प्रयोग सम्बन्धी व्यवहार	
• घरको भान्सा, होटेल, क्यान्टिन तथा रेस्टुरा सफा रहेको र बासी तथा सडेगलेको खाना नखाने/नबेच्ने गरेको गरेको • खाना पकाउने र खाने भाँडा सफा हुनुका साथै खानेकुरा र पिउने पानी छोपेर राखेको, • फलफूल तथा खानेकुराहरु राम्रोसंग सफा गरेर एवं पकाएर, तताएर खाने, खुवाउने गरेको, • सुरक्षित खानाको अनुगमनका लागि कार्यदल गठन गरी कम्तीमा चौमासिक रुपमा अनुगमन हुने गरेको,	• खाना पकाउने, खाने भाँडा सफा छ छैन अवलोकन गर्ने,सोध्ने • खाना सफा छ छैन क्यान्टिन, होस्टेलका विद्यार्थी र होटल र रेस्टुराका ग्राहकलाई एवं परिवारका सदस्यलाई सोध्ने • होटेल, क्यान्टिन, रेस्टुरा लगायतको खानाको शुद्धता अवलोकन गर्ने टिम सक्रिय छ छैन सोध्ने, अनुगमन प्रतिवेदन अवलोकन गर्ने
घर, विद्यालय संघसस्था, सरसफाइ	
• घर, विद्यालय, संघ संस्था भित्र तथा बाहिर सफा रहेको, • विद्यालय, संघसस्था र सार्वजनिक शौचालयहरुमा महिनावारीमा प्रयोग गरिएका स्यानीटरी प्याड वा अन्य साधनहरुको सफाइ एवं विसर्जन गर्ने वैज्ञानिक व्यवस्था भएको, • घर आगँन एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरलाई वर्गीकरण गरी कुहिने र नकुहिने फोहोरको समुचित व्यवस्थापन गरेको । घर एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरपानीको सुरक्षित निस्कासन भएको, • अस्पताल, उद्योग, कलकारखानाबाट निस्केको फोहोरको सुरक्षित संकलन, निस्कासन तथा विसर्जन सोही संस्थाले गर्ने गरेको, • उपयुक्त तरिकाले पशुपंक्षीको गोठ तथा खोर र मलमूत्र व्यवस्थापन गर्ने गरेको, • भान्सा कोठामा हावा ओहोरदोहोर हुने उचित व्यवस्था तथा धुँवा रहित चुल्होको प्रयोग भएको,	• घर, विद्यालय एवं संघसस्थाको भित्र बाहिर सरसफाइ अवलोकन गर्ने • फोहोरको वर्गीकरण एवं पुन प्रयोग गरेको छ छैन अवलोकन गर्ने • घरायसी तहमा भाडा माझ्ने जुठ्यान, भाँडा सुकाउने च्याङ्ग, कपडा सुकाउने डोरी छ छैन अवलोकन गर्ने । • घर एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरपानीको निस्कासन स्थल अवलोकन गर्ने • अस्पताल, उद्योग, कलकारखानाको अवलोकन गर्ने • भान्सा कोठा सफा छ छैन, धुँवा रहित चुल्हो प्रयोगमा छ छैन सोध्ने र अवलोकन गर्ने • गाई बस्तुको गोठ खोर, व्यवस्थान अवलोकन गर्ने
वातावरणीय सरसफाइ	
• गाउँ, टोल, नगर एवं सडक, चौतारा आदि सार्वजनिक स्थानहरुमा सफाइको लागि सरसफाइ समिति गठन भएको, • घरायसी एवं संस्थागत तहमा ठोस तथा तरल फोहोर मानव मलमुत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टीक ट्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरसील चर्पी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको	• ठोस तथा तरल फोहोर व्यवस्थापनको आवश्यकता अनुसार स्थानीय प्रविधि संचालनमा छ छैन अवलोकन गर्ने • नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा ठोस फाहोरमैलाको व्यवस्थानको लागि योजना तर्जुमा भएको छ छैन सोध्ने र अवलोकन गर्ने । • ढल प्रणालीको योजना अवलोकन गर्ने • वधशाला सफा र स्वच्छ रहेको । • खानेपानी,सरसफाइ र स्वच्छताका सुविधाहरुमा सवैको पहुँच पुगेको छ छैन? राम्ररी संचालनमा

• नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा ठोस फाहोरमैलाको व्यवस्थानको लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल्ड साइटको पहिचान गरी निर्माणको योजना तर्जुमा भएको, • व्यवस्थित ढल प्रणालीको योजना तर्जुमा भएको, • नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा बधशालाहरुको निर्माण, वधशालाको सरसफाइ र त्यसबाट निस्कने फोहोरको व्यवस्थापनमा जोड	रहेका छन् छैन् अवलोकन गर्ने, सोध्ने • प्रशोधन सहितको व्यवस्थित ढल निर्माण भएको छ छैन, संचालनमा छ छैन अवलोकन गर्ने • स्यानिटरी ल्याण्ड फिल्ड साइटको व्यवस्थित संचालनमा भएको छ छैन अवलोकन गर्ने • नदीनाला, पोखरी, ताल तलैयाको पानीको प्राकृतिक गुणस्तर कायम रहेको छ छैन अवलोकन तथा परीक्षण गर्ने • बस्ती, टोल वरपर यथोचित हरियाली र पार्क निर्माण भएको छ छैन अवलोकन गर्ने । • ठोस तथा तरल फोहोरको प्रशोधन पश्चात पुन प्रयोग भएको छ छैन सोध्ने र सोको प्रयोगको अवलोकन गर्ने
पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र	
• प्रयोगकर्ता-मैत्री गुणस्तरीय चर्पी निर्माण भएको, • नेपाल गुणस्तर मापदण्ड अनुसारको पिउने पानीमा सबैको पहुँच भएको, • ग्रामीण तथा छरिएका वस्तीमा मानव मलमुत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टीक ट्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरसील चर्पी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको • नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा प्रशोधन सहितको व्यवस्थित ढल निर्माण भएको, • ठोस फोहोरमैलाको व्यवस्थापनका लागि आवश्यकता अनुसार स्यानिटरी ल्याण्ड फिल्ड साइडको निर्माण गरी संचालनमा रहेको, • नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा सम्भव भए सम्म फोहोरमैलाको कम उत्पादन, पुनःप्रयोग र रिसाइकल गर्ने व्यवस्था भएको, • आकासेपानी संकलन र उपयोग गरेको, • नदीनाला, पोखरी, ताल तलैयाको पानीको प्राकृतिक गुणस्तर कायम राखेको, • बस्ती, टोल वरपर यथोचित हरियाली र पार्क निर्माण भएको,	• खानेपानी,सरसफाइ र स्वच्छताका सुविधाहरुमा सवैको पहुँच पुगेको छ छैन? राम्ररी संचालनमा रहेका छन् छैन् अवलोकन गर्ने, सोध्ने • प्रशोधन सहितको व्यवस्थित ढल निर्माण भएको छ छैन, संचालनमा छ छैन अवलोकन गर्ने • स्यानिटरी ल्याण्ड फिल्ड साइटको व्यवस्थित संचालनमा भएको छ छैन अवलोकन गर्ने • नदीनाला, पोखरी, ताल तलैयाको पानीको प्राकृतिक गुणस्तर कायम रहेको छ छैन अवलोकन तथा परीक्षण गर्ने • बस्ती, टोल वरपर यथोचित हरियाली र पार्क निर्माण भएको छ छैन अवलोकन गर्ने । • ठोस तथा तरल फोहोरको प्रशोधन पश्चात पुन प्रयोग भएको छ छैन सोध्ने र सोको प्रयोगको अवलोकन गर्ने

अनुसुचि : १६.८ अनुगमन फारामहरु

अनुसुचि १६.८.१ घरायसी तहमा प्रयोग गरिने अनुगमन फाराम

क्रसं	सूचकहरु	अंकभार (१००)	छ/छैन सर्भेक्षण गरेको घर नम्बर				
क) चर्पीको प्रयोग		**२५**					
१	सबैले सधैं सुरक्षित चर्पीमा दिसापिसाब गर्ने गरेको ।	५					
२	चर्पीको नियमित सरसफाइका लागि ब्रस र सफा गर्ने वस्तुको उपलब्ध भएको ।	३					
३	चर्पी प्रयोगपछि हात धुनका लागि साबुन पानीको सहज व्यवस्था भएको ।	५					
४	चर्पीको प्यान र त्यस वरिपरि दिसा नदेखिएको ।	५					
५	दिसा संकलन ट्यांकी वरपर दिसाजन्य लेदो बाहिर नदेखिएको ।	५					
६	चर्पी प्रयोगकर्ता (बालबालिका, अपाङ्गता, लैगिंक,अशक्तता) मैत्री भएको ।	२					
ख) व्यक्तिगत सरसफाइ		**३०**					
	साबुन पानीले हात धुने बानीको विकास						
१	चर्पीको प्रयोग गरिसकेपछि, बच्चाको दिसा धोईसकेपछि साबुन पानीले हात धुने बानी भएको ।	५					
२	खाना बनाउनु एवं पस्कनु, खानु र खुवाउनुअघि साबुन पानीले हात धुने गरेको ।	५					
३	फोहोर वस्तु र/वा विषादी छोएपछि साबुन पानीले हात धुने गरेको ।	५					
४	बिरामी स्याहार गरेपछि साबुन पानीले हात धुने गरेको ।	२					
	महिनावारी स्वच्छता						
५	महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धि ज्ञान र चेतना भएको ।	२					
६	स्यानेटरी प्याडको उपयुक्त (जलाउने वा साबुन पानीले धोएर घाममा सुकाउने) व्यवस्थापन गर्ने गरेको ।	४					
७	रजस्वलाको बेला नियमित नुहाउने गरेको ।	२					
	अन्य व्यक्तिगत सरसफाइ :						
८	नियमित रुपमा नुहाउने, दाँत माझ्ने, नङ्ग काट्ने, सफा कपडा लगाउने गरेको ।	५					
ग) न्यूनतम आवश्यक र सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग		**२०**					
१	पानीको सुरक्षित भण्डारण अथवा प्रयोग गर्ने भाँडा सफा तथा छोपेर राखेको ।	६					
२	पानी शुद्धिकरणका विधिहरु (उमाल्ने, फिल्टर गर्ने, क्लोरिन प्रयोग गर्ने, सोडिस गर्ने) को ज्ञान तथा प्रयोग ।	६					
३	छोपेको इनार, प्लेटफर्म सहितको हेण्डपम्प, सुरक्षित मुहान, खानेपानी सुरक्षा योजना लागु भएको खानेपानी प्रणालीको पानी प्रयोग गर्ने गरेको ।	४					
४	कम्तीमा राष्ट्रिय मापदण्डले तोके बमोजिम न्यूनतम पानीको मात्रा उपलब्धता रहेको ।	४					
घ) सुरक्षित खानाको प्रयोग		**१५**					

१	खानेकुराको सुरक्षित भण्डारण (खानेकुराहरु सधैं छोपेर राख्ने, उपयुक्त तापक्रममा संरक्षण गर्ने) गरेको ।	४					
२	पकाउने भाँडा र भान्साकोठा सफा रहेको ।	२					
३	सुरक्षित खानेकुराहरु (राम्ररी पाकेको, काँचै खाने खानेकुरालाई सुरक्षित पानीले राम्ररी धोएको, बासी नभएको, नसडेको, नगलेको, झिंगा नभन्केको) मात्रै खाने गरेको तथा सो सम्बन्धि ज्ञान र चेतना भएको ।	४					
४	पकाएको खानालाई पुनः प्रयोग गर्नु परेमा राम्ररी तताएर खाने गरेको ।	१					
५	पोषणयुक्त खाद्यवस्तु र खानेकुराको प्रयोग गर्ने गरेको तथा सो सम्बन्धि ज्ञान र चेतना भएको ।	२					
६	पशुपंक्षीको पहुँचबाट सुरक्षित राख्न मसला पिस्ने सिलौटालाई छोप्ने र/वा उँचो स्थानमा राखेको ।	२					
ङ) सफा स्वच्छ घरआँगन		**१०**					
१	घरआँगनको सधै सफाई गर्ने गरेको ।	१					
२	घरबाट निस्किने फोहरमैलालाई वर्गिकरण (कुहिने, नकुहिने) गरी व्यवस्थापन गर्ने गरेको ।	२					
३	घरबाट निस्किने फोहरपानीको उचित व्यवस्थापन गर्ने गरेको ।	१					
४	सुधारिएको चुल्हो, बायो ग्याँस/एल.पी ग्याँस चुल्हो, विद्युतीय चुल्हो आदिको प्रयोग गर्ने गरेको ।	२					
५	भान्सा कोठामा क्रस भेन्टीलेशनको व्यवस्था भएको ।	१					
६	जुठेल्नो, चाङ र किचन ज्याकको व्यवस्था भएको ।	२					
७	पशुपंक्षीका लागि छुट्टै गोठ र खोरको व्यवस्था भएको ।	१					

अनुसुचि १६.८.२ बिद्यालय वास तीन तारा पद्धति मापदण्ड

बिद्यालय खानेपानी,सरसफाइ तथा स्वच्छता उपलब्धिलाई मुल्यांकन गरी स्तरीकरण गर्न देहाय बमोजिमका सूचकहरुको आधारमा तारा पद्धति बमोजिम वर्गीकरण गरिने छ ।

क्र.स.	आधारहरु	तारा प्राप्त गर्ने सूचकहरु (आधारहरु)		
		एक तारा	दुई तारा	तीन तारा
१	पानी	पिउन, हात धुन र सरसफाइ गर्नका लागि पानीको उपलब्धता	विद्यालयमा पिउनका लागि शुद्धीकरण गरिएको पानीको व्यवस्था	सबै बालबालिकाहरुको पहुँच सहितको पिउन र सरसफाइका लागि सुरक्षित र पर्याप्त पानीको उपलब्धता (प्रति व्यक्ति दैनिक १२ लि.)
२	शौचालय	छात्रा तथा छात्रहरूका लागि चुकुलसहितका अलग अलग शौचालय भएको	बाल, लैङ्गिक , अपाङ्गता र वातावरण मैत्री युरिनल र पानीसहितको धारा भएको शौचालयको व्यवस्था	सुरक्षित स्थानमा बाल,लैङ्गिक, अपाङ्गता र वातावरण मैत्री (२५ छात्रा र ४० छात्रहरुको अनुपातमा) पर्याप्त पानीसहितको शौचालयको सुविधासहित दिसा, पिसाबको सुरक्षित निकासको व्यवस्था मिलाइएको
३	वातावरणीय सरसफाइ	ठोस फोहरलाई डस्टबिनमा सङ्कलन गरी समय समयमा बिसर्जन गर्ने गरिएको	ठोस फोहोरहरूलाई सिसा वा धातुजन्य, नकुहिने र कुहिने गरी अलग अलग डस्टबिनमा सङ्कलन गरी कम्तिमा हप्तामा एक पटक बिसर्जन गर्ने गरिएको	सामग्रीहरूको प्रयोग घटाउने, पुन:प्रयोग गर्ने र पुन:चक्रणको पद्धति लागू गरी फोहोरको व्यवस्थापन गरिएको
४	सफा र हरियाली वातावरण	विद्यालय सेवाक्षेत्र खुला दिसा मुक्त घोषणा भएको	विद्यालय परिसरभित्र फूलहरू रोपी बगैंचाको व्यवस्था भएको	विद्यालयभित्रको उपयुक्त खाली जमिनमा वृक्षरोपण र बगैंचारकरेसाबारीको विकास गरिएको
५	स्वच्छता सुविधा	पानी र साबुनसहितको हात धुने सुविधा भएको	समूहमा साबुन पानीले हात धुने स्थायी सुविधासहित साबुन र पानीको नियमित व्यवस्था भएका	समूहमा साबुन पानीले हात धुने स्थायी सुविधा (छात्रा ४० र छात्र ६० को अनुपातमा एक धारा) मा सबैको सहज पहँचु सहित प्रयोग भई नाली वा सोकपिट वा बगैचा वा करेसाबारीमा पानीको निकासको व्यवस्था गरिएको
६	स्वच्छता शिक्षा	सबै कक्षामा स्वच्छता शिक्षा अध्ययन, अध्यापन हुने गरेको पाँच कक्षाभन्दा माथि महिनावारी स्वच्छता	विद्यार्थीहरूको व्यावहारिक र जीवन उपयोगी स्वच्छता शिक्षामा सक्रिय सहभागिता हुने गरेको	स्वास्थ्य तथा वातावरण विषयमा विद्यार्थीहरूको व्यक्तिगत सरसफाइ र स्वच्छता व्यवहार (समूहमा हात धुने, व्यक्तिगत

		व्यवस्थापन पठन पाठन गर्ने गरिएको		सरसफाइ र शौचालयको सरसफाइ गर्ने का आधारमा अङ्क दिने पद्धतिको अवलम्बन गरिएको
७	महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सुविधा	सेनिटरी प्याड व्यवस्थापनका लागि छात्रा शौचालयहरूमा ढकनसहितको डस्टबिन राखिएको	आकस्मिक अवस्थाका लागि सहज सेनिटरी प्याडको व्यवस्था र प्रयोग गरिएका प्याडहरूको सुरक्षित बिसर्जन गर्ने गरिएको	छात्राहरूले पुन प्रयोग गर्ने सेनिटरी प्याड तयार गर्ने सीप सिकी वा स्वस्थकर प्याड प्रयोगमा ल्याएका र महिनावारी स्वच्छता सुविधाहरू सञ्चालनमा रहेका -
८	संस्थागत व्यवस्था र दिगोपना	बाल क्लब र विद्यालय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति गठन भएको	विद्यालय सुधार योजनामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना समावेश भएको	नियमित मर्मत सम्भारका लागि मर्मत सम्भार कोषको व्यवस्था, आवश्यक सीप र जगेडा औजारहरूको व्यवस्था भएको र नियमित रूपमा तालिका अनुसार शौचालय, धारा र हातधुने ठाउँको सरसफाइ गर्ने गरिएको
९	विपत जोखिम व्यवस्थापन	शिक्षक तथा बालबालिकाहरूलाई विपत जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धमा क्षमता विकास गरिएको	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समेतको विपत पूर्व तयारी र प्रतिकार्य योजना तयार गरिएको र जोखिम नक्साङ्कन तयार गरी सबैले देख्ने स्थानमा टाँगिएको	खानेपानी तथा सरसफाइका संरचनाहरू नेपाल सरकारको स्वीकृत मापदण्ड (विपद जोखिम न्यूनीकरण) अनुसार निर्माण भएको
१०	अनुगमन तथा जवाफदेहिता	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता र महिनावारी स्वच्छताका लागि सम्पर्क शिक्षक (महिलालाई प्राथमिकता) को व्यवस्था गरिएको	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता र महिनावारी स्वच्छता सम्पर्क शिक्षकको निगरानीमा दैनिक रूपमा शौचालयको सफाइ र साबुन पानीले हात धुने गरिएको	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता र महिनावारी स्वच्छता सम्पर्क शिक्षकको सहजीकरणमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कर्नर (सम्बन्धित पुस्तक, पत्रिका, पोष्टर, सूचना तथा जानकारीमूलक सामग्री र सेनिटरी प्याड) को स्थापना गरिएको

एक, दुई र तीन तारामध्ये पूरा भएकोमा चिन्ह (√) र नभएकोमा चिन्ह (X) लगाउनुपर्नेछ । एक ताराका सबै सूचक पूरा गरेपछि "एक तारा" तोक्न सकिने छ र एवम् रीतले एक तारा र दुई ताराका सबै सूचक पूरा गरेपछि"दुई तारा" र एक तारा, दुई तारा र तीन ताराका सबै सूचक पूरा गरेपछि "तीन तारा" तोक्न सकिनेछ ।

अनुसुचि १६.८.३ स्वास्थ्य संस्थामा प्रयोग गरिने अनुगमन फाराम

स्वास्थ्य संस्थाहरुको खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी अनुगमन फारम

संस्थाको नाम			स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार	
पालिकाको नाम		टोल		वडा नं

क्षेत्र		सूचकहरु	निरिक्षण मिति सुचकगत स्थिति	निरिक्षण मिति सुचकगत स्थिति	निरिक्षण मिति सुचकगत स्थिति
चर्पी संख्या तथा सरसफाइको अवस्था	चर्पी छ वा छैन				
	छ भने प्यान संख्या	पूरुषको लागि			
		महिला को लागि			
		महिला पूरुष दुबै को लागि			
	महिला र पूरुषका लागि छुट्टै चर्पी छ वा छैन				
	महिला चर्पीमा स्यानीटरी प्याड फाल्न मिल्ने व्यवस्था छ वा छैन				
	प्रयोग भएको छ वा छैन				
	चर्पि सफा छन वा छैनन्				
	सरसफाइ सामग्री छ वा छैन				
	चर्पीमा पानीको उपलब्धता (छ वा छैन)				
साबुन पानीले हात धुने सुविधाको व्यवस्था	समुह हातधुने सुविधा निश्चित स्थान (छ वा छैन)				
	पानीको उपलब्धता (छ वा छैन)				
	साबुनको उपलब्धता (छ वा छैन)				
	जोखिमपुर्ण समयमा साबुन पानीले हात धुने बानी छ वा छैन				
संस्थामा खानेपानीको अवस्था	संस्था हाता भित्र खानेपानीको व्यवस्था छ वा छैन				
	खानेपानीको शुद्धिकरण (१ फिल्टर, २ कोलोरिन प्रयोग, ३ सोडयस, वा ४ अन्य विधि)				
	खानेपानी निर्माण भएको तर बिग्रिएको छ भने मर्मत गर्नु पर्ने के हो ।				
	खानेपानीको सम्भावना के छ ?	हाल सम्म पनि खानेपानीको व्यवस्था वा धारा निर्माण नभएको			
		पानीको श्रोतको पहिचान भएको छ वा छैन			
		संस्था देखी पानीको मुहान सम्मको अनुमानीत दुरी (मीटर)			
		पानीको श्रोत नभएको भए बैकल्पीक श्रोत के होला?			
वातावरणिय सरसफाइ	वडाहरुमा फोहरको सेग्रिगेसन गर्ने गरिएको छ वा छैन				
	ठोस फोहरको सुरक्षित संकलन तथा व्यवस्थापन छ वा छैन				

	तरल फोहरको सुरक्षित संकलन तथा व्यवस्थापन छ वा छैन				
	प्लासेन्टा पिट व्यवस्था भएको वा नभएको				
	फोहर जलाउन इन्सीनेटरको व्यवस्था भएको वा नभएको				
	कार्यालय हाता भित्र खूला दिसा देखिएको छ वा छैन				
संस्थागत विवरण	सरसफाइ फोकल कर्मचारी तोकिएको छ वा छैन				
	खानेपानी तथा सरसफाई सुधार कार्य योजना रहेको				
	सरसफाई आचारसंहिता छ वा छैन				
	सरसफाई कार्यक्रम तथा अभियान संचालन छ वा छैन				
अपांगता मैत्री वातावरण	फरक शारिरीक क्षमता भएका संख्या	कर्मचारी संख्या			
		सेवाग्राही संख्या			
	शौचालयमा र्याम/रेलिगंको व्यवस्था छ				
	सेवा क्षेत्र खूला दिसामुक्त घोषणा भएका				
	सेवा क्षेत्रको जोखिम नक्सांकन				

अनुसुचि १६.८.४ कार्यालय तहमा प्रयोग गरिने अनुगमन फाराम

कार्यालय तथा संस्थाहरुको WASH सम्बन्धी अनुगमन फारम

कार्यालय वा संस्थाको नाम				संस्थाको प्रकार	
पालिका			टोल		वडा नं

कर्मचारी संख्या:		म :		पू :	

क्षेत्र		सूचकहरु	निरिक्षण मिति सुचकगत स्थिति	निरिक्षण मिति सुचकगत स्थिति	निरिक्षण मिति सुचकगत स्थिति
चर्पी संख्या तथा सरसफाइ अवस्था	चर्पी छ वा छैन				
	छ भने प्यान संख्या	पूरुषको लागि			
		महिला को लागि			
		महिला पूरुष दुबै को लागि			
	यूरिनल संख्या				
	महिला र पूरुषका लागि छुट्टै चर्पी छ वा छैन				
	महिला चर्पीमा स्यानीटरी प्याड फाल्न मिल्ने व्यवस्था छ वा छैन				
	प्रयोग भएको छ वा छैन				
	चर्पि सफा छ वा छैन				
	सरसफाइ सामग्री छ वा छैन				
	चर्पीमा पानीको उपलब्धता (छ वा छैन)				
साबुन पानीले हात धुने सुविधाको व्यवस्था	समुह हातधुने सुविधा निश्चित स्थान (छ वा छैन)				
	पानीको उपलब्धता (छ वा छैन)				
	छ भने पानी आउने धारा संख्या				
	साबुनको उपलब्धता (छ वा छैन)				
	जोखिमपुर्ण समयमा साबुन पानीले हात धुने बानी छ वा छैन				
संस्था वा कार्यालय मा खानेपानीको अवस्था	कार्यालयमा खानेपानीको व्यवस्था छ वा छैन				
	खानेपानीको व्यवस्था छ भने शुद्धिकरण गरिएको छ वा छैन				
	खानेपानीको शुद्धिकरण (१ फिल्टर, २ कोलोरिन प्रयोग, ३ सोडयस, वा ४ अन्य विधि) कसरी भएको छ				
वातावरणिय सरसफाइ	ठोस फोहरको उचित संकलन तथा व्यवस्थापन भएको छ वा छैन				
	तरल फोहरको उचित संकलन तथा व्यवस्थापन भएको छ वा छैन				
	कार्यालय परिसर र कोठाहरु सफा रहेको छ वा छैन				
	कार्यालय परिसरमा फूल बृक्ष तथा फूलबारी छ वा छैन				
	कार्यालय हाता भित्र खूला दिसा देखिएको छ वा छैन				
संस्थागत विवरण	सरसफाइ तथा स्वच्छता फोकल व्यक्ति छ वा छैन				
	सरसफाई सुधार कार्य योजना निर्माण छ वा छैन				
	मर्मत संभार तथा व्यवस्थापन स्थिति राम्रो छ वा छैन				

	सरसफाई आचारसंहिता छ वा छैन				
	सरसफाई सम्बन्धी कार्यक्रम तथा बजेट छ वा छैन				
अपांगता मैत्री वातावरण	फरक शारिरीक क्षमता भएका संख्या	कर्मचारी संख्या			
		सेवाग्राही संख्या			
	शौचालयमा र्‍याम/रेलिगंको व्यवस्था छ वा छैन				
	कार्यालय अपांगतामेत्री सुविधायुक्त छ वा छैन				

अनुसुचि १६.८.५ होटल,रेष्टुरा,चिया पसलहरु प्रयोग गरिने अनुगमन फाराम

क्रसं	सूचकहरु	अंकभार (१००)	छ/छैन होटल रेष्टुरा चियाखाजा पसलको नाम				
क) चर्पीको प्रयोग		२०					
१	पर्याप्त मात्रामा सुरक्षित शौचालय भएको	४					
२	शौचालयमा सफा गर्ने सामग्रीहरु र पानी राख्ने र झिक्ने भाडो भएको	३					
३	चर्पी प्रयोगपछि हात धुनका लागि साबुन पानीको सहज व्यवस्था भएको ।	३					
४	चर्पीको प्यान र त्यस वरिपरि दिसा नदेखिएको, प्यान सफा रहेको	३					
५	दिसा संकलन ट्यांकी वरपर दिसाजन्य लेदो बाहिर नदेखिएको ।	३					
६	चर्पी प्रयोगकर्ता (बालबालिका, अपाङ्गता, लैगिंक,अशक्तता),महिनावारी मैत्री भएको ।	४					
ख) व्यक्तिगत सरसफाइ		२५					
१	हात धुने स्टेशन (वहु धारा, बेसिनहरु, टुटी भएको भाडो) भएको, साबुन, तौलिया सहितको	५					
२	चर्पीको प्रयोग गरिसकेपछि, बच्चाको दिसा धोईसकेपछि साबुन पानीले हात धुने बानी भएको ।	३					
३	खाना बनाउनु एवं पस्कनु, खानु र खुवाउनु अघि साबुन पानीले हात धुने गरेको ।	३					
४	फोहोर वस्तु छोएपछि साबुन पानीले हात धुने गरेको ।	२					
५	महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धि ज्ञान र सुरक्षित अभ्यास भएको ।	३					
६	स्यानेटरी प्याडको उपयुक्त व्यवस्थापन गर्ने गरेको ।	४					
७	नियमित रुपमा नुहाउने, दाँत माझ्ने, नङ्ग काट्ने, सफा कपडा लगाउने गरेको	५					
ग) सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग		१५					
१	शुद्ध पानीको सुरक्षित भण्डारण वा प्रयोग गर्ने भाँडा सफा तथा छोपेर राखेको ।	४					
२	पानी शुद्धिकरण विधिहरु (उमाल्ने, फिल्टर गर्ने, क्लोरिन प्रयोग गर्ने, सोडिस गर्ने) को प्रयोग गरि सेवाग्राहीलाई समेत शुद्ध पानी दिने गरेको	५					
३	छोपेको इनार, प्लेटफर्म सहितको हेण्डपम्प, सुरक्षित मुहान, खानेपानी सुरक्षा योजना लागु भएको खानेपानी प्रणालीको पानी प्रयोग गर्ने गरेको ।	३					
४	कम्तीमा राष्ट्रिय मापदण्डले तोके बमोजिम न्यूनतम पानीको मात्रा उपलब्धता रहेको (४५ लि.प्रति व्यक्ति प्रति दिन)	३					

घ) सुरक्षित खानाको प्रयोग		२०					
१	खानेकुराको सुरक्षित भण्डारण (खानेकुराहरु सधैं छोपेर राख्ने, उपयुक्त तापक्रममा संरक्षण गर्ने) गरेको ।	५					
२	भान्साकोठा सफा रहेको, पकाउने तथा खाजा खाना खाने भाँडा उचित तरिकाले सरसफाइ गर्ने गरेको ।	५					
३	सुरक्षित खानेकुराहरु (राम्ररी पाकेको, काँचै खाने खानेकुरालाई सुरक्षित पानीले राम्ररी धोएको, बासी नभएको, नसडेको, नगलेको, झिंगा नभन्केको) खाने तथा बेच्ने गरेको	५					
४	खानेकुरालाई झिंगा किरा, धुलो आदिबाट बचाउन आवश्यक पहल गरेको - जालीले छोपेका, भान्सामा जाली लगाएको ...)	५					
ङ) सफा स्वच्छ होटल रेष्टुरा...		२०					
१	भवन भित्र र बाहिरको सधै सफाई गर्ने गरेको ।	३					
२	घरबाट निस्किने फोहरमैलालाई वर्गिकरण (कुहिने, नकुहिने) गरी व्यवस्थापन गर्ने गरेको ।	३					
३	घरबाट निस्किने फोहरपानीको उचित व्यवस्थापन गर्ने गरेको ।	३					
४	सुधारिएको चुल्हो, बायो ग्याँस/एल.पी ग्याँस चुल्हो, विद्युतीय चुल्हो आदिको प्रयोग गर्ने गरेको ।	३					
५	भान्सा कोठामा क्रस भेन्टीलेशनको व्यवस्था भएको ।	२					
६	जुठेल्नो, चाङ (आवश्यकतानुसार(र किचन ञ्याकको व्यवस्था भएको ।	३					
७	फूल बिरुवा रोपेर आर्कषक हरियाली वातावरण बनाइएको	३					

अनुसुचि १६.८.६. :WASH-CC को पदाधिकारीहरुको विवरण

क्र.स.	नाम थर,	समितिमा पद	आबद्धता
१.	जमान सिंह के.सी.	अध्यक्ष	अध्यक्ष, गेरुवा नपा
२.	हेमा कुमारी थारु	उपाध्यक्ष	उपाध्यक्ष,गेरुवा नपा
३.	कासी प्रसाद पंगेनी	सदस्य	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
४.	दयाराम वैद्य थारु	सदस्य	अध्यक्ष, वडा नं १
५.	आलोक कुमार थारु	सदस्य	अध्यक्ष, वडा नं २
६.	पुनाराम थारु	सदस्य	अध्यक्ष, वडा नं ३
७.	बल बहादुर चलाउने	सदस्य	अध्यक्ष, वडा नं ४
८.	धर्म प्रकाश थारु	सदस्य	अध्यक्ष, वडा नं ५
९.	अमित कुमार खड्का	सदस्य	का.वा. अध्यक्ष, वडा नं ६
१०.	प्रकाश शर्मा	सदस्य	सूचना प्रविधि अधिकृत
११.	नवराज अधिकारी	सदस्य	शिक्षा शाखा
१२.	टंकर रोकाया	सदस्य	प्राविधिक शाखा
१३.	कुन नारायण चौधरी	सदस्य	प्रशासन शाखा
१४.	दिनेश दुनाबठ्वा	सदस्य	कृषि शाखा

१५.	उमेश चौधरी	सदस्य	पशु सेवा शाखा
१६.	रमा पुन मगर	सदस्य	महिला तथा बालबालीका शाखा
१७.	तीर्थ बहादुर सिंह	सदस्य	आर्थिक प्रशासन शाखा
१८.	प्रेम बहादुर जिसी	सदस्य	योजाना शाखा
१९.	तेज राज बजगाँई	सदस्य	उद्योग वाणिज्य संघ
२०.	नारायण प्रसाद भण्डारी	सदस्य सचिव	स्वास्थ्य शाखा प्रमुख

अनुसुची : १६.९ वडाबाट गाउँपालिकामा पेश गर्ने मासिक प्रगती प्रतिबेदन फारामको नमुना

गेरुवा गाउँपालिका, बर्दिया

वडा नं घरसंख्या : जम्मा टोल संख्या : विद्यालय संख्या : कार्यालय संख्या :

वडाको पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी मासिक प्रगती विवरण

क्र.स.	सूचकको नाम	सर्वेक्षणको अवस्था	मासिक प्रगती						कैफियत
१	सुरक्षित चर्पी प्रयोग गर्ने घरसंख्या								
२	चर्पी स्तरोन्नती तथा मर्मत संभार गर्ने घरसंख्या (छाना, ढोका, खाडल थप्ने, प्यान फेर्ने, बार बनाउने)								
३	हात धुने स्थान र साबुन भएका घरसंख्या								
४	हात धुने स्थान र साबुन भएका विद्यालय संख्या								
५	महिनावारीमैत्री सुविधा भएका विद्यालय संख्या								
६	सरसफाइ स्रोत केन्द्र स्थापना भएका विद्यालय संख्या								
७	पूर्ण सरसफाइ नमुना बन्दै गरेका समुदाय संख्या								
८	पूर्ण सरसफाइ उन्मुख घोषणा भएका समुदाय संख्या								
९	खानेपानी पहुँच भएका घरसंख्या								
१०	पानी सुद्धिकरण गरि पिउने घरसंख्या								
११	फिल्टर प्रयोग गर्ने घरसंख्या								
१२	भाडा माझ्ने जुठ्यान बनाएका घरसंख्या								
१३	भाडा सुकाउने चाङ्ग बनाएका घरसंख्या								
१४	ट्युववेलमा प्लेटफर्म भएका घरसंख्या								

१५	ठोस फोहोर व्यवस्थापन गर्ने घरसंख्या								
१६	खेर जाने पानी व्यवस्थापन गर्ने घरसंख्या								
१७	करेसाबारी भएका घरसंख्या								
१८	सुधारिएको चुल्हो प्रयोग गर्ने घरसंख्या								
१९	सरसफाइ कोष स्थापना भएका टोल,समुदाय संख्या								
२०	सरसफाइ स्रोत केन्द्र स्थापना भएका टोल,समुदाय संख्या								
२१	हालसम्म सञ्चालन भएका तालिम, गोष्ठि,अभिमुखीकरण कार्यक्रम संख्या								
२२	हालसम्म तालिममा सहभागी भएका संख्या								
२३	हालसम्म भएका बैठक संख्या (वडा, टोल गरी)								
२४	सरसफाइ र स्वच्छता सामाग्री उपलब्ध गराउने पसल,उद्योग व्यवसायी संख्या								
२५	ठोस फोहोर ल्याण्डफिल साइटमा पठाउने घरसंख्या								
	अन्य:								

अनुसुचि १६.१० . गेरुवा गाउँपालीकाको पूर्ण सरसफाइ आचारसंहिता

"पूर्ण सरसफाइ अभियानमा सबै अघि बढी, सफा स्वच्छ हराभरा बनाऔं गेरुवा"

गेरुवा गाउँपालिकाको सरसफाइ आचारसंहिता, २०७७

सुरक्षित खानेपानी र सरसफाइ हरेक नागरिकको मौलिक हक अधिकार भएकोप्रति गर्व गर्दै सामूहिक प्रयाशमा नै सामाजिक तथा आर्थिक विकास गर्न संभव हुने भएकाले गाएँपालिकाको समग्र विकासको आधार पूर्ण सरसफाइ अभियानमा हामी सम्पूर्ण नगरबासी तथा सरोकारवालाहरुले आफ्नो कर्तव्य तथा दायित्व निर्वाह गर्नु पर्ने जिम्मेवारी आएको छ । हाम्रो बर्दिया जिल्ला तराईको पहिलो तथा नेपालको २४ औ खुल्ला दिसामुक्त जिल्लाको रुपमा घोषणा गर्न सफल भएकोप्रति गर्व गर्दै सन २०२० सम्ममा बर्दियालाई पूर्ण सरसफाइ उन्मुख बनाउने जिल्लाको लक्ष्यप्रति सम्मान व्यक्त गर्दै गेरुवागाउँपालिकालाई बि.स.२०८७ भित्र पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र घोषणा गर्ने लक्ष्य हाशिल गर्न सम्पूर्ण जनसमुदायहरुमा सरसफाइ सम्बन्धी बानी व्यवहारलाई संस्कारको रुपमा विकास गर्न निम्न लिखित नियमहरु पालना गर्न गराउन जानकारी गराईन्छ ।

गाउँपालिका वासीहरुका लागि :

- नयाँ बन्ने घरमा सवैले अनिवार्य सुरक्षित शौचालय निर्माण गर्नुपर्नेछ । आवश्यकतानुसार चर्पीको मर्मतसंभार,स्तरोन्नती गर्ने,चर्पीमा मात्रै दिसापिसाव गर्ने, चर्पी सधै सफा राख्ने,बच्चाको दिसा चर्पीमा विर्सजन गर्ने गर्नु पर्नेछ । खुला ठाउँमा दिसापिसाब गर्न पाईने छैन ।

- व्यक्तिगत सरसफाइ कायम गर्नु, दिसापिसाब तथा फोहोरमैला छोएपछि, खाना पकाउनु, खानु र खुवाउनु अघि सधै साबुनपानीले हात धुने र बच्चाहरुलाई पनि सिकाइ यसलाई संस्कारको रुपमा विकास गर्नु सवैको दायित्व हुनेछ ।

- किशोरी तथा महिलाहरु महिनावारी हुनुलाई गर्वको रुपमा लिई व्यक्तिगत सरसफाइ, प्याडको समूचित प्रयोग र व्यवस्थापन सम्बन्धी स्वस्थकर अभ्यास गर्नु सम्बन्धित पक्षको दायित्व हुनेछ ।
- खानेपानीको स्रोतको सरसफाइ, पानी शुद्धीकरण तथा सुरक्षित भण्डारण र प्रयोग गर्ने सवैको कर्तब्य र दायित्व हुनेछ ।
- सफा ताजा पोषणयुक्त खानेकुराहरु राम्ररी धोएर, पकाएर खानु वा खुवाउनु सबैको कर्तव्य र दायित्व हुनेछ ।
- प्लास्टिक जन्य फोहोरहरु (प्लास्टिकको झोला, बिस्कुट, चाउचाउ, सीसा, रबर, कपडा, घासपात, चकलेटका खोलहरु आदि) लगायत अन्य आफ्नो घरवाट निस्कने फोहरहरुको आफैले व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ, जथाभावी फाल्न पाइने छैन ।
- आ-आफ्नो घर वरिपरिका सार्वजनिक स्थलहरु मठ, मन्दिर, थनुवा, पार्क, धारा, चौतारो, गुम्वा,धाम र वाटोघाटो आदिलाई नियमित सफा राख्न सवैले सहयोग र सहभागिता जनाउनु पर्नेछ ।

कार्यालय र संघसंस्थाहरुका लागि :

- सम्पूर्ण सरकारी, गैरसरकारी कार्यालयहरुले आफ्नो कार्यालय परिसरको फोहोरमैला व्यवस्थापन, सेवाग्राहीका लागि सुरक्षित पिउने पानी र शौचालय प्रयोगको सुविधा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- साथै शौचालयमा पर्याप्त पानी, हात धुने साबुन, तौलियाको उपलब्धता र नियमित सरसफाइ भएको हुनु पर्नेछ भने महिला शौचालयमा प्याड फाल्ने डष्टबिन राखेको हुनु पर्नेछ ।
- पूर्ण सरसफाइ अभियानसँग सम्बन्धित सरोकारवाला निकायहरुले कार्यालयमा सन्देशमूलक सामग्रीहरु सबैले देखिने गरी राख्नु पर्ने छ ।

घरधनी, जग्गाधनी, उद्योगपति, ब्यबसायी र ब्यापारीका लागि

- विभिन्न उद्देश्य र प्रयोजनकालागि भाडामा दिने घर धनी, जग्गाधनी, उद्योग ब्यवसायिहरु तथा ब्यापारीहरुले ग्राहक, सेवाग्राही कामदार संख्याको अनुपातमा आवश्यकता अनुसार आफ्नो जग्गामा शौचालय सुविधा उपलब्ध गराउनु पर्दछ ।
- सडक छेउ किनारामा व्यापार व्यवसाय गरी बस्ने व्यक्तिहरुले ग्राहकको संख्या अनुसार आवश्यक शौचालयको निर्माण आफैले गर्नु पर्नेछ ।
- भाडामा दिएको घर, कलकारखाना, उद्योग, ब्यापार ब्यवसायबाट निस्केको सबै प्रकारका प्रदुषण जन्य र मानब स्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर गर्ने फोहोर मैलाहरुको उचित ब्यवस्थापन गर्ने जिम्मा सम्बन्धित ब्यक्ति, संस्था र ब्यवसायीको नै हुनेछ ।
- जिल्ला भित्र र बाहिरका छोटो तथा लामो दूरीमा चल्ने नीजी तथा सार्वजनिक सवारी साधनहरुले जंगल वा खुल्ला क्षेत्रमा गाडी रोकी दिसापिसाब गराउन निषेध गरिएकोले होटलको शौचालय, पेट्रोल पम्पको शौचालय तथा सार्वजनिक शौचालयमा मात्र दिसापिसाब गराउनु पर्नेछ ।

बिद्यालयका लागि:

- प्रत्येक विद्यालयले आफ्ना विद्यालयका सबै विद्यार्थीहरुको लागि उपर्यूक्त लैङ्गिक मैत्री र प्रर्याप्त मात्रामा पानीको ब्यबस्था सहितको शौचालयको ब्यबस्था गर्नु पर्नेछ । विद्यालयमा सुरक्षित र स्वच्छ खानेपानीको ब्यवस्था गर्नुपर्दछ।
- विद्यालयवाट निस्कने सबै प्रकारका फोहोरहरुको उचित ब्यवस्थापन विद्यालय स्वयंले गर्नु पर्नेछ ।
- विद्यालयले आफ्नो सेवाक्षेत्रका घर तथा समुदायहरुको नियमित अनुगमन् गरि सधै खुला दिसामुक्त वातावरण कायम राख्न सहयोग गर्नु पर्नेछ ।
- विद्यालयको अतिरिक्त क्रियाकलापहरुमा सरसफाइ प्रवर्द्धन अभियानलाई प्राथमिकतामा राख्नुपर्नेछ ।

समुदायमा आधारित संघ संस्थाहरु

- महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविका, स्वास्थ्य आमा समूह, बड्घरहरुले सरसफाइ सम्बन्धी सचेतना फैलाउने काम निरन्तर गरिरहने ।
- खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समिति, सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति, बचत तथा ऋण सहकारी आदिले सरसफाइ सम्बन्धी कार्यक्रमहरुमा सक्दो सहयोग गर्ने ।
- आमा समूह र स्थानीय क्लबहरु लगायत अन्य संगठनहरुले नियमित कार्यक्रमहरुमा सरसफाइको समीक्षा गर्ने ।
- राजनितिक दलहरुले सरसफाइलाई प्राथमिकतामा राखेर कार्यकर्ताहरुलाई पनि प्रोत्साहित गर्ने ।
- संचारकर्मीहरुले संचार माध्यमहरुमा सरसफाइलाई विशेष प्राथमिकतामा राखेर सन्देश प्रभाव गर्ने ।
- सरसफाइ ट्रिगरर, च्याम्पियन र कमाण्डरहरुले आफ्नो उत्प्रेरकको भूमीका निरन्तर निर्वाह गर्ने ।

अनुसुचि १६.११ . गेरुवा गाउँपालीकाको पूर्ण सरसफाइ प्रतिबद्धता,२०७७

गेरुवागाएँपालिका पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र बनाउने महान अभियानमा जुटेका हामी गाएँपालिका स्तरीय खानेपानी,सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति, सरकारी निकाय, राजनीतिक दल, गैर सरकारी संघसंस्था र विकास साझेदारहरु सुरक्षित खानेपानी र सरसफाइ सम्पूर्ण नागरिकको न्यूनतम आवश्यकता र मौलिक अधिकार भएको तथ्यलाई स्मरण गर्दै, राज्यले तय गरेको सन् २०३० भित्र पूर्ण सरसफाइ उन्मुख अबस्थामा देशलाई पुऱ्याउने राष्ट्रिय लक्ष्यलाई मनन् गर्दै, तराईको पहिलो खुल्ला दिसामुक्त जिल्लावासी भएकोप्रति गर्व गर्दै बर्दिया जिल्लालाई पूर्ण सरसफाइ उन्मुख नमुना जिल्ला बनाउने लक्ष्यलाई हृदयगंम गर्दै **बि.स. २०८७ भित्र गेरुवा** गाउँपालिकालाई पूर्ण सरसफाइ उन्मुख बनाउने दृढ संकल्पका साथ **"पूर्ण सरसफाइ अभियानमा सबै अघि बढी, सफा स्वच्छ हराभरा बनाऔ हाम्रो गेरुवा"** भन्ने मूल नारालाई आत्मसात् गर्दै सफा स्वच्छ, स्वस्थ, समृद्ध गाउँपालिका निर्माणका लागि तपसिलमा उल्लेखित विषयहरु कार्यान्वयन गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गरी गेरुवापूर्ण सरसफाइ घोषणा पत्र २०७५ जारी गर्दछौं ।

१. खानेपानी,सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाले अगिंकार गरेको निती बमोजिम सबै वडाहरुमा २०७५ फाल्गुण भित्र वास योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा लैजाने छौं ।
२. पूर्ण सरसफाइ अभियानमा आफ्नो कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागि गाएँपालिका तथा वडाहरुले प्राथमिकताका साथ जग स्रोतका रुपमा आफ्नै बजेट बिनियोजन गरि अन्य तहमा संभावित अन्य आर्थिक, भौतिक र मानवीय स्रोतलाइ व्यापक परिचालन गर्ने छौं ।
३. घर,बिद्यालय,कार्यालय,होटल, टोल र नगरलाइ सफा र स्वच्छ /पूर्ण सरसफाइ उन्मुख घोषणा गर्दै, वडा र गाएँपालिका लाई पूर्ण सरसफाइ उन्मुख घोषणा गर्ने छौं ।
४. ठोस तथा तरल फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापनका लागि श्रोतमै फोहोर कम गर्ने, पुनः प्रयोग गर्ने, पुन चक्रण गर्ने, जस्ता प्रविधिहरुको अवलम्बन गर्नेछौं । सहरी सरसफाइमा अनुकुल नीतिगत वातावरण तयार गरी सार्वजानिक तथा निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रवर्द्धन मार्फत ठोस र तरल फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि थप श्रोत साधन जुटाउन सहकार्य गर्ने छौं ।
५. सार्वजनिक शौचालय निर्माण तथा सञ्चालनमा सार्वजनिक नीजि साझेदारी पद्दतिको अवलम्बन गरि, संचालन तथा व्यवस्थापनको सुनिष्चितता र आवश्यक श्रोतको व्यवस्था गरि आवश्यक स्थानमा शौचालय निर्माण र संचालन गर्नेछौ ।
६. सुरक्षित खानेपानी सेवाको पहुँच सबैमा पुऱ्याउन आवश्यक श्रोतको पहिचान एवं व्यवस्था गर्ने र संचालित सबै खानेपानी संरचनामा पानी सुरक्षा योजना लागु गर्ने छौं ।
७. जिल्लाका सबै सरकारी निकाय, गैरसरकारी संघ संस्था तथा राजनीतिक दलहरुले सञ्चालन गर्ने तालिम तथा प्रशिक्षणहरुमा पूर्ण सरसफाइको विषयलाई प्राथमिकताका साथ समावेश गर्नेछौं ।
८. पूर्ण सरसफाइ अभियानका क्रियाकलापहरुलाई हरियाली विकास, आय आर्जन, साक्षरता, स्वास्थ्य, EFLG, CFLG, गरिबी निवारण,पोषण र पर्यटन प्रवर्द्धन सम्बन्धी कार्यहरुसँग एकिकृत गरी सरसफाइमा दिगोपना कायम गर्ने छौं ।
९. पूर्ण सरसफाइ अभियानमा बिशेष योगदान पुऱ्याउने व्यक्ति तथा विभिन्न संघ संस्थालाई सम्मान र कदर गर्ने छौं ।
१०. खुला दिसामुक्त, पूर्ण खोप र पूर्ण साक्षरता सम्बन्धि प्राप्त उपलब्धीहरुलाई संस्थागत र बिस्तार गर्दै उपलब्धीको दायरालाई अझ फराकिलो र व्यापक बनाउन प्लाष्टिक झोला रहित, सुधारिएको चुलो एवम् जुवातास, मद्यपान, धुम्रपान रहित, अध्यारो मुक्त, समुदाय निर्माणमा सहयोग गर्ने छौं ।
११. पूर्ण सरसफाइ अभियानमा राज्यका सुरक्षा लगायत सबै निकाय, सबै समूह संस्थाहरु, यातायात व्यवसायी/उधोग बाणिज्य संस्थाहरु, सञ्चार क्षेत्र, सहकारी एवम् वित्तीय निकायहरु, होटल व्यवसायीहरु र स्थानीय तहमा रहेका औपचारिक र अनौपचारिक संघसंस्था तथा समूहहरुसँग सहकार्य तथा साझेदारी गर्नेछौं ।
१२. पूर्ण सरसफाइ अभियानलाई प्रभावकारी बनाउन कार्यक्रमको पारदर्शिता कायम गर्न, गुणस्तर कायम गर्न नियमित बैठक, समीक्षा तथा अनुगमन तथा मुल्यांकन पद्धतिलाई चुस्त दुरुस्त बनाउनेछौ ।

१३. खुला दिसामुक्त घोषणा अभियानमा जस्तै पूर्णसरसफाइ अभियानमा पनि उत्साह, उल्लास र उमङगको वातावरण सिर्जना गर्दै पूर्ण सरसफाइ अभियानलाई व्यापकता दिन सरोकारवालाहरुले स्थानीय तहमा उपयुक्त हुने खालका शिक्षाप्रद, सचेतनामूलक तथा व्यवहार परिवर्तन गर्ने खालका कृयाकलापहरुलाइ निरन्तरता दिदै जानेछौ ।

१४. पूर्ण सरसफाइ प्रवर्द्धनका लागि जनचेतना अभिवृद्धिमूलक सामग्रीहरु (IEC Materials) तयार पार्दा, सचेतनामूलक तथा खोजमूलक सामग्रीहरु प्रकाशन तथा प्रसारण गर्नु पर्दा स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई अभियानको सहजीकरण गर्ने निकायहरु बीच समझदारीपत्र सहित समन्वय र सहकार्य गर्नेछौ ।

१५. विपदको बखतमा सम्वन्धित समन्वय समितिहरुसग सहकार्यमा खानेपानी तथा सरसफाइसंग सम्वन्धित सामग्रीहरु उपलब्ध गराई प्रभावित व्यक्तिहरुलाइ आवश्यक सहयोग पुऱ्याउने छौं ।

१६. पूर्ण सरसफाइ अभियानबाट व्यक्ति, घर, टोल, बजार सबै क्षेत्रलाइ सफा, स्वच्छ र सुन्दर बनाउदै गेरुवा गाउँपालिकाको पर्यटन र समग्र आर्थिक तथा सामाजिक विकासलाई उच्चतहमा पुऱ्याउने छौं ।

अनुसुचि १६.१२: नक्शाहरु

गेरुवा गाउँपालिका को वडागत घरधुरीको नक्सा

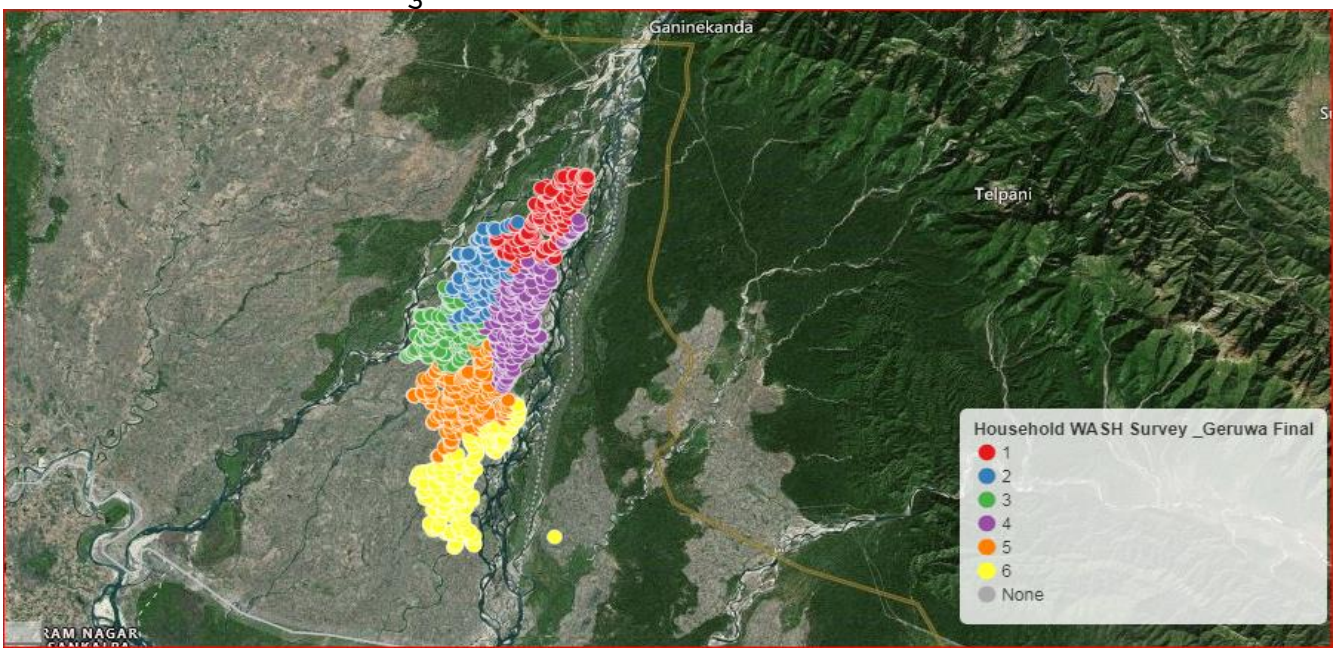
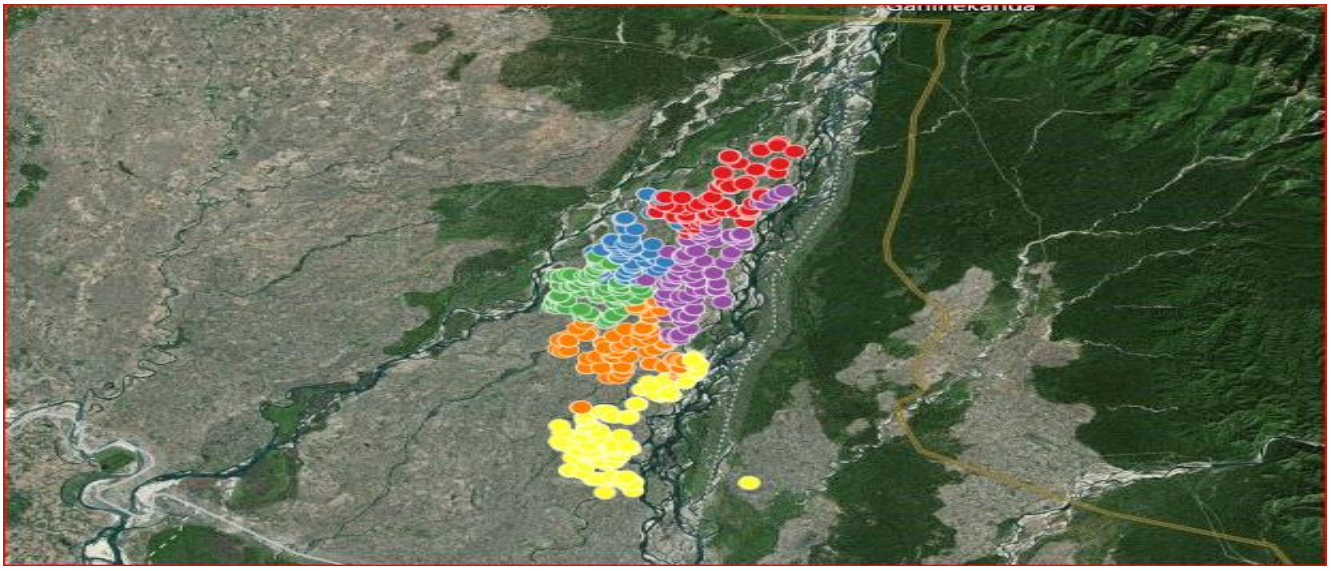
चर्पी नभएका घरधुरी